

ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПУЛИК ВАСИЛЬ МИХАЙЛОВИЧ

УДК 343.3/.7

ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОХОРОНИ ВІД ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ

Спеціальність 081 Право

Галузь знань 08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ В. М. Пулик

Науковий керівник: **Медицький Ігор Богданович** – доктор юридичних наук,
професор

Івано-Франківськ – 2024

АНОТАЦІЯ

Пулик В. М. Кримінально-правова політика у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2024.

Дисертація є комплексним дослідженням кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів, у ході якого отримано наукові висновки щодо закріплення та збереження кримінальної відповідальності за протиправні спроби корекції процесу відправлення правосуддя, характеристики елементів складу злочину, передбаченого ст. 376 КК України, а також проблемних аспектів кримінально-правової оцінки аналізованої протиправної поведінки, посталих перед кримінально-правовою теорією та практикою.

Перший розділ дисертації присвячений загальнотеоретичним основам кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів. При з'ясуванні історичного генезису кримінального закону за втручання в діяльність судових органів використано змішаний критерій, який передусім базується на чинності, юридичній силі та рівні кодифікації правової пам'ятки та додатково враховує історичні етапи становлення Української державності. Періодизацію кримінально-правового захисту незалежності судових інституцій в Україні запропоновано пов'язувати з такими етапами: а) I етап (XI – XV ст.) – зародження витоків кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів та осіб, на яких покладені обов'язки з відправлення правосуддя; б) II етап (XVI – XIX ст.) – становлення кримінально-правової політики, обумовлене диференціацією правового регулювання суспільних відносин за їх сферами, у тому числі тих, що стосувалися судочинства; в) III етап (початок XX ст. – прийняття КК України у 2001 р.) – система злочинів проти правосуддя отримує

більш чітке закріплення у кримінальному законодавстві; має місце фіксація у межах кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів та осіб, на яких покладалися обов'язки із відправлення правосуддя протиправної поведінки, зміст якої в цілому відповідає сучасній нормі ст. 376 КК України; г) IV етап (прийняття КК України у 2001 р. – до тепер) – удосконалення кримінально-правової політики.

Подальші перспективи (тенденції) кримінально-правової політики пов'язані з діяльністю Робочої групи з питань розвитку кримінального права, за результатами якої констатовано зменшення кількості злочинів проти основ правосуддя; віднесення незаконного впливу на суддю до числа нетяжких злочинів; відмову від спеціальних норм, що передбачають відповідальність за насильство (психічне та фізичне), пошкодження/знищення майна, вбивство судді у зв'язку з його діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (сучасні статті 377-379 КК України).

Базуючись на класичних наукових розвідках, розвинутих і доповнених вітчизняними науковцями, досягнутій ними однотайності, здійснено оцінку найбільш істотних та значущих: а) підстав криміналізації втручання в діяльність судових органів (суспільна небезпека поведінки; її поширеність та динаміка; необхідність впливу за допомогою кримінально-правових засобів; міжнародно-правові зобов'язання України; наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони; рівень суспільної правосвідомості); б) принципів криміналізації втручання в діяльність судових органів (конституційної адекватності; процесуальної можливості здійснення переслідування; визначеності і єдності термінології; відсутності прогалин у законодавстві та ненадмірності заборони). Зроблено загальний висновок про дотримання законодавцем підстав, необхідних для формування кримінально-правової заборони втручання в діяльність судових органів, а також їх актуальність у плані подальшого її збереження. Доведено, що не всі принципи криміналізації втручання в діяльність судових органів виявилися витриманими у повній мірі (процесуальної здійсненості переслідування, визначеності та єдності термінології).

Здійснено аналіз міжнародних стандартів у сфері судоустрою та статусу суддів в частині незалежності та неупередженості суддів (універсального та галузевого характеру, практики міжнародних судів). Вивчено зарубіжний досвід кримінально-правової охорони незалежності судових інституцій на прикладі англосаксонської (США, Канада), романо-германської (Франція, ФРН, Нідерланди, Бельгія, Австрія, Іспанія, Швейцарія, Італія, Польща, Болгарія, Румунія, Швеція, Данія) та постсоціалістичної правових систем (Латвія, Литва, Естонія, Молдова, Грузія, Казахстан, Вірменія, Азербайджан, Узбекистан, Киргизстан, Таджикистан). Зроблено акцент на можливостях запозичення позитивного досвіду (у частині розширення кола потерпілих від втручання в діяльність судових органів осіб; вказівки на бездіяльність у законодавчій конструкції норми), а також неприйнятних для цієї мети положеннях (поміщення правосуддя до складу інших родових об'єктів кримінально-правової охорони).

У другому розділі дисертації розглянуто об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого ст. 376 КК України. Зроблено застереження, що спроби розглядати категорію «правосуддя» у широкому розумінні викликані більше потребами правозастосування, ніж коректною оцінкою правового статусу судових та правоохоронних органів. Підтримано обстоювану у науковій літературі доцільність зміни назви Розділу XVIII Особливої частини КК України, із пропонуваним формулюванням – «Кримінальні правопорушення проти правосуддя та діяльності органів кримінальної юстиції з його забезпечення». Родовий об'єкт кримінальних правопорушень Розділу XVIII Особливої частини КК України визначено як суспільні відносини з приводу здійснення судами і присяжними правосуддя в Україні на засадах верховенства права, а також забезпечення цієї діяльності органами кримінальної юстиції. Основний безпосередній об'єкт при втручанні в судову діяльність утворюють суспільні відносини, які виникають з приводу забезпечення незалежності судової влади від незаконного впливу на здійснюване судьями та присяжними правосуддя, шляхом розгляду і вирішення у передбаченій законом процесуальній формі та порядку судових справ.

Наведено додаткові аргументи на користь виокремлення присяжного як спеціального різновиду потерпілого при втручанні в діяльність судових органів, серед яких вказано функціональну приналежність інституту присяжних; необхідність зближення із кримінальним законодавством держав ЄС, у окремих з яких реалізація такого кроку відбулася; потреби подолання системної суперечливості у цій частині (стаття 376 та статті 377-379 КК України). Висловлено пропозицію щодо доцільності включення до числа потерпілих близького родича та члена сім'ї судді чи присяжного. Розглянуто й підтримано потребу кримінально-правової охорони суддів міжнародних судів, учасником яких є Україна, із формулюванням самостійного правила забороненої поведінки щодо них у рамках ст. 376 КК України.

У межах характеристики об'єктивної сторони втручання в діяльність судових органів доведена потреба передбачити у конструкції норми форму протиправної бездіяльності, обумовлену: приписами регуляторного законодавства (Закони України «Про Вищу раду правосуддя», «Про судоустрій і статус суддів»), що передбачають правове реагування на порушення гарантій незалежності суддів особами унаслідок дій та бездіяльності; позицією ВРП у частині оцінки вказаних випадків саме як втручання; аналогічним зарубіжним досвідом кримінально-правової охорони.

Констатовано, що термін «вплив» слід вважати більш відповідним описаному у ст. 376 КК України забороненому правилу поведінки, який максимально співвідноситься із потребами правозастосування.

У рамках опису найбільш типових способів втручання в діяльність судових органів розглянуто незаконний вплив на потерпілого через прохання, вказівки, рекомендації, вимоги, погрози, насильство, підкуп, критику у ЗМІ до вирішення справи у зв'язку з її розглядом, а також випадки вчинення перешкод до здійснення суддею правомірної діяльності шляхом пікетування суду, організацію мітингів чи демонстрацій. Зроблено висновок щодо недоцільності закріплення відкритого переліку способів втручання в діяльність судових органів у ст. 376 КК України.

Аналіз ознак суб'єкта втручання в діяльність судових органів засвідчує, що ним може бути тільки фізична особа, цей підхід відповідає принципам особистої, винної та персональної відповідальності за вчинене. Розширення підстав застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (ст. 96³ КК України) за рахунок кримінальних правопорушень, передбачених статтями 376-379 КК України визнано виправданим кроком законодавця. З огляду на статистичні дані, констатовано, що випадки вчинення досліджуваного делікту неосудною особою на практиці не становлять частки, необхідної для проведення додаткових досліджень та формулювання особливих висновків щодо суб'єкта у цьому відношенні. Загальний вік кримінальної відповідальності є обґрунтованим, зважаючи на те, що малолітні особи (віком від 14 до 16 років) можуть потрапити до сфери здійснення правосуддя та брати особисту участь у розгляді справ судом лише у невеликій частині передбачених законом випадків, у інших же – діють через свого законного представника. Зроблено висновок, що висловлені у науковій літературі пропозиції щодо зменшення віку кримінальної відповідальності загалом не співвідносяться із характеристикою суб'єкта незаконного втручання в діяльність судді.

Встановлено, що потенційне збільшення ефективності ст. 376 КК України слід пов'язати із закріпленням у її структурі такої особливо кваліфікуючої обставини, як вчинення делікту службовою особою, що займає відповідальне чи особливо відповідальне становище.

У розрізі характеристики суб'єктивної сторони складу втручання в діяльність судових органів доведено, що виокремлення непрямого умислу при втручанні в діяльність судових органів не є законодавчо можливим, з огляду на вольовий критерій. Переслідувана суб'єктом мета, як безпосереднього учасника судового процесу чи зацікавленого у його результатах опосередковано (через інтереси близьких йому осіб тощо) не співвідноситься із законодавчим розумінням непрямого умислу, за якого особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачає його суспільно небезпечні

наслідки і хоча не бажає, але свідомо припускає їх настання (ч. 3 ст. 24 КК України).

Підсумовано, що належній кримінально-правовій охороні діяльності судових органів від втручання не сприятиме як надмірна деталізація різновидів мети, так і категоричне заперечення її подальшого перебування у законодавчій конструкції норми. Обґрунтованим слід вважати її формально-змістовний опис у лаконічній формі. Зважаючи на відсутність законодавчо встановлених критеріїв віднесення судового рішення до правосудного/неправосудного, більш коректним та законодавчо унормованим є формулювання мети у вигляді незаконного та/або необґрунтованого судового рішення.

У третьому розділі дисертації розкрито зміст кваліфікуючих ознак складу втручання в діяльність судових органів, а також запропоноване власне бачення щодо вирішення окремих проблемних питань кримінально-правової оцінки досліджуваної поведінки. Зважаючи на системність зв'язків та потребу коректного вживання термінології, підтримано позицію подальшого закріплення кваліфікуючої ознаки у вигляді використання влади або службового становища під час вчинення делікту. Висунуто аргументацію щодо недоцільності перебування у кваліфікованому складі наслідків у вигляді фактичного перешкоджання запобіганню кримінальному правопорушенню чи затриманню особи, яка його вчинила, як таких, що не співвідносяться повною мірою із предметно-функціональною площиною діяльності суду. Обґрунтовано закріплення у якості кваліфікуючої ознаки наслідків протиправної поведінки у вигляді істотної шкоди охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб, що сприятиме також і однаковості кримінально-правового регулювання.

Підтверджено наявність конкуренції однооб'єктних кримінально-правових норм – об'єктів складу злочину, передбачених у загальній (ст. 376 КК України) та спеціальних (статті 377-379 КК України) нормах, які входять до одного родового об'єкта – суспільних відносин, що складаються з приводу здійснення судами та присяжними правосуддя в Україні на засадах верховенства права, та забезпечення

цієї діяльності органами кримінальної юстиції. Наголошено на важливості при кваліфікації особливу увагу приділяти з'ясуванню об'єктивної сторони складу злочину, а також суб'єкта та суб'єктивної сторони.

Запропоновано алгоритм кримінально-правової оцінки передбачених статтями 376, 377-379 КК України деліктів:

1) кримінально-правова кваліфікація вчиненого лише за нормами статей 377-379 КК України (спеціальними по відношенню до ст. 376 КК України), за умови, що кінцевою метою висловлених погроз чи фактичного застосування фізичного насильства, знищення чи пошкодження майна потерпілої особи, є бажання вплинути на процес виконання суддею своїх службових обов'язків чи добитися винесення неправосудного рішення;

2) кримінально-правова кваліфікація вчиненого у випадку реальної сукупності злочинів, передбачених статтями 376 та 377-379 КК України. Випадки реальної сукупності будуть утворювати також ситуації за наявності тривалого розриву у часі між злочинними епізодами, відсутності єдиного умислу, різної мети протиправної поведінки.

Ключові слова: кримінально-правова політика, політика у сфері боротьби із злочинністю, кримінально-правова охорона, кримінально-правова протидія, криміналізація, правосуддя, кримінальна відповідальність, кримінальне покарання, кримінально-правова характеристика, кримінальне правопорушення, кримінальні правопорушення проти правосуддя, втручання в діяльність судових органів, суддя, кримінально-правова кваліфікація, конкуренція кримінально-правових норм.

SUMMARY

Pulyk V. M. Criminal law policy in the field of ensuring protection against interference in the activities of judicial bodies. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for the Doctor of Philosophy Degree in specialty 081 Law. – Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Ivano-Frankivsk, 2024.

The dissertation is a comprehensive study of criminal law policy in the field of protection against interference with the judiciary, which provides scientific conclusions on the consolidation and preservation of criminal liability for unlawful attempts to correct the administration of justice, the characteristics of the elements of the crime under Article 376 of the Criminal Code of Ukraine, and the problematic aspects of criminal law assessment of the analyzed unlawful behavior faced by criminal law theory and practice.

The first chapter of the dissertation is devoted to the general theoretical foundations of criminal law policy in the area of protection against interference with the judiciary. In determining the historical genesis of the criminal law on interference with the judiciary, the author uses a mixed criterion, which is primarily based on the validity, legal force and level of codification of a legal monument and additionally takes into account the historical stages of formation of Ukrainian statehood. The author suggests that the periodization of criminal law protection of the independence of judicial institutions in Ukraine should be associated with the following stages: a) Stage I (XI - XV centuries) – the origins of criminal law policy in the area of protection against interference with the activities of judicial bodies and persons entrusted with the administration of justice; b) Stage II (XVI - XIX centuries) – the formation of criminal law policy due to the differentiation of legal regulation of public relations, including those entrusted with the administration of justice) – the formation of criminal law policy due to the differentiation of legal regulation of social relations by their areas, including those related to the judiciary; c) Stage III (early twentieth century – adoption of the Criminal Code of Ukraine in 2001) – the system of crimes against justice is more clearly enshrined in criminal law; there is a fixation within the criminal law policy in

the field of protection against interference with the activities of judicial bodies and persons entrusted with the administration of justice of unlawful behavior, the content of which generally corresponds to the current provision of Article 376 of the Criminal Code of Ukraine; d) Stage IV (adoption of the Criminal Code of Ukraine in 2001 – to the present) – improvement of criminal law policy.

Further prospects (trends) of criminal law policy are related to the activities of the Working Group on the Development of Criminal Law, which resulted in a decrease in the number of crimes against the foundations of justice; classification of illegal influence on a judge as a minor crime; abolition of special rules providing for liability for violence (mental and physical), damage/destruction of property, and murder of a judge in connection with his/her activities related to the administration of justice (current Articles 377-379 of the Criminal Code of Ukraine).

Based on classical scientific research, developed and supplemented by domestic scholars, and the unanimity achieved by them, the author assesses the most significant and important ones: a) the grounds for criminalization of interference with the judiciary (public danger of behavior; its prevalence and dynamics; the need to influence it through criminal law means; Ukraine's international legal obligations; availability of material resources for the implementation of the criminal law prohibition; and the level of public legal awareness); b) the principles of criminalization of interference with the judiciary (constitutional adequacy; procedural possibility of prosecution; certainty and uniformity of terminology; absence of gaps in legislation and prohibition of excessiveness). The author makes a general conclusion that the legislator has complied with the grounds necessary for the formation of the criminal law prohibition of interference with the judiciary, and that they are relevant for its further preservation. It is proved that not all the principles of criminalization of interference with the judiciary have been fully observed (procedural feasibility of prosecution, certainty and uniformity of terminology).

The author analyzes international standards in the field of the judiciary and the status of judges in terms of independence and impartiality of judges (universal and sectoral standards, and the practice of international courts). The author examines foreign

experience of criminal law protection of the independence of judicial institutions on the example of Anglo-Saxon (USA, Canada), Romano-Germanic (France, Germany, the Netherlands, Belgium, Austria, Spain, Switzerland, Italy, Poland, Bulgaria, Romania, Sweden, Denmark) and post-socialist legal systems (Latvia, Lithuania, Estonia, Moldova, Georgia, Kazakhstan, Armenia, Azerbaijan, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Tajikistan). The author emphasizes the possibilities of borrowing positive experience (in terms of expanding the circle of victims of interference with the judiciary; indications of inaction in the legislative construction of the provision), as well as unacceptable provisions for this purpose (placing justice within other generic objects of criminal legal protection).

In the second section of the dissertation, the author analyzes the objective and subjective elements of the crime under Article 376 of the Criminal Code of Ukraine. The author makes a reservation that attempts to consider the category of «justice» in a broad sense are caused more by the needs of law enforcement than by a correct assessment of the legal status of judicial and law enforcement agencies. The author supports the expediency of changing the title of Chapter XVIII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, with the proposed wording – «Criminal offenses against justice and activities of criminal justice authorities to ensure it». The generic object of criminal offenses of Section XVIII of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine is defined as social relations regarding the administration of justice in Ukraine by courts and juries on the basis of the rule of law, as well as the provision of this activity by criminal justice authorities. The main immediate object of interference in judicial activity is social relations arising from ensuring the independence of the judiciary from unlawful influence on the administration of justice by judges and jurors through consideration and resolution of court cases in the procedural form and manner prescribed by law.

The author provides additional arguments in favor of distinguishing a juror as a special type of victim in case of interference with the judiciary, including the functional affiliation of the jury institution; the need for convergence with the criminal legislation of the EU countries, some of which have already implemented such a step; and the need

to overcome systemic contradictions in this part (Article 376 and Articles 377-379 of the Criminal Code of Ukraine). The author suggests that it is advisable to include a close relative and family member of a judge or juror among the victims. The author considers and supports the need for criminal law protection of judges of international courts to which Ukraine is a party, with the formulation of an independent rule of prohibited conduct in relation to them under Article 376 of the Criminal Code of Ukraine.

Within the framework of characterizing the objective aspect of interference with the judiciary, the author proves the need to include in the construction of the rule a form of unlawful omission due to: the provisions of regulatory legislation (Laws of Ukraine «On the High Council of Justice», «On the Judiciary and the Status of Judges») which provide for a legal response to violations of the guarantees of judicial independence by persons, regardless of their actions or inaction; the position of the High Council of Justice in terms of assessing these cases as interference; and similar foreign experience of criminal law protection.

It is stated that the term «influence» should be considered more consistent with the prohibited rule of conduct described in Article 376 of the Criminal Code of Ukraine, which is most closely related to the needs of law enforcement.

As part of the description of the most typical methods of interference with the judiciary, the author examines illegal influence on the victim through requests, instructions, recommendations, demands, threats, violence, bribery, criticism in the media before the case is resolved in connection with its consideration, as well as cases of obstruction of a judge's lawful activities by picketing a court, organizing rallies or demonstrations. The author concludes that it is inexpedient to enshrine an open list of methods of interference with the judiciary in Article 376 of the Criminal Code of Ukraine.

The analysis of the characteristics of the subject of interference in the activities of the judiciary shows that it can only be an individual; this approach is consistent with the principles of personal, culpable and personal responsibility for the act. The expansion of the grounds for application of criminal law measures to legal entities (Article 96³ of the

Criminal Code of Ukraine) by criminal offenses under Articles 376-379 of the Criminal Code of Ukraine is recognized as a justified step by the legislator. Given the statistical data, it is stated that the cases of committing the tort under study by an insane person in practice do not constitute the proportion necessary to conduct additional research and formulate special conclusions regarding the subject in this regard. The general age of criminal liability is reasonable, given that minors (aged 14 to 16 years) can be brought before the administration of justice and participate in court proceedings only in a small number of cases provided for by law, while in other cases they act through their legal representative. It is concluded that the proposals made in the scientific literature to reduce the age of criminal liability generally do not correlate with the characteristics of the subject of unlawful interference with the activities of a judge.

The author establishes that the potential increase in the effectiveness of Article 376 of the Criminal Code of Ukraine should be associated with the consolidation of such a special qualifying circumstance as the commission of a tort by an official holding a responsible or particularly responsible position in its structure.

In the context of characterizing the subjective side of the elements of interference with the judiciary, the author proves that it is not legally possible to distinguish indirect intent in interference with the judiciary, given the volitional criterion. The goal pursued by the subject, as a direct participant in the trial or indirectly interested in its results (through the interests of his close persons, etc.), does not correspond to the legislative understanding of indirect intent, in which a person is aware of the socially dangerous nature of his act (action or inaction), foresees its socially dangerous consequences and, although not willing, consciously assumes their occurrence (part 3 of Article 24 of the Criminal Code of Ukraine).

The author concludes that proper criminal law protection of judicial activities from interference will not be facilitated by either excessive detailing of the types of purpose or categorical denial of its further presence in the legislative construction of the provision. Its formal and substantive description in a concise form should be considered reasonable. Given the absence of legally established criteria for classifying a court

decision as just or unjust, it is more correct and legally regulated to formulate the purpose in the form of an illegal and/or unjustified court decision.

The third chapter of the dissertation reveals the content of the qualifying features of interference with the activities of judicial bodies, and also offers the author's own vision of solving certain problematic issues of criminal law assessment of the behavior under study. Given the systematic nature of the links and the need for correct use of terminology, the author supports the position of further consolidation of the qualifying feature in the form of use of power or official position during the commission of a tort. The author argues that it is inexpedient to include the consequences in the form of actual obstruction to the prevention of a criminal offense or detention of the person who committed it, as such, which do not fully correlate with the subject-matter and functional area of court activity. The author substantiates that the consequences of unlawful behavior in the form of substantial damage to the rights and freedoms of citizens protected by law, state or public interests, or interests of legal entities should be included as a qualifying feature, which will also contribute to the uniformity of criminal law regulation.

The author confirms the existence of competition between single-object criminal law provisions – the objects of *corpus delicti* provided for in the general (Article 376 of the Criminal Code of Ukraine) and special (Articles 377-379 of the Criminal Code of Ukraine) provisions which are part of the same generic object – social relations arising from the administration of justice in Ukraine by courts and juries on the basis of the rule of law, and ensuring this activity by criminal justice authorities. The author emphasizes the importance of paying special attention to the objective side of the crime, as well as the subject and subjective side during qualification.

The author proposes an algorithm for criminal law assessment of torts under Articles 376, 377-379 of the Criminal Code of Ukraine:

- 1) criminal legal qualification of the offense only under the provisions of Articles 377-379 of the Criminal Code of Ukraine (special in relation to Article 376 of the Criminal Code of Ukraine), provided that the ultimate goal of the threats or actual use of physical violence, destruction or damage to the property of the victim is the desire to

influence the process of performing the judge's official duties or to achieve an unjust decision;

2) criminal legal qualification of the offense in the case of a real aggregate of crimes under Article 376 and Articles 377-379 of the Criminal Code of Ukraine. Cases of real aggregate will also be formed in situations where there is a long time gap between criminal episodes, lack of a single intent, and different purposes of unlawful behavior.

Keywords: criminal law policy, policy in the field of fighting crime, criminal law protection, criminal law counteraction, criminalization, justice, criminal liability, criminal punishment, criminal law characteristics, criminal offense, criminal offenses against justice, interference with the judiciary, judge, criminal law qualifications, competition of criminal law provisions.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Пулик В. М. Кримінально-правова охорона діяльності судових органів від втручання: порівняльний аспект. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України* [текст] : Збірник наукових статей. Випуск 58. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2022. С. 68-79. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.58.68-79>. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/6376/7930>.

2. Пулик В. М. Підстави криміналізації поведінки, пов'язаної зі спробами протиправної корекції здійснення правосуддя (ст.376 КК України). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 305-311. DOI: [10.31733/2078-3566-2023-3-305-311](https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-3-305-311). URL: https://visnik.dduvs.in.ua/?page_id=2946.

3. Пулик В. М. До питання принципів криміналізації втручання в діяльність судових органів. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2023. Вип. 16 (28). С. 155-161. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.16.28.155-161>. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/%d0%b2%d0%b8%d0%bf%d1%83%d1%81%d0%ba-16-28/5334/>

4. Пулик В. М. Відповідальність за протиправну корекцію правосуддя: історичний генезис національного кримінального законодавства. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України* [текст] : Збірник наукових статей. Випуск 63. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. С.4.51-4.62. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.63.4.51-4.62>. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/7435/7652>.

5. Пулик В. М. Кримінально-правова характеристика потерпілого від злочину, передбаченого статтею 376 Кримінального кодексу України. *Вісник*

Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка. 2024. №1. С.144-154. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.105.144-154>. URL: <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/174/167>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Пулик В. М. Міжнародно-правові стандарти незалежності при відправленні кримінального правосуддя. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу*: матеріали Х Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 03 грудня 2021 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2021. С. 111-119. URL: <http://surl.li/swrrc>.

7. Пулик В. М. Кримінально-правова охорона діяльності судових органів від втручання: досвід пострадянських держав. *Наукові читання, присвячені пам'яті професора Т. А. Денисової* : збірник матеріалів, м. Запоріжжя, 10 березня 2022 р. Класичний приватний університет. Запоріжжя : КПУ, 2022. С. 464-467. URL: <http://surl.li/swrru>.

8. Пулик В. М. Кримінально-правовий аналіз об'єктивної сторони втручання в діяльність судових органів. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина* [Текст] : Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (16 травня 2022 р.). Івано-Франківськ, 2022. С. 48-52. URL: <http://surl.li/swrva>.

9. Пулик В. М. Поширеність та динаміка втручання в діяльність судових органів як одна із підстав криміналізації поведінки. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина* [Текст] : Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (5-6 травня 2023 р.). Івано-Франківськ, 2023. С.50-53. URL: <http://surl.li/swrva>.

10. Пулик В. М. Принцип процесуальної здійсненності переслідування у контексті криміналізації втручання в діяльність судових органів. *Актуальні питання реформування правової системи*: зб. матеріалів XX Міжнар. наук.-практ.

конф., Луцьк, 15-16 вересня 2023 р. / Уклад. Джурак Л. М. Луцьк: «Завжди Поруч», 2023. С.135-137. URL: <http://surl.li/swruq>.

11. Пулик В. М. Кримінально-правова характеристика суб'єкта втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України). *Закарпатські правові читання. Сталій розвиток та інституційна спроможність в умовах війни: національний та міжнародно-правовий аспекти* : Матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 26-27 квітня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С.586-589. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-377-7-162>. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/262>.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

12. Пулик В. М. Проблеми відправлення правосуддя в умовах збройної агресії проти України. *International Journal Law & Society*. Issue 6, 2022. S.172-178. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/issue/view/346/115>.

13. Пулик В. М. До характеристики окремих способів втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України). *International Journal Law & Society*. Issue 8, 2023. S.12-21. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/article/view/8527>.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	20
ВСТУП.....	21
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПІДВАЛИНИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ОХОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ОРГАНІВ..	30
1.1. Відповідальність за протиправні спроби корекції здійснення правосуддя: історичний генезис національного кримінального законодавства та перспективи його розвитку.....	30
1.2. Підстави і принципи криміналізації та збереження відповідальності за втручання в діяльність судових органів	50
1.3. Міжнародні стандарти та зарубіжний досвід кримінально-правової охорони незалежності судових інституцій.....	89
РОЗДІЛ 2. ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ: ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ.....	109
2.1. Об’єктивні елементи складу втручання в діяльність судових органів...	109
2.2. Суб’єктивні елементи складу втручання в діяльність судових органів..	152
РОЗДІЛ 3. КВАЛІФІКОВАНИЙ СКЛАД ТА ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ.....	171
ВИСНОВКИ.....	192
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	202
ДОДАТКИ.....	234

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВРУ – Верховна Рада України.

ВРП – Вища Рада правосуддя.

ВСУ – Верховний Суд України.

ВС – Верховний Суд.

ГА ООН – Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй.

ДСА України – Державна судова адміністрація України.

ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень.

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань.

ЄСПЛ – Європейський Суд з прав людини.

ЄС – Європейський Союз.

ЗМІ – Засоби масової інформації.

ЗУ – Закон України.

КК України – Кримінальний кодекс України.

КК – Кримінальний кодекс.

КМ України – Кабінет Міністрів України.

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України.

КРЕС – Консультативна Рада європейських суддів.

КСУ – Конституційний Суд України.

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення.

МКС – Міжнародний кримінальний суд.

НПА – Нормативно-правовий акт.

ПВСУ – Пленум Верховного суду України.

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України.

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Питання незалежності судової влади перебуває у фокусі державної зацікавленості, свідченням чого є Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки. Влада свідомо резюмує, що незалежне та неупереджене правосуддя є запорукою сталого розвитку суспільства і держави, гарантією дотримання прав і свобод людини та громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави, зростання добробуту та якості життя, створення привабливого інвестиційного клімату, своєчасного, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права¹. Успішне проведення судової реформи є однією із базових вимог ЄС для подальшого просування за напрямками європейської та євроатлантичної інтеграції України. Відтак, протидія втручання у діяльність судових органів за допомогою найбільш жорстких заходів правового реагування повинна перебувати у руслі нагальних завдань кримінально-правової політики держави.

Сучасна практика мінімізації випадків втручання у процес відправлення правосуддя в Україні характерна неприйнятним для справедливих очікувань держави і соціуму рівнем, особливо, якщо брати до уваги підвищену латентність аналізованої протиправної поведінки. І така тенденція є достатньо тривалою у часі. Згідно з даними Офісу Генерального прокурора, у 2019 р. було обліковано 168 кримінальних правопорушень за ст.376 КК України (жодне провадження не передане до суду з обвинувальним актом); у 2020 р. – 143 (1 провадження передане до суду); у 2021 р. – 122 (0); у 2022 р. – 64 (1 провадження); у 2023 р. – 102 (0). Відзначаємо доволі високий відсоток закриття кримінальних проваджень: 2019 р. – 121 (72%); 2020 р. – 111 (77,6%); 2021 р. – 76 (62,3%); 2022 р. – 37 (57,8%); 2023 р. – 36 (35,3%). Упродовж 2019-2023 рр. на розгляді судів першої

¹ Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> (дата звернення: 11.10.2023).

інстанції перебували 15 проваджень за ст. 376 КК України, з яких лише 1 (!) провадження завершилося постановленням вироку, у 3-ох – прийнято рішення про закриття.

У той же час, співставивши дані кримінальної статистики (Офісу Генерального прокурора і звітності щодо стану здійснення правосуддя) та інформації ВРП, спостерігаємо суттєві відмінності облікованих органами кримінальної юстиції і суду показників та реєстру випадків протиправного впливу на діяльність судових органів. Негативну практику корупції в судах (у тому числі, на найвищому рівні) також можна оцінювати як результат успішного втручання у діяльність судових органів, причинно зумовленого бажанням зацікавлених суб'єктів у отриманні на свою користь незаконних рішень іменем України.

Загальнотеоретичним питанням кримінально-правової політики та характеристики її співвідношення з іншими складовими елементами політики у сфері боротьби зі злочинністю присвячено наукові праці Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова, Ю. В. Кернякевич-Танасійчук, І. В. Козича, Ю. І. Микитина, Ю. А. Пономаренка, В. Я. Тація, П. Л. Фріса, В. І. Шакуна та інших дослідників.

Кримінально-правова політика охорони діяльності судових органів загалом та протидія кримінально-протиправному втручання в судову діяльність, зокрема, були предметом наукових розвідок В. А. Ахмедова, Г. Є. Бершова, Є. М. Блажівського, Є. О. Буніна, В. М. Бурдіна, А. В. Воронцова, С. Є. Дідика, Н. В. Довгань, Р. В. Кархут, О. О. Кваші, І. В. Красницького, Т. С. Лосич, О. В. Мандро, О. К. Маріна, А. Г. Мартіросяна, С. С. Мірошніченка, В. В. Мульченко, В. І. Осадчого, Н. Я. Отчак, Л. М. Палюх, М. М. Сенька, Д. Ю. Теслюка, В. І. Тютюгіна, М. В. Шепітька та інших учених.

На дисертаційному рівні варто відзначити дослідницькі пошуки А. Г. Мартіросяна «Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність осіб, які здійснюють правосуддя» (2011); С. С. Мірошніченка «Злочини проти правосуддя: теоретичні і прикладні проблеми запобігання та протидії» (2012); Г. Є. Бершова «Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність судових органів» (2013); В. В. Мульченко «Кримінально-правова охорона недоторканності

суддів України» (2014); Є. О. Буніна «Втручання в діяльність судових органів за Кримінальним кодексом України: аналіз складу злочину та питання кваліфікації» (2015); Р. В. Кархут «Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність судових органів за законодавством України та Республіки Польща» (2018); Л. М. Палюх «Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення проти правосуддя» (2021), Д. Ю. Теслюка «Кримінально-правова охорона діяльності суддів в Україні» (2024). Не зважаючи на такі вагомі здобутки, чимало питань кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів й надалі залишаються відкритими для обговорення та дискусії. Зазначене стосується, передусім, характеристики об'єктивованих форм впливу в діяльність судді, мети (мотивації) протиправної поведінки, суб'єктного складу, вирішення актуальних питань співвідношення із суміжними складами, конкуренції кримінально-правових норм та засобів її подолання тощо. Кожні подальші дослідницькі пошуки можуть як підтвердити та розвинути уже наявні висновки та рекомендації, так і привнести до теорії та практики якісно новий матеріал, адже між доробками науковців подекуди відбулися уже десятиліття часу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2019-2023 рр., затверджених постановою президії Національної академії наук України від 30.01.2019 р. № 30.

Тему дисертації затверджено Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (протокол № 5 від 01.06.2021 р.). Дисертаційна праця виконана на кафедрі політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права навчально-наукового Юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Мета і завдання дослідження. Метою наукового пошуку є аналіз питань, пов'язаних із закріпленням та подальшим збереженням кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів; кримінально-

правовою характеристикою складу злочину, як підставою кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів; розробленням рекомендацій щодо удосконалення законодавчої конструкції ст. 376 КК України.

Досягненню зазначеної мети у дисертаційній праці сприятиме виконання таких завдань:

- розкрити історичний генезис національного кримінального законодавства у частині відповідальності за втручання в діяльність судових органів та окреслити перспективи його подальшого розвитку;

- охарактеризувати підстави і принципи криміналізації та збереження відповідальності за втручання в діяльність судових органів;

- з'ясувати міжнародні стандарти та визначити особливості кримінально-правової охорони незалежності судових інституцій за законодавством окремих держав зарубіжжя;

- провести аналіз об'єктивних елементів складу злочину, передбаченого ст. 376 КК України;

- провести аналіз суб'єктивних елементів складу злочину, передбаченого ст. 376 КК України;

- дослідити ознаки кваліфікованого складу злочину, передбаченого ст. 376 КК України, та розкрити особливості кваліфікації втручання в діяльність судових органів;

- сформулювати пропозиції, спрямовані на удосконалення законодавства у частині кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів.

Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини з приводу реалізації судової влади шляхом здійснення правосуддя, а також її охорони.

Предметом дослідження є кримінально-правова політика у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів.

Методи дослідження визначені метою та завданнями дисертації, а також її об'єктом та предметом. У процесі наукового пізнання мало місце поєднання як загальнонаукових, так і спеціальних методів, зокрема: *історико-правовий метод* використаний при дослідженні етапів становлення кримінальної відповідальності

за втручання в діяльність судових органів та її втіленні у національних правових пам'ятках (підрозділ 1.1 дисертації); *порівняльно-правовий метод* був корисним при вивченні міжнародних стандартів та досвіду кримінально-правової охорони незалежності судових інституцій за законодавством окремих зарубіжних держав (підрозділ 1.3 дисертації); *герменевтичний метод* застосовувався у ході тлумачення окремих положень КК України та кримінально-правової теорії (усі розділи дисертації). Методи *аналізу, синтезу, дедукції, індукції* були використані при з'ясуванні підстав криміналізації поведінки, пов'язаної з втручанням в судову діяльність (підрозділ 1.2 дисертації); ознак складу злочину, передбаченого ст. 376 КК України (розділ 2 дисертації); кваліфікуючих ознак складу (розділ 3 дисертації); вивченні судової практики, яка стосується предмета дослідження (підрозділ 2.1, розділ 3 дисертації); формулюванні висновків та пропозицій (усі розділи дисертації).

Емпіричне підґрунтя дисертаційної праці склали матеріали судової практики (отримані шляхом вільного доступу до ЄДРСР), офіційні статистичні дані Офісу Генерального прокурора стосовно зареєстрованих кримінальних правопорушень та результатів їх досудового розслідування (2020-2023 рр.), ДСА України (звітність судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження, 2018-2023 рр.), ВРП (аналітичні матеріали про стан забезпечення незалежності суддів в Україні, 2018-2023 рр.).

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає у тому, що у дисертації знайшли своє формулювання та узагальнення теоретико-прикладні висновки щодо підстав регламентації кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України), характеристики елементів складу кримінального правопорушення, вироблення правил кваліфікації та рекомендацій щодо подолання ситуацій кримінально-правової конкуренції. До найбільш значущих положень наукової новизни дисертації, які виносяться на захист, автором віднесено такі:

Уперше:

- на підставі вивчення сучасного зарубіжного досвіду кримінально-правової охорони незалежності судових інституцій здійснено його характеристику на прикладі англосаксонської, романо-германської (з типологізацією кримінального законодавства) та постсоціалістичних правових систем, у результаті чого виокремлено елементи, перспективні до запозичення у плані удосконалення ст. 376 КК України;

- доведена можливість втручання в діяльність судових органів шляхом бездіяльності зацікавленого суб'єкта, виходячи із: приписів регуляторного законодавства (ЗУ «Про Вищу раду правосуддя», «Про судоустрій і статус суддів»); аналізу практики оцінки ВРП випадків втручання в діяльність суддів; зарубіжного досвіду кримінально-правової регламентації заборони перешкоджання процесу відправлення правосуддя;

- з врахуванням важливості кримінально-правової охорони та потреб диференціації кримінальної відповідальності, обґрунтовано доцільність законодавчої регламентації у межах ст. 376 КК України кримінальної відповідальності за самостійний злочин – вплив на суддю міжнародного суду, учасником якого є Україна;

- сформульовано пропозицію щодо розширення складу злочину, регламентованого ст. 376 КК України, за рахунок поміщення до його структури особливо кваліфікуючої ознаки – «заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб»;

удосконалено:

- знання про родовий об'єкт кримінальних правопорушень проти правосуддя, під яким запропоновано розуміти суспільні відносини, які складаються з приводу здійснення судами і присяжними правосуддя в Україні на засадах верховенства права, а також забезпечення цієї діяльності органами кримінальної юстиції. Обґрунтовано доцільність зміни назви Розділу XVIII Особливої частини КК України, з формулюванням на «Кримінальні правопорушення проти правосуддя та діяльності органів кримінальної юстиції з його забезпечення»;

- теоретичні положення про основний безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 376 КК України, який охоплює суспільні відносини, що виникають з приводу забезпечення незалежності судової влади від незаконного впливу на здійснюване суддями та присяжними правосуддя, шляхом розгляду і вирішення у передбаченій законом процесуальній формі та порядку судових справ;

- теоретичні положення щодо юридико-кримінологічних, соціально-економічних та соціально-психологічних підстав та принципів криміналізації та збереження відповідальності за втручання в діяльність судових органів. Констатовано недотримання повною мірою законодавцем принципів процесуальної можливості здійснення переслідування і визначення та єдності термінології;

- позицію щодо необхідності розширення кола потерпілих осіб від втручання в діяльність судових органів (ч. 1 ст. 376 КК України), за рахунок виділення у їх складі присяжного, близького родича чи члена сім'ї судді чи присяжного;

набули подальшого розвитку:

- доводи у частині заперечення доцільності відкритого переліку способів виконання об'єктивної сторони у ст. 376 України, зважаючи на: небезпеку переобтяження законодавчої конструкції та появу труднощів у правозастосуванні при закріпленні навіть лише основних із них; потребу в регулярному перегляді норми та, відповідно, реалізації вартісної і довготривалої процедури змін та доповнень;

- додаткове обґрунтування загального 16-річного вікового цензу кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів із запереченням сформульованих у науковій літературі підстав для його зниження;

- розуміння суб'єктивної сторони складу злочину (ч. 1 ст. 376 КК України), для якої є притаманний виключно прямий умисел. З огляду на відсутність чітких орієнтирів розуміння категорії «неправосудне рішення», коректним та законодавчо унормованим запропоновано визначення мети – перешкодити винесенню законного та/або обґрунтованого судового рішення;

- аргументи на користь недоцільності перебування у кваліфікованому складі (ч. 2 ст. 376 КК України) наслідків у вигляді фактичного перешкоджання запобіганню кримінальному правопорушенню чи затриманню особи, яка його вчинила, як таких, що не співвідносяться повною мірою із предметно-функціональною площиною діяльності суду;

- рекомендації щодо правил кваліфікації ст. 376 КК України та подолання конкуренції кримінально-правових норм у випадках погрози або насильства щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377 КК України), умисного знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 378 КК України), посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України).

Практичне значення отриманих результатів. Сформульовані у дисертаційній праці узагальнення, висновки та рекомендації можуть бути застосовані:

- у *законотворчій діяльності* – при підготовці пропозицій щодо удосконалення кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів;

- у *правозастосовній діяльності* – для удосконалення практики органів кримінальної юстиції у частині розслідування та кримінально-правової кваліфікації різновидів втручання в діяльність судових органів;

- у *науково-дослідній сфері* – як підґрунтя подальшого теоретичного дослідження кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів;

- у *навчальному процесі* – при викладанні навчальної дисципліни «Кримінальне право» (Особливої частини), підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників та методичних рекомендацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертаційній праці, були оприлюднені через наукові повідомлення на міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних

конференціях, читаннях та семінарах: «Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу» (м. Івано-Франківськ, грудень 2022 р.); «Наукові читання, присвячені пам'яті професора Т. А. Денисової» (м. Запоріжжя, березень 2022 р.); «Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, травень 2022 і 2023 рр.); «Актуальні питання реформування правової системи» (м. Луцьк, вересень 2023 р.); «Закарпатські правові читання. Сталий розвиток та інституційна спроможність в умовах війни: національний та міжнародно-правовий аспекти» (м. Ужгород, 26-27 квітня 2024 р.).

Публікації. Результати дисертації відображено у 13 наукових публікаціях, з яких 5 наукових статей у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях та семінарах та 2 наукові статті, що додатково відображають результати дисертації.

Структура дисертації зумовлена метою, предметом та завданнями дослідження. Дисертація складається із переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які включають у собі п'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 244 сторінки, з яких основний текст – 183 сторінки, список використаних джерел (301 найменування) – 32 сторінки, додатки – 11 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПІДВАЛИНИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ ОХОРОНИ ДІЯЛЬНОСТІ СУДОВИХ ОРГАНІВ

1.1. Відповідальність за протиправні спроби корекції здійснення правосуддя: історичний генезис національного кримінального законодавства та перспективи його розвитку

Сучасні вітчизняні дослідження з кримінального права, як правило, пов'язані з вивченням витоків цієї галузі права. І це не є формальністю, оскільки історико-порівняльний метод пізнання є одним із найважливіших методологічних законів. У цьому контексті є слушною думка В. К. Грищука, який зазначає, що історія української кримінально-правової науки залишається зовсім невивченою [114, с.41]. М. Й. Коржанський свого часу висловив більш радикальну думку, що «історія кримінального законодавства України дуже бідна, її майже немає» [111, с.47]. П. Л. Фріс також відзначає певну нестачу у юридичній літературі спеціальних досліджень історії вітчизняної (української) кримінально-правової політики, а отже й історії вітчизняного кримінального законодавства [268, с.65].

У даному відношенні зараз маємо підстави говорити уже про зміну ситуації на краще, враховуючи фундаментальні дослідження М. І. Колоса «Кримінальне право в Україні (X – початок XXI століття)» (2011), «Українське кримінальне право: походження, розвиток і сучасність» (2019), В. В. Бабаніної «Кримінальне законодавство України: механізм створення та реалізації» (2021).

Кримінальне законодавство України у історичному розрізі пройшло складний та тривалий час свого становлення та формування, чому є підтвердження наявності чималої кількості його періодизації, запропонованої науковцями-криміналістами.

П. Л. Фріс, з врахуванням особливостей розвитку кримінально-правової політики, формує власне бачення її етапів (і, відповідно, етапів кримінального законодавства України): 1-ий період – кримінально-правова політика Київської Русі і феодальної роздробленості (IX – середина XI ст.); 2-ий період –

кримінально-правова політика козацької держави (середина XVII ст. – середина XVIII ст. – від Богдана Хмельницького до Кирила Розумовського); 3-ий період – кримінально-правова політика періоду творення Української незалежної держави (1917-1922 рр.); 4-ий період – кримінальне законодавство Української РСР (1917-1991 рр.); 5-ий період – кримінально-правова політика, законодавство незалежної Української держави до ухвалення Кримінального кодексу України (1991-2001 рр.) [268, с.67]. Учений зауважує про відсутність у наведеному часовому ряді періоду з середини XVII ст. по 1917 р. та пояснює вказане перебуванням на той час України у складі Російської імперії і повноцінною дією на її території законодавства (у т. ч. кримінального) метрополії. Упродовж вказаного періоду проведення Україною, яка була повністю позбавлена державної самостійності, а звідси – і самостійності у питаннях створення національного законодавства, власної кримінально-правової політики було неможливим [268, с.67-68].

В. К. Гришук пропонує більш узагальненого характеру історичні періоди, виокремлюючи: період Київської Русі (X-XII ст. ст.); польсько-литовський та козацький періоди (XIV-XVII ст. ст.); період знаходження України у складі Росії та Польщі (XVII-XVIII ст. ст.); у складі Російської імперії та Австро-Угорщини (XIX ст. – 1917 р.); радянський період (1917-1991 рр.); сучасний період (з 1991 р. та до теперішнього часу) [53, с. 37].

В. К. Матвійчук виділяє такі періоди становлення і розвитку системи Особливої частини кримінального законодавства України: 1) третій період розвитку суспільства на території нашої держави (при цьому таку періодизацію вчений пропонує розглядати лише в аспекті історичного розвитку становлення суспільства на території нашої країни), який охоплював час, коли Українська держава була під управлінням князів (X – XIV ст. ст.), тобто коли почалося становлення законодавства та держави; 2) четвертий період (XIV ст. і до початку XVIII ст.) має назву «Козацька ера»; 3) п'ятий період (XVIII – початок XX ст. ст.) – «Під імператорською владою»; 4) шостий період охоплює кінець XIX початок XX ст. ст.; 5) сьомий період охоплює початок XX ст. до 1991 р. – «Україна в радянський період»; 6) восьмий період (з 1991 р. до нашого часу) [111, с.50].

В. В. Бабаніна, узявши за основу критерій чинності джерел кримінального законодавства, запропонувала наступну періодизацію історії кримінального законодавства на території України: 1) період Лаврентіївських літописів; 2) період міжнародних договорів з Візантією (X ст.); 3) період Руської Правди (1017-1054); 4) період княжих уставів й уставних грамот (Устав князя Володимира Святославовича про десятини, суди та людей церковних (XII ст.), Устав князя Ярослава про церковні суди (середина XII ст.), Новгородський устав великого князя Всеволода про церковні суди, людей і мірила торгіві (1136), Смоленські уставні грамоти (1136-го, 1150 року), Уставна грамота володимир-волинського князя Мстислава Даниловича (1289); 5) період Псковської (1397) і Новгородської (XV ст.) судних грамот; 6) Судебники 1497-го і 1550 років; 7) період Стоглава 1551 року; 8) період статутів Великого князівства Литовського (1529-го, 1566-го, 1588 років); 9) період Соборного уложення 1649 року; 10) період писаного та звичаєвого кримінального права козацької держави 1648-1654 років; 11) період Артикулу військового 1715 року; 12) період «Прав, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року (проект); 13) період наказу комісії про складення проекту нового уложення Катерини II 1767 року (проект); 14) період «Уставу благочиння, або поліцейського» 1782 року; 15) період Кримінального уложення 1813 року (проект); 16) період Зводу законів 1832 року (Уголовне уложення); 17) період Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 року; 18) період Статуту про покарання, що накладаються мировими суддями, 1864 року; 19) період Уложення про покарання кримінальні та виправні в редакціях 1866-го та 1885 року; 20) період Кримінального уложення 1903 року; 21) період КК УСРР 1922 року; 22) період КК УСРР 1927 року; 23) період КК УРСР 1960 року; 24) період проектів КК України 1993-2001 років; 25) період КК України 2001 року [9, с.79].

З використанням аналогічного критерію В. В. Кузнецов та Л. О. Кузнецова підтримують таку періодизацію національного кримінального права та законодавства: 1) період Руської Правди (1017-1054 роки); 2) період церковного права (Статут князя Ярослава про церковні суди (коротка та розширена редакції),

Смоленська статутна грамота, Новгородський статут великого князя Всеволода про церковні суди, людей та міри торгіві, тощо); 3) період Судебника 1497 р.; 4) період статутів Великого князівства Литовського у трьох редакціях (1529 р., 1566 р., 1588 р.); 5) період Соборного Уложення 1649 р.; 6) період писаного та звичаєвого кримінального права козацької держави 1648-1654 років; 7) період Військового Артикулу 1715 р.; 8) період «Прав, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р. (проект); 9) період «Наказу комісії про складення проекту нового уложення» Катерини II 1767 р. (проект); 10) період «Статуту благочиння або поліцейского» 1782 р.; 11) період Зводу законів 1832 р. (Кримінального уложення); 12) період Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р.; 13) період Статуту про покарання, що накладаються мировими суддями 1864 р.; 14) період Уложення про покарання кримінальні та виправні 1885 р.; 15) період Кримінального Уложення 1903 р.; 16) період КК УСРР 1922 р.; 17) період КК УСРР 1927 р.; 18) період КК УРСР 1960 р.; 19) період проектів КК України 1993-2001 років; 20) період КК України 2001 р. [114, с.47].

Віхи кодифікації М. І. Хавронюк пов'язує з кримінальним законодавством:

- 1) на землях Русі-України періоду Княжої доби (X-XVI ст.): угоди Русі з Візантією, «Руська Правда», статuti св. Володимира, Ярослава й інших князів;
- 2) Литовської держави (XVI- XVII ст.): Литовські статuti 1529, 1566 і 1588 рр.;
- 3) періоду знаходження українських земель у складі Російської імперії (XVIII-XX ст.): «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 р., «Зібрання цивільних прав, чинних у Малоросії» 1807 р., «Звід місцевих законів губерній та областей, приєднаних від Польщі» 1808 р., «Звід місцевих законів західних губерній Російської імперії» 1837 р., «Укладення про покарання кримінальні і виправні» 1845 р., «Укладення про покарання кримінальні і виправні» 1885 р., «Укладення про покарання кримінальні і виправні» 1903 р.;
- 4) в Україні 1917-2000 років: Кримінальний кодекс РСФСР 1922 р., Основні засади кримінального законодавства Союзу РСР і союзних республік 1924 р., Кримінальний кодекс РСФСР 1927 р. та ін. [272].

В. В. Кузнецов, О. М. Шармар та М. О. Акімов виокремлюють етапи розвитку законодавства про кримінальну відповідальність, зумовлені соціально-політичними та економічними змінами в розвитку української державності. Це дозволило науковцям виділити такі періоди: 1) княжа доба (IX – середина XIV ст.); 2) перебування українських земель у складі Великого князівства Литовського, Польського, Угорського королівств, та Речі Посполитої (середина XIV – середина XVII ст.); 3) Запорозької Січі та Української гетьманської держави (друга половина XVII – кінець XVIII ст.); 4) входження України до складу Російської, Австрійської та Австро-Угорської імперій (кінець XVIII – початок XX ст.); 5) української революції та відновлення української державності (1917 – 1921); 6) утворення УРСР (УСРР) (1919 – 1991); 7) незалежної України (1991 – 2020) [115, с.269].

Науковці справедливо відзначають безпосередню залежність історії розвитку кримінального законодавства від розвитку державності [5, с.77], проте, задля більшої інформативності та врахування предметної спрямованості дослідження, спробуємо використати змішаний критерій, що передусім базуватиметься на чинності, юридичній силі та рівні кодифікації правової пам'ятки, яка містить кримінально-правові норми про втручання в діяльність судових органів, а уже потім – на історичних етапах становлення Української державності. Вочевидь, що потенційній класифікації періодів історичного становлення та розвитку сучасної норми ст. 376 КК буде властивий більш узагальнений, порівняно із наведеними вище прикладами періодизації кримінального законодавства України, характер. Зазначене певним чином підтверджується й науковими розвідками авторів, що займалися проблематикою кримінально-правового захисту процесу відправлення правосуддя [208, с.4.52].

До прикладу, І. Я. Терлюк, розглядаючи періодизацію розвитку українського законодавства у галузі кримінально-правової охорони правосуддя, виокремлює такі етапи його становлення: кримінальне право Києво-руської держави; кримінальне право Литовсько-руської держави; кримінально-правове регулювання в українському середньовічному місті; період звичаєвого

«козацького» права Запорозької Січі; кримінальне право України-Гетьманщини; кримінально-правове регулювання в Україні в період імперської доби; розвиток кримінального права в національних українських державних формаціях (1917-1921 рр.); становлення і розвиток радянського кримінального права в Україні; кримінальне право в незалежній Україні [246, с. 90].

А. Г. Мартіросян, досліджуючи еволюцію кримінально-правового забезпечення незалежності суду і судової діяльності в Україні, виділяє такі етапи його розвитку (*запропонована ним модель періодизації узята була нами за основу у подальшому. – В. П.*):

1) перший етап (XI-XVII ст.) – зародження кримінально-правової охорони незалежності суду і судової діяльності. Дослідження правових джерел цього періоду свідчить, що з часів виникнення ранньофеодальної держави (XI-XV ст.) існувала тенденція охорони правосуддя від різного роду посягань. Судова влада мала кримінально-правовий захист лише як частина верховної і по суті необмеженої влади. Водночас з'являються перші норми, що встановлюють покарання за злочини, які у наш час відносяться до злочинів проти правосуддя;

2) другий етап (XVII-XIX ст.) – становлення кримінально-правової охорони незалежності суду і судової діяльності. З'являються положення, що встановлюють відповідальність за неповагу і перешкоджання діяльності суддів; має місце конкретизація законодавцем ознак поведінки, яку він вважає перешкоджанням здійсненню правосуддя; відповідальність за злочини проти правосуддя починає виокремлюватися у самостійні групи;

3) третій етап (початок XX ст. – до тепер) – сучасний етап кримінально-правової охорони незалежності суду і судової діяльності [126, с.51-52].

Аналізуючи положення Короткої, Просторової й Широкої Правди Г. Є. Бершов звертає увагу на відсутність достатньо чіткої правової регламентації суспільних відносин у сфері здійснення правосуддя та станові критерії правового захисту, у тому числі й чиновників протосудових органів. На думку ученого, саме в текстах Руської Правди, як одного з найдавніших джерел права на теренах нашої держави, що сягає XI ст., з'являються первинні зародки спеціалізованого

захисту судових органів в особах їх службовців – тиунів та огнищан – від втручання у їх діяльність у формах вбивства, насильства, в тому числі поєданого із незаконним заволодінням їх майном. Вчинення цих злочинів напряду пов'язувалось із виконуваними судовими функціями, про що свідчить вказівка на особливий мотив – «в обиду», а також виходячи з іманентних соціально-правових, станових рис вказаних осіб [20, с.51-52].

В. А. Ахмедов також визнає слушним підхід, відповідно до якого у Руській Правді та князівських статутах було сформульовано правові норми, які можна розглядати як прообраз деяких сучасних складів злочинів проти правосуддя. Дослідник, зокрема, наводить у якості прикладу ст. 22 Короткої редакції Руської Правди, яка передбачала відповідальність за вбивство княжого тіуна, що виконував суддівську функцію та представляв судову владу у князівстві. При цьому, як відзначають науковці, у Руській правді злочини проти правосуддя не виокремлювалися у самостійній структурній частині, а ті норми, що містилися у цій пам'ятці, стосувалися, насамперед, забезпечення громадського порядку через захист представників влади [5, с.79-80].

Ст. 33 Короткої Правди опосередковано вказує на існування, поруч із княжим судом, і суду общинного. Вона містить у собі санкції за фізичне насильство у відношенні смерда, огнищанина, тіуна чи мечника без дозволу князя. При цьому об'єктом посягання у даному випадку виступає не тілесна недоторканність людей князя, скільки княжий суд. Судові функції виконувалися княжими дружинниками, хоча ні Коротка, ні більш пізня Просторова Правди не містять чіткого поділу княжих слуг, які виконували судові функції: це і ємець, і мечник (ст.41), і отрок (ст.74 просторової Правди) [219, с.62-63].

Про те, що спеціально призначені особи, які безпосередньо здійснювали правосуддя, або функції, що забезпечували його реалізацію (особи, що слідкували за порядком у суді, забезпечували виклик сторін у суд, здійснювали арешт і катування звинувачених, тощо) користувались особливим захистом, пише і А. Г. Мартіросян [126, с.32].

У XII-XIII ст. окрім світського існував і церковний суд, який також обстоював інтерес невтручання у власні справи. Уставом князя Володимира Святославовича про десятини і церковних людей (Оленінська редакція) була обмежена світська юрисдикція князя, бояр та суддями князя, введене церковне судочинство. Ст. 6 містила відмову від втручання у церковну юрисдикцію як князем, так і його потомками. Юрисдикція давньоруської церкви була достатньо широкою, майже усі справи, що під неї підпадали, знаходилися поза компетенцією княжого суду, який не створював конкуренцію церковному. Особливе судочинство стосувалося визначених категорій осіб, не тільки монахів, але й груп світського населення, у патронаті над якими церква була зацікавлена (ст. ст. 9, 10). Синодальна редакція Уставу також передбачала відмову князя від втручання у передані церкві справи, наказ аналогічного змісту для його дітей, внуків чи інших родичів, а також заборону княжим суддям втручатися у справи, передані на розгляд церковного суду. Більше того, заборонялося розглядати без участі намісника владики навіть ті справи, що традиційно перебували у компетенції княжих суддів (ст. ст. 4 і 5, 6-7, 8) [219, с. 145-146, 152-153].

Устав князя Ярослава про церковні суди (Коротка редакція) містив вказівку боярам, а також особисте зобов'язання князя не втручатися у справи, віддані на розгляд митрополиту та єпископам. Статті 37, 38 забороняли княжим управителям втручатися у справи, які стосувалися церковного люду; а також втручатися будь-кому у церковні суди під страхом смерті по закону. Винуватим особам загрожувало відлучення від церкви. Про судовий імунітет церкви від княжої влади зазначалося і у Просторовій редакції Уставу [219, с. 172, 187-188, 208].

Руська Правда діяла до моменту прийняття Литовського статуту 1529 р. на терені тих українських земель, які увійшли до складу Великого князівства Литовського, а також на Галичині у складі Речі Посполитої.

Р. Лащенко наголошує на надзвичайно поважній ролі *Литовського статуту* серед пам'яток українського права литовсько-польської доби, враховуючи, що до першої редакції Статуту 1529 р. у Литовсько-Українській державі не існувало «загально-обов'язуючого кодексу» і поодинокі землі, що входили до складу

держави Литовсько-Української, «правувалися в більшості – «водле обичая давнього» – по своїх місцевих звичаях». Литовський статут 1529 р. структурно складався з XIII розділів, які стосувалися «верховної влади та відношення до неї населення; постанов військового характеру; «оборони земської»; привілеїв шляхти; артикулів про організацію суду і норми права матеріального (цивільного і карного), а також норми процесійні». Статут 1566 р. був більш змістовний за попередника, при тому, що розташування законодавчого матеріалу та система залишилася незмінною. Обсяг Статуту 1588 р. також було значно розширено, у тому числі за рахунок артикулів, які стосувалися карного та цивільного права [118, с. 3-4, 6, 10].

Дослідники вказують, що питання організації і здійснення судочинства на землях Литовсько-Руської держави ще ніколи не були так детально і якісно врегульовані, як те було здійснено у Статуті 1529 р. [99, с.149]. Статут 1529 р. значною мірою увібрав у себе положення Руської Правди, однак вже вирізнявся більш чіткою диференціацією правового регулювання суспільних відносин за їх сферами [20, с.52].

Згідно з його положеннями, обов'язки з відправлення правосуддя покладалися на доволі широке коло осіб – «воевод, старост, маршалків земських та дворних, інших державців у своїх повітах» (Розділ VI «Про суддів»). Вказана обставина певним чином пояснює несистемність відповідальності за посягання на осіб, задіяних до сфери правосуддя, яка виявилася розпорошеною у Статуті: Розділ III «Про вольності шляхти і про розширення Великого Князівства Литовського» – покарання тому, хто без поваги віднісся до грамоти воеводи, старости і державців або побив кого-небудь з них чи викинув листа (арт. 16); Розділ VI «Про суддів» – тюремне ув'язнення за зневагу до суду і суддів через лайливі слова, погрози судді (арт.18); Розділ XI «Про головщини людей путних, селян і паробків» – штраф за побиття на посаді тіуна, пристава, ключника (арт.2) [234, с. 227, 248, 281].

Розділ IV «Про суди і про суддів» Статуту 1566 р. передбачав обрання у повітах суддів, підсудків та писарів (арт.1), а також можливості зі здійснення

правосуддя для замкових суддів (арт.21); воєвод, старост і державців – у справах про визначені категорії деліктів (напади на шляхетські домівки, у містах, підпал і розбої на дорогах, гвалтування жінок, злочинство, фальшування, вбивство шляхтича) (арт. 20). Також Статут вирізняв особу «возного», до повноважень якого віднесені були обов'язки з доставлення «позвів» та виклику осіб, прийняття присяги у свідків, видачу листів за вироком та рішенням судді і підсудка, огляду завданої злочинами фізичної шкоди тощо (арт. 5). Статут закріплював відповідальність за осоромлення, завдання ударів, спричинення ран чи вбивство судді, підсудка чи писаря, «як вряду земського, так і замкового» (арт.40), а також за побиття «возного» чи відбирання у нього листів «воєводи замкового чи повітового» (арт. 6) [235, с. 294, 297-298, 304-305, 314-315].

М. І. Колос відзначає особливу досконалість Статуту Великого Князівства Литовського 1588 р., який, з окремими доповненнями діяв більше двохсот років. Тогочасне кримінальне законодавство продовжило охорону судочинства в Литовській державі. Воєвода, староста, підсудок, писар, підкоморій чи комісар користувалися правом на самооборону під час здійснення судочинства, але вони самі повинні були нести суворе покарання, якщо посягнули на честь, гідність, здоров'я чи життя інших людей у процесі судочинства. Крім надання права на самооборону, названі посадові особи охоронялися також силою кримінального закону, що встановлював відповідальність винних осіб, які посягали на безпеку судді, підсудка, писаря, вряду гродського та суддів підкоморського і комісарського [100, с.135-137].

Артикул 7 Розділу IV «Про суди і про суддів» розширив і доповнив положення арт. 40 Розд. IV Статуту 1566 р., заходи по забезпеченню недоторканості врядів земського і гродського поширювалися тепер і на членів підкоморського і комісарського судів, тобто на всі місцеві державні суди і комісарський, як різновид центрального державного суду, який мав діяти на місцях. Порівняно з санкціями Статуту 1566 р. посилювалися санкції за злочини проти членів суду, більш суворим стало покарання за вбивство члена суду. Законодавчий захист членів суду свідчить про зміцнення позицій судової влади в

державі. У державі закріплювався публічно-правовий погляд на злочин: злочини проти членів суду розглядалися як злочини проти глави держави [237, с.397-398]. Тогочасна кримінально-правова охорона безпеки осіб, задіяних до процесу відправлення судочинства, стосувалася спричинення словесної образи, «що дотикає славі його і поштивості, завданням сорому» (*передування сучасному розумінню неповаги до суду.* – В. П.), тілесних ушкоджень та позбавлення потерпілого життя [237, с.119], причому про мотивацію протиправного впливу не йшлося.

Як вказує Г. Є. Бершов, кримінально-правова охорона діяльності судових органів за Другим і Третім Литовськими статутами хоча і відходила від станових принципів, однак зберігала казуїстичну природу та у загальних рисах дублювала вироблені ознаки відповідних складів злочинів, закріплених у Статуті Великого Князівства Литовського 1529 р. На думку науковця, єдиною відмітною рисою зазначених нормативно-правових актів у досліджуваному аспекті було розширення (деталізація) переліку потерпілих від відповідної категорії злочинів проти правосуддя. Це було пов'язано певною суб'єктно-функціональною диференціацією судочинства: категорія «суддя» охоплювала осіб з такими правовими статусами, як судді замкові та земські, вряди возні, земські, міські, підкоморські, комісарські. Останні також наділялися низкою функцій суду адміністративної юрисдикції [20, с.54].

З означеною думкою можемо погодитися лише частково, оскільки деталізація кола потерпілих від посягань на правосуддя не стала «єдиним» досягненням Другого і Третього Статутів, до новел яких обґрунтовано віднести і більш чітку класифікацію деліктів, залежно від об'єктів злочинного посягання та способу порушення справ у суді; розширення форм протиправного впливу на осіб, що здійснювали правосуддя; також посилення санкцій за злочини проти членів суду.

У *Соборному Уложенні* 1649 р. збільшується кількість норм, що передбачають кримінальну відповідальність за посягання на осіб, які здійснюють правосуддя, зокрема, на їхнє життя, здоров'я, майно [126, с.35; 20, с.55; 5, с.82].

Простежується тенденція до об'єднання в одній главі норм, що передбачають відповідальність за злочини проти правосуддя. Глава 10 Соборного Уложення «Про суд» регламентує кримінальну відповідальність за такого роду діяння, у тому числі за посягання на правосуддя «ззовні», тобто з боку осіб, що не наділені владою в цій сфері. У статтях 105-107 цього кодифікованого правового акта передбачалися самостійні склади щодо образи суду і судді, заподіяння судді тілесних ушкоджень, вбивства судді. А. Г. Мартіросян підкреслює особливу суворість відповідальності за посягання на суддю, оскільки останній визнавався символом правосуддя [126, с.35].

Г. Є. зауважує, що різні форми психічного або фізичного насильства над суддею мали місце саме у зв'язку із здійсненням останнім професійної діяльності [20, с.55].

За Соборним Уложенням 1649 р. система злочинів стає більш складною; сукупність норм про злочини вперше набуває характеру саме системи, впорядковується. Варто зауважити, що на перше місце поставлені найбільш небезпечні для феодального суспільства діяння: злочини проти церкви, державні злочини, особливо небезпечні делікти проти порядку управління. Соборне Уложення закріпило основні риси політичного ладу та права, які виявилися достатньо стабільними упродовж двохсот років, не зважаючи на усі реформи XVIII ст. [221, с.81].

Дослідники підсумовують, що у Соборному Уложенні одержала розвиток тенденція до розширення і посилення відповідальності за посягання на осіб, які здійснюють судочинство або беруть участь у ньому, на їхнє життя, здоров'я, честь і достоїнство, на авторитет суддів [126, с.35]; знайшов відображення достатньо послідовний та прогресивний на той час підхід законодавця до організації кримінально-правової охорони діяльності судових органів від втручання у неї шляхом концентрації та інтеграції передових положень Руської Правди, Литовських Статутів 1529, 1566, 1588 рр., Судебнику 1497 р. у зазначеному аспекті [20, с.56].

Артикул військовий 1715 р., який вважають фактичною компіляцією європейського військового та кримінального законодавства [9, с.91], містив відповідальність за перешкоджання діяльності суддів і за неповагу до них. Проте на першому місці продовжували залишатися злочини проти віри, наступними за важливістю йшли політичні делікти, які отримали особливо великий розвиток у період абсолютизму [222, с.324].

У артикулі 34 проголошувалося, що судді перебували під особливою протекцією царя і зазіхання на них прирівнювалось до замаху на владу царя. Арт. 204 заборонялося перешкоджати «судейським служителям» без вказівки на конкретні форми такого перешкоджання. Фактично у цій пам'ятці вперше було термінологічно зафіксоване поняття «перешкоджання» стосовно розуміння заборони втручатися в діяльність суддів. При цьому, враховуючи сучасні знання у царині кримінально-правової кваліфікації слід відзначити, що норма, передбачена в артикулі 34 була загальною по відношенню до інших норм у цьому нормативному акті, а судова влада вперше прирівнювалася до влади царя [5, с.85]; спротив різним категоріям судових службовцям, які визнавалися державними слугами, необхідно було розглядати як виступ проти існуючого порядку [222, с.388].

У складі *Прав, за якими судиться малоросійський народ 1743 р.*, за сучасною класифікацією, закріплені різногалузеві матеріальні і процесуальні закони, що належать до державного, адміністративного, цивільного, сімейного, земельного і кримінального права, визначають судоустрій та процедуру судочинства. Глави 6-9, 25, 26, 29 «Прав, за якими судиться малоросійський народ» присвячені судоустрою, судочинству, утримуванню тюрем при судах і відповідальності за порушення порядку судочинства, вчинення незаконних дій щодо суддів та інших осіб. Загалом ці питання у вказаних главах мали регулювати 87 артикулів [100, с.143-144].

Автори «Прав, за якими судиться малоросійський народ» на виконання волі законодавця Гетьманщини мали забезпечити кримінально-правову охорону діяльності суддів. Це вбачається з п. 1 арт. 5 глави 7, у якому зазначалося: «Під

час проведення судового засідання щоб судді та інші судові працівники були захищені від будь-яких небезпек... ніхто не міг без потреби або у справах, без попередження, в судове приміщення... приходити з вогнепальною зброєю, тобто: з пістолетами, фузією та іншого, крім звичайної зброї: шаблі, шпаги або кортика...; до того ж не повинно бути ні від кого в судовому приміщенні шуму і сварки...». Якщо ж хтось порушив ці правила, то мав бути притягнутий до відповідальності. Так, той, хто вчинив шум чи сварку, мав сплатити на канцелярські витрати 14 рублів 10 копійок. Того, хто проявив зухвалість і наніс вербальну образу судді чи працівникам суду, зневажаючи їх честь і славу, мали взяти під арешт строком на 6 тижнів. Крім того, за нанесене безчестя він зобов'язаний був сплатити потерпілій особі відповідну суму коштів згідно з її соціальним статусом. Якщо ж злочинець у приміщенні суду ударив суддю або іншого працівника цієї установи чи поранив його, то винного мали засуджувати до відрубання руки з одночасним стягненням із нього штрафу за скалічення або поранення потерпілого у подвійному розмірі, відповідно до соціального статусу останнього. У разі, якщо від такого побиття чи поранення настала смерть потерпілої особи, або суддя чи працівник суду був убитий в іншому місці, то вбивці мали підлягати четвертуванню або іншій надзвичайно суворій страті. До того ж дітям та родичам вбитого мали виплачуватися кошти «за голову» відповідно до його соціального статусу (п. 2 арт. 5 гл. 7 Прав) [99, с.423].

Г. Є. Бершов звертає увагу на обстановку як на важливий момент вчинення делікту – суд був захищений від втручання у його діяльність безпосередньо під час судового процесу та не мав відповідного захисту поза ним. Науковець пояснює означений момент, по-перше, спрощеною процедурою судочинства, яка не розтягувалася на тривалий час, як це буває у сучасній практиці роботи судів, справа вирішувалась упродовж одного дня, що виключало можливість впливу на суд в конкретній справі у інший, не обумовлений судовим розглядом, час. По-друге, тодішній рівень розвитку кримінально-правової доктрини не дозволяв сформулювати універсальну правову конструкцію, яка б створювала відповідні гарантії без прив'язки до визначеного процесу судового розгляду [20, с.57].

У кримінальному законодавстві Російської імперії (XVIII-XIX ст.) відбувається поступове підвищення відповідальності за посягання на осіб, що здійснюють правосуддя, а також на саму діяльність державного апарату, у тому числі і суду [126, с.38].

Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р. структурно було поділено на 12 розділів, до складу яких входили глави. Розділи II-XII (статті 176-1711) стосувалися Особливої частини, у них встановлювалася відповідальність (склади злочинів та санкції) за певні злочинні діяння [100, с.162], причому знову ж першочергового значення набували злочини проти віри (Розділ I).

А. Г. Мартіросян зазначає, що законодавець відмовився від спеціальних кримінально-правових норм, які забезпечували гарантії недоторканності і безпеки осіб, що здійснюють правосуддя. Інтереси цих осіб охоронялися у рамках норм, що передбачають кримінальну відповідальність за опір і непокору владі (розділ 4 Уложення «Про злочини і проступки проти порядку управління») [126, с.38]. Наведену позицію поділяє і Г. Є. Бершов, стверджуючи, що прогалини у правовому захисті служби у сфері здійснення правосуддя виявилися побічним наслідком тенденції обмеження законодавцем чиновницького свавілля, у тому числі й шляхом запровадження розгалуженої мережі спеціальних норм про зловживання у справах служби [20, с.58]. Л. М. Палюх висноує, що у багатьох нормах Уложення 1845 р. законодавець передбачав правову охорону адміністративних відносин, а водночас відносин у сфері судочинства, – отже, він не відособлював якісно ці групи суспільних відносин як об'єкти кримінально-правової охорони [165, с.79].

В цілому ж масив кримінально-правового захисту діяльності з відправлення правосуддя (як складової частини реалізації державної влади) носив доволі розпорошений характер та охоплював собою відповідальність за: непокору чи протидію встановленій урядом владі (ст. ст. 262-264); умисне подання скарг або інших документів судовому чи урядовому органу або посадовій особі з образливими висловами (ст. 283); спротив виконанню судових ухвал чи інших постанов та розпоряджень встановленої урядом влади, а також законним діям

чиновника «в отпращивании его должности» (ст. 291); образливі для суду чи іншого «правительственного места» вислови, подані у скарзі чи іншому документі (ст. 310); образу чиновника шляхом нанесення побоїв чи якою-небудь іншою насильницькою дією, у зв'язку із виконанням останнім обов'язків служби чи унаслідок такого виконання (ст. 312); образу насильницькою дією «нижних служителів судебных и других присутственных мест» під час виконання останніми обов'язків служби (ст. 315); винесення з корисливих чи інших особистих мотивів судового рішення, що не відповідає вимогам закону (ст. 394); притягнення підсудного до більш суворого покарання, ніж те, що визначене законом (ст. 395) чи безпідставне звільнення винного від покарання загалом або призначення покарання, нижчого за встановлене законом (ст. 396) [263; 223].

Кримінальне Уложення 1903 р. закріплювало відповідальність за перешкоджання здійсненню правосуддя у різних главах, залежно від суб'єкта злочину: глава VII «Про протидію правосуддю» і глава XXXVII «Про злочинні діяння по службі державній і суспільній». У Главі «Про протидію правосуддю» були об'єднані кримінально-правові норми, якими, по-перше, встановлювалася відповідальність за злочини, що вчинялися особами, які не виконували функції представників правосуддя, але зобов'язані були сприяти його здійсненню, і, по-друге, будь-якими особами, які перешкождали здійсненню завдань правосуддя [5, с.88-89]. Аналіз Кримінального Уложення 1903 р. дає підстави вважати, що він містив систему норм, здатних забезпечити охорону правосуддя від злочинних посягань як зі сторони чиновників державних органів, присяжних засідателів, так і зі сторони інших осіб (свідків, потерпівших, експертів, перекладачів, тощо) [126, с.42].

У часи Центральної Ради в УНР використовувались акти кримінального законодавства часів Російської імперії (Кримінальне уложення 1903 р., Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р., Статут про покарання, які накладають мирові судді 1864 р.) [165, с.83; 98, с.4]; для кримінального законодавства періоду українського державотворення 1917-1921 років було характерним часткове запозичення кримінального законодавства Російської

імперії та Тимчасового уряду [98, с.9], також на тій чи іншій українській території, залежно від політичної направленості сили, яка її захопила, могли діяти і акти українських національно налаштованих урядів; норми російських радянських «Руководящих начал по уголовному праву РСФСР»; рішення місцевих органів управління територіальними громадами, зміст яких мав ознаки кримінально-правових актів, що спрямовувалися на охорону суспільно-правових відносин місцевого значення [100, с.274-275].

У Кримінальному кодексі УРСР 1922 р. не було структурно відособлено групи норм, які передбачали кримінальну відповідальність за посягання на встановлений порядок судочинства, виконання судових рішень. У Особливій частині КК УРСР 1922 р. було виділено главу першу «Державні злочини», в якій виокремлено підрозділ другий – «Про злочини проти порядку управління». У КК УРСР 1927 р. злочини, які посягали на правосуддя, встановлений порядок досудового розслідування, виконання судових рішень, містилися у розділах другому «Злочини проти порядку управління», третьому «Службові злочини», восьмому «Порушення правил, що охороняють народне здоров'я, громадську безпеку і публічний порядок». У КК УРСР 1927 р. не було виділено окремого розділу про злочини проти правосуддя. Отже, при побудові системи кримінального закону об'єктом цих злочинів було визначено встановлений порядок управління, службову діяльність, публічний порядок [165, с.85-86; 135, с.55].

Вперше структурний підрозділ, де були згруповані злочини проти правосуддя, з'явився у Кримінальному кодексі 1960 р., зокрема – глава VIII «Злочини проти правосуддя» [165, с.87]. Введення до кримінального закону розділу, що передбачав відповідальність за злочини проти правосуддя, зумовило потребу посилення державно-правової охорони цієї важливої сфери суспільних відносин. Подальший розвиток законодавства сприяв значному розширенню переліку злочинних посягань проти правосуддя, структурно об'єднаних в однойменний розділ, які переважно полягали у встановленні кримінальної

відповідальності за посягання на працівників правоохоронних органів та за невиконання судових рішень [138, с. 11].

Відповідно до Закону СРСР «Про відповідальність за неповагу до суду» від 02.11.1989 р. Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 04.05.1990 р. № 9166-XI КК України було доповнено низкою статей, у тому числі і ст. 176-1 «Втручання у вирішення судових справ», виклавши її у наступній редакції:

«Стаття 176-1. Втручання у вирішення судових справ

Вплив у будь-якій формі на суддів або народних засідателів з метою перешкодити всебічному, повному і об'єктивному розглядові конкретної справи або добитися винесення незаконного судового рішення -

карається виправними роботами на строк до одного року або штрафом у розмірі від трьохсот до однієї тисячі карбованців.

Ті ж дії, вчинені з використанням службового стану, -

караються позбавленням волі на строк до трьох років або виправними роботами на строк від одного року до двох років» [199].

В. В. Кузнецов та Л. О. Кузнецова справедливо зауважують, що в сучасних дисертаційних роботах та монографіях у контексті історичного дослідження проблематики не завжди розглядаються проекти КК України (1993-2001 рр.): проект (альтернативний) Кримінального кодексу України, підготовлений робочою групою Комісії Верховної Ради України з питань правопорядку та боротьби зі злочинністю та проект (основний), підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України. Науковці стверджують, що вказані документи, а також їх різні варіанти, вагомо вплинули на формування сучасної кримінально-правової думки [114, с.49].

У структурі особливої частини проекту КК 1993 р. (підготовлений робочою групою Комісії Верховної Ради України з питань правопорядку та боротьби зі злочинністю) карані діяння, що посягають на судову діяльність були поміщені до глави 28 Розділу IX «Карані діяння проти держави і влади». Втручання у здійснення правосуддя проект розглядав як справляння впливу на суддю з метою домогтися винесення незаконного судового рішення, якщо ці дії не утворюють

самостійного діяння. Кваліфікуючими ознаками діяння визнавалося його вчинення: а) публічною посадовою особою чи функціонером з використанням службового стану; б) в інтересах організованої злочинної групи чи злочинної зграї; в) шляхом знищення майна, що належить судді або його родичам; г) шляхом пікетування чи блокування приміщення суду, в якому розглядається справа; д) шляхом захоплення приміщення судового засідання [172, с.122]. Звертає на себе увагу суперечливість розробників у розумінні того, який саме протиправний вплив отримав свою кримінально-правову оцінку – мова може йти як про активну поведінку, так і бездіяльність.

Проект КК України (альтернативний) від 03.08.1995 р. № 0041/1 (внесений народним депутатом України Матковським О. Б.) вирізняв втручання у здійснення правосуддя (ст. 235, Глава 28 «Карані діяння, що посягають на судову діяльність» Розділу IX «Карані діяння проти держави і влади») передбачав більшу деталізацію досліджуваної кримінально-правової заборони за рахунок: а) розширення кола потерпілих осіб – судді, народного засідателя чи їх близьких родичів; б) вказівки на вплив у будь-якій формі; в) різновидів мети – перешкодити виконанню вказаними особами службових обов'язків або домогтися винесення незаконного судового рішення. Проект пов'язував втручання у здійснення правосуддя як з активною поведінкою, так і з бездіяльністю винного суб'єкта. Кваліфікуючі ознаки залишалися незмінними [172, с.232].

Проект КК України (альтернативний) від 15.05.1998 р. №1029-1 (внесений народним депутатом України Пилипчуком І. М.) також зберіг інтереси держави і влади у якості родового об'єкту кримінально-правової охорони у тому числі і сфери правосуддя, при цьому розширивши перелік потерпілих осіб – за рахунок вказівки на суд, прокурора, слідчого чи особи, яка провадить дізнання; формулювання мети як бажання справити вплив на здійснення правосуддя (ч. 1) чи перешкодити всебічному, повному й об'єктивному розслідуванню справи (ч. 2 ст. 236). Кількість кваліфікуючих ознак була зменшена за рахунок знищення майна, що належить потерпілим особам на праві власності [172, с.377-378].

У КК України 2001 р. законодавець також передбачив кримінально-правову охорону суспільних відносин щодо здійснення судочинства, виконання судових рішень (розділі XVIII Особливої частини), тобто під час конструювання моделі цього розділу було взято за основу той самий родовий об'єкт цієї групи злочинів, що і в КК 1960 р. Водночас законодавець більшою мірою диференціював кримінальну відповідальність за злочини проти правосуддя; сучасна норма ст. 376 КК закріплює відповідальність за втручання в будь-якій формі в діяльність судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення [208, с.4.58].

До ст. 376 КК України законодавцем було внесено неодноразові зміни, пов'язані, окрім корегування санкцій, із розширенням об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення (ЗУ «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян» від 16.01.2014 р. №721-VII), поверненням її до сучасної редакції (ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо припинення норм законів, схвалених 16 січня 2014 року» від 23.02.2014 р. №767-VII) та появою примітки-дефініції (ЗУ «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» від 09.10.2024 р. №4012-IX) [106].

Черговий етап реформування кримінального законодавства пов'язаний із діяльністю робочої групи, що діє у складі створеної відповідно до Указу Президента України від 07.08.2019 р. №584/2019 Комісії з питань правової реформи. Кримінальним правопорушенням проти правосуддя приділена увага у книзі восьмій Особливої частини, якою останні класифіковані на злочини проти основ правосуддя, кримінальні правопорушення проти сприяння правосуддю та кримінальні правопорушення проти порядку виконання судового рішення. Суддею проект КК визнає громадянина України, який відповідно до Конституції України та закону призначений суддею, займає штатну суддівську посаду, а також присяжного (ст. 8.1.1.). Вплив на суддю віднесено до злочинів проти основ

правосуддя, об'єктивна сторона якого полягає у впливі на суддю (чи його близьку людину) у зв'язку зі здійсненням правосуддя (ст. 8.1.5.). Ознаками, що підвищують тяжкість злочину, проект називає його вчинення: у складі простої групи; з використанням влади, службових чи професійних повноважень або пов'язаних із ними можливостей; з метою приховати інший злочин чи полегшити його вчинення; з корисливого мотиву (ст. 8.1.3.) [242].

У світлі пропонованих змін виникає питання з приводу доречності використаного авторами сполучення слів «у зв'язку зі здійсненням правосуддя», чи не занадто широке за обсягом? Вважаємо, що воно об'єднує у собі як мету (запобігти виконанню суддею своїх обов'язків, пов'язаних зі здійсненням правосуддя чи змінити характер останніх на свою користь), так і мотив кримінально-протиправної поведінки (помститися за небажаний для зловмисника результат – як наслідок фактично виконаних суддею належним чином службових обов'язків). Тоді як конструкція статті, так і перелік ознак, що підвищують тяжкість злочину, наштовхують на думку, що протиправна поведінка у цьому разі повинна охоплювати лише вказану вище мету та передувати прийняттю судового рішення.

1.2. Підстави і принципи криміналізації та збереження відповідальності за втручання в діяльність судових органів

Кримінально-правова політика будь-якого державного утворення володіє арсеналом методів (способів) впливу на існуючу ситуацію в країні, своє місце серед яких (поруч із декриміналізацією, пеналізацією і депеналізацією, диференціацією та індивідуалізацією кримінальної відповідальності) займає криміналізація тієї чи іншої поведінки суб'єкта, яка викликає осуд та потребу саме такого реагування. Криміналізація (декриміналізація) та пеналізація (депеналізація), з позиції В. І. Борисова та П. Л. Фріса, є методами, які діють відносно всіх видів суспільних відносин і всіх осіб, які підпадають під ознаки суб'єкта злочину, та завдяки яким визначаються межі злочинного і межі

кримінально-правової репресії, тобто основні параметри кримінально-правової політики держави [30, с.30].

Попри багаторічні наукові дослідження підстав (принципів, умов, факторів) криміналізації суспільно-небезпечних діянь, вони й досі піддаються сумнівам та критиці. Ю. А. Пономаренко одне із головних завдань сучасної української кримінально-правової політології пов'язує із подальшим поглибленням і розширенням вчення про підстави криміналізації з урахуванням сучасних тенденцій у протидії злочинності. Очевидно, наголошує автор, що за їх наслідками має бути переглянуте коло діянь, що визнаються злочинами, причому як в аспекті криміналізації окремих діянь, так і декриміналізації інших [239, с.191, 193].

Питання про поняття підстав, принципів, умов, приводів криміналізації, їх кількість, класифікацію, зміст і співвідношення належать до числа дискусійних у доктрині кримінального права. З окремих точок зору, не дивлячись на істотно різні підходи до систематизації правил (вимог), що висуваються до криміналізації діянь, за змістом вони значною мірою збігаються, тобто відповідні дискусії мають не стільки змістовний, скільки термінологічний характер, точаться фактично не щодо суті правил кваліфікації, а щодо їх систематизації (групування) та узагальнюючої назви таких вимог [36, с.461].

О. О. Дудоров обумовлює появу криміналізації: виникненням нових, не існуючих раніше видів суспільно небезпечної поведінки; несприятливою динамікою видів поведінки, регламентованих некримінальним законодавством; необхідністю виконання міжнародно-правових зобов'язань; науково-технічним прогресом, який призводить до виникнення і розвитку потенційно небезпечної для людини і суспільства сфер життєдіяльності; необхідністю посилення охорони прав і свобод людини і громадянина; усвідомленням помилковості здійсненої раніше декриміналізації певного діяння тощо. Учений вказує, що криміналізація того чи іншого різновиду поведінки людини має відповідати моральним уявленням, пануючим у суспільстві, схвалюватись ним. Проте цей постулат не є абсолютним, адже аморальність не притаманна всім без винятку злочинам, деякі з

яких з погляду моралі можуть бути нейтральними, а в окремих випадках – навіть викликати схвалення (наприклад, ухилення від сплати податків і соціальних внесків, евтаназія, яка з точки зору чинного КК України підлягає кваліфікації як умисне вбивство) [61, с.51].

Криміналізація є способом розв'язання важливих проблем, проте тільки одним із багатьох способів, й на думку багатьох науковців – далеко не пріоритетним. Вона не може замінити економічних, політичних, соціальних, а також інших правових засобів впливу на злочинність. Як слушно зауважує М. І. Мельник, криміналізації має передувати ретельне і глибоке вивчення цих проблем, в результаті чого необхідно одержати чіткі й однозначні відповіді на низку питань і, передусім, на такі: 1) чи взагалі існує у цьому випадку проблема, яка може бути розв'язана за допомогою криміналізації; 2) чи є характер та ступінь шкідливості (небезпечності) діяння достатнім для визнання його злочином; 3) чи є необхідність у створенні нової кримінально-правової норми, яка передбачала б відповідальність за таке діяння (чи вичерпані інші можливі засоби для розв'язання цієї проблеми, чи придатні для її розв'язання кримінально-правові засоби і наскільки вони можуть бути ефективними); 4) як правильно зафіксувати у кримінальному законі ознаки криміналізованого діяння (які істотні ознаки передбачити як обов'язкові)? Ігнорування цих запитань взагалі чи одержання на них недостатньо чітких та обґрунтованих відповідей може стати причиною помилок у криміналізації діянь з усіма правовими, соціальними та іншими наслідками, що з цього випливають. Воно може призвести до помилкової криміналізації – необґрунтованої, надмірної, неповної або неправильної [278, с.8].

Сучасна практика кримінального законотворення свідчить, загалом, про тяжіння законодавцем до максимально можливого закріплення караності діяння, ніж гуманізації кримінальної відповідальності. До прикладу, виконаний І. Б. Медицьким аналіз діяльності парламенту у сфері кримінального законотворення (2016-2019 роки) демонструє, що за цей період до Особливої частини КК України внесено 150 змін, з яких: 72 зміни (48% від загальної кількості) спрямовані на посилення кримінальної репресії (наприклад,

криміналізація, пеналізація), 14 змін (9% від загальної кількості) спрямовані на зменшення кримінальної репресії (приміром, обмеження сфери дії кримінального закону) і 64 зміни (43% від загальної кількості) стосуються інших питань (у своїй більшості – технічного характеру). Дослідник підсумовує висновки криміналістів про критичність стану сучасної кримінально-правової політики, неефективність здійснюваного кримінально-правового впливу, непослідовність законодавця та прийняття ним поспішних рішень, посилення карального складника покарання, відсутність кримінологічного аналізу навколишньої дійсності та адекватної оцінки суспільної небезпечності діяння [128, с.203-204].

Висновки І. Б. Медицького доповнює та розвиває у контексті дослідження сучасного процесу кримінальної законотворчості в Україні Д. О. Балобанова, виділяючи при цьому наступні, тісно пов'язані між собою, його особливості: 1) надмірну та необґрунтовану кількість змін, що вносяться до КК України; 2) безсистемність та хаотичність зазначених змін з порушенням правил законодавчої техніки; 3) неузгодженість змін та взагалі тексту КК України з іншими нормативно-правовими актами, які повинні утворювати єдину систему; 4) наявність міжнародно-правових зобов'язань України, що викликає необхідність імплементувати відповідні положення до законодавства України, але цей процес відбувається без врахування єдності кримінального законодавства, теорії кримінального права та практики їх застосування; 5) тенденцію до загального посилення кримінально-правової охорони безпеки особистості, яка знайшла своє вираження в створенні майже кожного року нових складів кримінальних правопорушень та підвищенні рівня відповідальності за їх вчинення; 6) введення нових для законодавства, але не для науки кримінального права, інститутів (кримінальні проступки, спеціальна конфіскація, заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб та ін.) [13, с.15].

Очевидно, що недотримання вимог у частині обґрунтованості (у тому числі кримінологічної) підстав, принципів криміналізації матиме своїми наслідками й негативні моменти.

Негативні результати необґрунтованої криміналізації полягають у тому, що вона: безпідставно створює можливість для притягнення особи до кримінальної відповідальності за діяння, яке за своїм характером мало тягнути іншу юридичну відповідальність або не тягнути жодної; нівелює соціальну суть злочину і перекручує відмежування злочинної поведінки від незлочинної; призводить до появи «мертвих» норм у КК тощо [36, с.461]. У такому разі мають місце дві недопустимі з юридичної точки зору ситуації: 1) кримінальний закон, яким здійснюється така криміналізація, за своєю суттю є неправовим; 2) він на законодавчому рівні закладає основи для притягнення до кримінальної відповідальності фактично невинуватої у вчиненні злочину (адже такого злочину об'єктивно не існує) особи. Тобто, грубо порушуються щонайменше два конституційних положення – принципи верховенства права та презумпції невинуватості (статті 8, 62 Конституції України) [278, с.9].

Особливої актуальності питання ефективності кримінально-правової політики набули під час розв'язаної проти України збройної агресії, будучи трансформованими у чисельні зміни до чинного КК. У вказаному контексті Ю. В. Орлов наводить приклади законодавчих новел, що, на його думку, є надмірною кримінальною репресією:

1) порушення свободи думки і слова, пов'язаного з криміналізацією виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії РФ проти України, глорифікації її учасників (ст. 436-2 КК);

2) надмірна кримінальна репресія щодо низки найбільш поширених загальнокримінальних корисливих кримінальних правопорушень за критерієм їх вчинення в умовах воєнного стану (ч. 4 ст. 185, ч. 4 ст. 186, ч. 4 ст. 187 КК);

3) надмірна репресія в частині кримінально-правової заборони провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора (ч. 4 ст. 111-1 КК) [151, с.51-53].

Перенасиченість законодавства кримінально-правовими заборонами, необхідність у яких уже відпала або навіть не існувала зовсім, так звана

криміналізація з «запитом», як наголошує П. Л. Фріс, підриває відразу три принципи кримінально-правової політики: принцип врахування (відповідності) кримінально-правової політики у соціально-правовій психології – оскільки такий закон не сприймається як відповідний і доцільний; принцип економії кримінальної репресії – оскільки до відповідальності притягується невиправдано велике число громадян, і принцип невідворотності відповідальності – оскільки частіше всього такий закон на практиці застосовуватися перестав [268, с.248-249].

Учені-криміналісти переважно виокремлюють дві концепції у контексті розуміння криміналізації [268, с.247; 1, с.74; 153, с.585; 239, с.197; 169, с.42-43]:

1. Криміналізація у широкому сенсі – передбачає закріплення у кримінальному законі не лише ознак нового складу злочину (злочинів), а й відповідних йому конкретних юридичних форм щодо санкції (санкцій) та інших кримінально-правових наслідків. По суті, у цьому випадку у криміналізацію також включають пеналізацію та диференціацію кримінальної відповідальності.

Представники першої з них (пуніфікаціоністської) розуміють під криміналізацією не тільки закріплення в законі ознак нових складів злочинів, а й, передусім, негативні зміни в санкціях норм Особливої частини КК України в бік їх підвищення, введення нормативних обмежень на застосування інститутів звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, інші нормативні новації, які викликають небажані для суб'єкта кримінально-правові наслідки, погіршують правове становище суб'єкта, посилюючи тим самим кримінальну відповідальність [1, с.74]

Прихильники цієї концепції вважають, що якщо йдеться про визнання суспільно небезпечного діяння злочином, то необхідно враховувати всі його ознаки, серед яких найважливіше місце займає така ознака як «караність». Такий підхід дає можливість запровадити нову кримінально-правову норму не лише з чіткою структурою (наявність диспозиції та санкції), а й дозволяє чітко відмежувати злочин від адміністративного правопорушення. Вузьке розуміння процесу криміналізації призведе до поверхових кримінально-правових досліджень, спрямованих на удосконалення КК України [181, с.193-194];

2. Криміналізація у вузькому сенсі – передбачає закріплення у кримінальному законі лише ознак нового складу злочину (злочинів). Що стосується покарання, то тут відбувається лише констатація того, що за цей злочин (злочини) є караність, а конкретика щодо покарання вирішується вже в ході пеналізації, яка знаходиться поза межами криміналізації.

Прихильники другого, більш традиційного підходу до визначення поняття криміналізації, розглядають її як «легальне визначення того або іншого роду дій (бездіяльності) як злочину», або як «оголошення певних суспільно небезпечних діянь злочином», «віднесення їх до числа злочинів», «встановлення законодавцем кримінальної відповідальності за суспільно небезпечне діяння у формі кримінально-правової норми», «визначення в кримінальному законі діяння як суспільно небезпечного, винного і караного» [268, с.247-248].

П. Л. Фріс трактує криміналізацію як процес виявлення суспільно небезпечних видів людської поведінки, визнання на державному рівні необхідності, можливості й доцільності кримінально-правової боротьби з ними й, у випадку позитивної відповіді на ці питання, закріплення їх у законі як злочинів [268, с.248].

Д. О. Балобанова дає визначення криміналізації як процесу виявлення суспільно небезпечних форм індивідуальної поведінки, визнання допустимості, можливості й доцільності кримінально-правової протидії їм і фіксації їх у законі як злочинних і кримінально караних [11, с.13].

В. П. Ємельянов пропонує криміналізацію (декриміналізацію) злочинних діянь пов'язувати із визначенням злочинності діянь, а також їх караності та інших кримінально-правових наслідків [66, с.23].

Поділяємо позицію науковців, які вважають, що вказані вище концепції (підходи) не можуть бути визнані як відповідні, претендувати на остаточну дефінітивну коректність (Фріс П. Л.). Перша з них настільки розширює межі криміналізації, що нею практично поглинається поняття пеналізації діянь. Інша ж фіксує увагу на кінцевих результатах дії законодавця, оминаючи той аспект, що криміналізація – це, перш за все, процес, пов'язаний із змінами кримінальної

ситуації в країні, а не лише з наслідками фіксації цих змін у кримінальному законі.

Розуміння підстав криміналізації протиправної поведінки (у наукових дослідженнях – критеріїв, факторів, принципів, постулатів тощо) у літературі супроводжується також варіативністю і плюралізмом думок, на що вказують наведені нижче узагальненого змісту дані.

Один із численних доктринальних підходів полягає в тому, що підставою криміналізації визнається зумовлена змінами соціальної, економічної або політичної обстановки справжня потреба у тій чи іншій кримінально-правовій новелі, необхідність застосування кримінально-правових заходів до певної групи суспільних відносин [36, с.461; 61, с.52].

«Первинне» поняття підстави для криміналізації певного діяння Є. В. Лащук формулює як соціально-економічні, соціально-психологічні і юридичні обставини, що зумовлюють потребу протидії певному негативному соціальному явищу (певним діянням окремих членів соціуму). Як найбільш важливі і загальновизнані дослідник називає такі підстави криміналізації: 1) істотність суспільної небезпечності діянь; 2) їх аморальність; 3) типовість і поширеність цих діянь; 4) неможливість протидії таким діянням інакше, як шляхом застосування кримінального покарання. Крім того, до списку таких підстав варто додати міжнародні зобов'язання держави щодо криміналізації певних діянь, а також гарантування конституцією держави забезпечення правовою охороною певних суспільних відносин [119, с.209].

У якості основних і типових, як вказує В. П. Ємельянов, у науці виділяють шість підстав криміналізації: 1) несприятливу динаміку певного виду суспільно небезпечних діянь, які раніше не визнавалися кримінально караними; 2) виникнення або суттєвий розвиток нової групи суспільних відносин, що відбувається на базі економічного чи технічного прогресу; 3) відкриття шкідливих наслідків господарської та іншої діяльності, у зв'язку з чим виникає необхідність обмежити її певні форми та межі; 4) суттєву і раптову зміну соціального, економічного чи політичного стану, що може обумовити превентивну

криміналізацію, яка здійснюється ще до того, як відповідні можливі суспільно небезпечні діяння отримують реальну розповсюдженість; 5) такий розвиток суспільства, що визначає нетерпимість, особливу небезпеку певних діянь, з якими раніше доводилось (або можливо було) миритися, але за нових умов подібні діяння опиняються у суперечності з існуючим ладом суспільного життя або отримують реальну базу для їх викорінення; 6) необхідність виконання зобов'язань за міжнародними угодами [66, с.13].

М. В. Фоменко серед підстав криміналізації називає: 1) наявну суспільну небезпечність діяння; 2) його відносну поширеність; 3) необхідність кримінально-правової гарантії; 4) виконання державою міжнародно-правових зобов'язань [266, с.38].

Говорячи про підстави криміналізації, Ю. А. Пономаренко вважає за необхідне виділяти: 1) достатньо високий ступінь суспільної небезпечності діяння; 2) відносна поширеність таких діянь; 3) ці діяння повинні демонструвати сталу тенденцію до збереження їх кількості або ж навіть до її зростання; ці діяння повинні бути такими, ефективна протидія яким не може здійснюватися засобами інших галузей права; 5) позитивні соціальні наслідки від криміналізації повинні переважати, чи принаймні бути не меншими за негативні наслідки від неї; б) держава повинна мати людські, організаційні, економічні, майнові та інші ресурси для протидії таким злочинам; 7) встановлення злочинності діяння повинно підтримуватися (чи хоча б не заперечуватися) суспільною свідомістю. Учений робить ремарку, що названі ним властивості є доволі мінливими і з плином часу в окремих діянь можуть змінюватися і навіть зникати. Саме тому діяння, що були свого часу криміналізовані у зв'язку із наявністю підстав до того, не можуть надалі визнаватися злочинами а рїогї [239, с.200-201].

Констатуючи наявну відмінність між криміналізацією того чи іншого діяння (групи діянь) та соціальною обумовленістю закону, О. О. Пашенко пропонує таку систему обов'язкових обставин соціальної обумовленості охоронних (заборонних) кримінально-правових норм (законів про кримінальну відповідальність) (*яку в цілому можна співвіднести і з підставами криміналізації. – В. П.*): а) суспільна

небезпечність; б) співрозмірність позитивних і негативних наслідків заборони; в) боротьби з діянням за допомогою кримінально-правових заходів та неможливість боротьби за допомогою інших; г) наявність ресурсів для здійснення кримінального переслідування (матеріальних, інтелектуальних, процесуальних тощо); д) системно-правова несуперечливість; е) безпрогальність і ненадмірність заборони; є) повнота складу злочину [167, с.210-212].

Узагальнюючи наукові дослідження у частині факторів, що обумовлюють обсяг, характер і способи криміналізації, Д. О. Балобанова вказує на: високий ступінь суспільної небезпеки діянь; неврегульованість відповідальності за дані діяння в кримінальному законі; можливість впливу на них кримінально-правовими засобами; наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правового впливу; необхідність кримінально-правових гарантій охорони деяких конституційних прав і установлень; міжнародно-правові зобов'язання; об'єктивні закономірності життя й суспільства; загальні закони управління; рівень розвитку науки й техніки; рівень суспільної правосвідомості; рівень суспільної психології; історично сформовані традиції про поняття злочинного та незлочинного; визначеність і єдність термінології; співвідношення санкції та економії репресії; поведінку потерпілого тощо [15, с.176].

Вочевидь, що існуючий масив наукового доробку стосовно можливих підстав кримінально-правової заборони доречно та логічно звести до класифікованих схем, яких теж спостерігається чимало, з огляду на ті чи інші критерії авторського відбору.

П. Л. Фріс відзначає, що найбільш повні класифікаційні схеми підстав криміналізації були розроблені ще ученими радянського періоду та аналізує у подальшому: 1) юридико-кримінологічні, які дозволяють виділити діяння, щодо яких застосування кримінальної репресії, як способу реалізації соціального контролю, є дійсно ефективним (суспільна небезпечність поведінки; необхідність впливу на суспільні відносини кримінально-правовими заходами; динаміка суспільно небезпечних діянь); 2) соціально-економічні, загальна вимога до яких полягає у необхідності попереднього розгляду питання про те, якими засобами

слід доводити необхідність здійснення. Учений наголошує на розділенні принципу обліку можливостей системи кримінальної юстиції (процесуальна здійсненність переслідування і наявність ресурсів для криміналізації); 3) соціально-психологічні, адже при вирішенні питання про криміналізацію (декриміналізацію) слід враховувати соціально-правову психологію народу, рівень його правосвідомості [268, с. 256-264].

Підтримує й певним чином деталізує вище наведений поділ і Д. О. Балобанова, досліджуючи серед підстав кримінально-правової заборони:

1) *юридико-кримінологічні*: а) суспільну небезпеку, якою охоплюється наявність достатньо серйозної матеріальної або моральної шкоди, заподіюваної потерпілим; б) типовість і достатню поширеність антигромадської поведінки, але з урахуванням ступеня їхньої суспільної небезпеки та страху перед злочинністю; в) динаміку суспільно небезпечних діянь із урахуванням причин і умов, що їх породжують; г) необхідність впливу кримінально-правовими заходами; д) врахування можливостей системи кримінальної юстиції в протидії тим або іншим формам антигромадської поведінки, і як їхню складову – наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони;

2) *соціально-економічні*: співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації;

3) *соціально-психологічні*: рівень суспільної правосвідомості й психології та історичні традиції [11, с.14; 13, с.24-25].

Поняття принципу криміналізації було введено у науковий обіг ще радянської кримінально-правової доктрини Г. А. Злобіним. Принцип криміналізації здебільшого визначають як певний критерій, правило або ж ідею, якою повинен керуватися законодавець у процесі криміналізації, щоб встановити необхідну й ефективну кримінально-правову заборону; науково обґрунтовано та свідомо застосувати загальні правила та критерії оцінки допустимості й доцільності кримінально-правової новели [279, с.76].

Принципи криміналізації суспільно небезпечних діянь Ю. В. Баулін пропонує розуміти як вихідні положення, якими повинна керуватися ВРУ,

встановлюючи підставу кримінальної відповідальності, а саме вчинення суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення. Систему принципів криміналізації суспільно небезпечних діянь, поряд з іншим, утворюють: 1) соціальні і соціально-психологічні принципи криміналізації, а саме принцип суспільної небезпечності, який встановлює, що доцільною є криміналізація лише того діяння, суспільна небезпечність якого (з позиції кримінального права) досить висока; 2) принципи, що виражають суспільну необхідність і політичну доцільність установа кримінальної відповідальності (принципи, що забезпечують соціальну адекватність криміналізації, її допустимість з точки зору основних характеристик соціальних систем і процесів суспільного розвитку, відповідності кримінально-правової норми рівню, характеру суспільної свідомості та стану суспільної думки тощо); 3) принципи, зумовлені вимогою внутрішньої логічної несуперечності системи норм кримінального права, або несуперечності норм матеріально-процесуального права, або норм кримінального та інших галузей права. Спеціальними принципами криміналізації є вихідні положення, що стосуються визначення елементів складу злочину, зокрема, його суб'єкта (фізична та юридична особа) та його вини, кваліфікуючих та привілейованих складів злочинів, а також вихідні положення, що стосуються встановлення в законі елементів складу кримінального проступку та його кваліфікуючих і пом'якшуючих ознак [17, с.24-25].

Запропонованою ще Г. А. Злобіним класифікаційною схемою послуговується і В. П. Ємельянов: 1) соціальні та соціально-психологічні принципи криміналізації, що відбивають суспільну необхідність і політичну доцільність встановлення кримінальної відповідальності, забезпечують соціальну адекватність криміналізації, її допустимість з точки зору основних характеристик розвитку суспільства та відповідності кримінально-правової норми рівню, характеру суспільної свідомості й стану суспільної думки; 2) системно-правові принципи криміналізації, що визначаються вимогою внутрішньої логічної несуперечливості системи кримінально-правових норм. Останні поділяють, у свою чергу, на загально-правові (пов'язані із вимогою несуперечливості системи

норм кримінального й інших галузей права) та кримінально-правові (визначаються внутрішніми закономірностями системи чинного кримінального законодавства) [66, с.14].

Принципи криміналізації Д. О. Балобанова відносить до законодавчої техніки, виокремлюючи серед них: 1) злагодженість нормативних актів; 2) несуперечність в системі законодавства; 3) логічний зв'язок між нормативними приписами; 4) відсутність прогалин у змісті закону; 5) виключення непотрібних повторень; 6) неприпустимість законодавчих надмірностей та збереження в чинному законодавстві норм, що фактично втратили своє призначення [15, с.180].

Видається, що у цьому відношенні дослідниця доволі вузько тлумачить принципи криміналізації поведінки індивіда, тим самим залишаючи поза увагою специфіку процесу закріплення саме кримінальної відповідальності, адже пропонувані нею вихідні положення стосуються законодавчого процесу будь-якої сфери регуляції суспільних відносин.

У подальшому вивченні питання про підстави та принципи криміналізації втручання у судову діяльність, базуючись на уже класичних наукових розвідках, розвинутих і доповнених вітчизняними науковцями, досягнутій ними однаковістю, вважаємо обґрунтованим оцінити найбільш істотні та значущі з них: а) підстави (суспільна небезпека поведінки; її поширеність та динаміка; необхідність впливу за допомогою кримінально-правових засобів; прийняття Україною на себе міжнародно-правових зобов'язань; наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони; рівень суспільної правосвідомості); б) принципи (конституційної адекватності; процесуальної можливості здійснення переслідування; визначеності і єдності термінології; відсутності прогалин у законодавстві та ненадмірності заборони).

Суспільна небезпека визначається в кримінально-правовій науці як об'єктивна, сутнісна, стрижнева властивість злочину, яка існує в реальній дійсності незалежно від бажання законодавця, у зв'язку з чим завдання останнього полягає в тому, щоб правильно оцінити умови життя суспільства та прийняти рішення про віднесення того чи іншого суспільно небезпечного діяння

до числа злочинів. Суспільна небезпечність об'єктивно притаманна діянню, що й обумовлює його криміналізацію, тобто суспільна небезпечність означає, що лише те діяння може бути криміналізованим, суспільна небезпечність якого є достатньо високою [66, с.54-55].

Злочини проти правосуддя дестабілізують функціонування всієї системи суспільних відносин в державі. Вони є індикатором наскрізної криміналізації суспільних відносин і як загроза національній безпеці сягнули тієї межі, коли вони можуть стати неконтрольованими [83, с.21].

Соціальні наслідки втручання в діяльність судових органів В. С. Яковлева пов'язує з їх політичною, економічною, соціально-психологічною, організаційною та іншою природою. Головний негативний соціальний наслідок указаних правопорушень – підрив демократії та верховенства права в Україні, оскільки незалежна судова влада є атрибутом останньої. У разі втручання в діяльність судових органів допускається порушення існуючого балансу системи стримувань і противаг, що може призвести до узурпації влади, необґрунтованого розширення повноважень окремих органів державної влади чи посадових осіб. Поширеність розглядуваних кримінальних правопорушень певним чином відбивається й на інвестиційній привабливості України, що, у свою чергу, позначається на стабільності фінансової системи і стані соціально-економічного розвитку. Як показує світовий досвід, для того, щоб у державі значно зріс обсяг прямих іноземних інвестицій, необхідно дотримуватися щонайменше двох основних вимог: 1) реальні гарантії для інвесторів у захисті їх права власності; 2) справедлива і незалежна судова система [286, с.129]. Поширеність втручання у діяльність судових органів призводить й до інших негативних соціальних наслідків: ускладнення і навіть унеможливлення подальшого реформування судової системи; збільшення корупційних ризиків у діяльності судових органів; сприяння поширенню інших службових злочинних зловживань як з боку суддів та апарату судів, так й з боку прокурорів, адвокатів, слідчих та інших учасників судового процесу [287, с.53].

Для додаткового унаочнення наведемо дані п'ятого щорічного опитування іноземних інвесторів, яке проводиться Європейською бізнес асоціацією, Центром економічної стратегії та Dragon Capital. У 2020 р. недовіра до судової системи очолила антирейтинг перешкод для іноземних інвестицій, потіснивши з першого місця розповсюджену корупцію (у 2016-2019 роках недовіра до судів посідала друге місце). За 10-бальною шкалою респонденти оцінили недовіру до судової системи як перешкоду для інвестицій у 8,5 балів. При цьому перезапуск судової системи був віднесений інвесторами до кроків, які матимуть позитивний вплив на інвестиційний клімат. Подібні результати були отримані і у опитуванні Американської торговельної палати в Україні у 2021 році. Зокрема, 56% респондентів визнали, що українські суди є найбільшою перешкодою для ведення бізнесу (це найвищий показник з-поміж інших інституцій). При цьому 93% компаній зазначили, що впровадження реальної та ефективної судової реформи, верховенства права, справедливого правосуддя та викорінення корупції є стратегічним кроком №1, який український уряд повинен зробити для досягнення економічного зростання, покращення бізнес-клімату та залучення іноземних інвестицій. Тобто, неефективність української судової системи є однією із ключових перешкод для іноземних інвестицій [127, с.58].

Зі слів С. С. Аскерова, втручання в діяльність суддів достатньо небезпечно тим, що винна у цьому особа намагається досягти прийняття судом не рішення, яке повинно бути прийняте відповідно до вимог закону, а необхідного їй з тих чи інших міркувань рішення. Указані дії посягають на незалежність і недоторканність суддів та підкорення їх лише закону. Фактично відбувається посягання на об'єктивність судді у прийнятті рішення по справі, наслідком чого нерідко виступає правова незахищеність громадян, порушення їх прав та свобод, недовіра до суду як органу державної влади, низький авторитет суду [173, с. 172].

Низький рівень довіри до судової гілки влади підтверджений даними соціологічних опитувань. Згідно з дослідженням Центру політико-правових реформ, Фонду «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва (червень 2019 р.), ключовими, на думку громадян, є такі проблеми, пов'язані із недоброчесністю та

залежністю суддів, а також: поширеність корупції серед суддів (62%), залежність суддів від олігархів (50%), залежність суддів від політиків (49%), ухвалення замовних рішень (38%), кругова порука в судовій системі (34%), низький рівень моральності більшості суддів (32%), незрозумілість і закритість судових процесів (21%), низький рівень професійних знань більшості суддів (17%), складність і заплутаність судової системи (16%), небажання суддів йти на діалог з громадськістю (14%), погана вмотивованість і незрозумілість судових рішень (14%), низька якість законів, які змушені застосовувати судді (10%), брак інформації у ЗМІ про позитивну діяльність суддів (6%) [128, с.187-188].

Основні причини, які впливають на сприйняття відсутності незалежності суддів громадськістю/компаніями (2020 р.): втручання чи тиск з боку влади, політиків та олігархів (75%), економічних або інших специфічних інтересів (72%), корупцію та хабарництво. Загалом 42% громадян України не вірять у можливість отримати справедливе та законне рішення суду, а майже 80% переконані, що більше шансів перемогти у суді є у того, у кого більше грошей чи влади [127, с.57].

Згідно проведеного на початку 2021 р. у рамках програми «Нове правосуддя» опитування стосовно довіри до судової гілки влади, судовій владі загалом зовсім не довіряє чи скоріше не довіряє 59% респондентів; факт зростання корупції у судах підтверджують 62% респондентів; обставину, що судді часто приймають рішення під тиском, побоюючись стати об'єктом громадського осуду та акцій громадських активістів – 38% [149].

За наслідками соціологічного опитування Центру Разумкова (лютий-березень 2023 р.) більшість респондентів (59%) висловлює недовіру судам (судовій системі загалом) [159].

На суспільну небезпеку втручання в діяльність судових органів вказують такі ознаки складу ст. 376 КК України, як:

- основний безпосередній об'єкт делікту, який утворюють соціальні цінності відносин щодо відправлення правосуддя в країні;

- відкритий перелік способів (форм) протиправного втручання в діяльність судових органів;

- суспільно небезпечні наслідки протиправної поведінки, що полягають у перешкоджанні запобіганню кримінальному правопорушенню чи затриманню особи, яка його вчинила;

- умисна форма вини, що доповнюється наявністю спеціальної мети у винуватого суб'єкта – перешкодити виконанню суддею своїх службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення [206, с.307-308].

Поширеність та динаміка. Криміналізація, декриміналізація, пеналізація чи депеналізація як правотворчий процес повинні спиратися на вихідні кримінально-правові положення і кримінологічне забезпечення. В. В. Голіна абсолютно справедливо вказує, що отримання об'єктивної інформації про сутність і зміст подій, явищ, фактів, що з'являються або вже існують, їх суспільну небезпечність є можливим за умови попереднього (перед остаточним вирішенням питання про криміналізацію/декриміналізацію) проведення кримінологічного дослідження. При цьому важливо уникати суб'єктивної чи «авральної» криміналізації і декриміналізації, які перебувають зовні правового поля і нічого спільного з наукою кримінального права і демократичною практикою не мають [49, с.110, 112].

Динаміка суспільно небезпечних діянь із урахуванням причин і умов, що їх породжують, є однією із кримінологічних підстав криміналізації. Врахування причин суспільно небезпечних діянь як однієї з підстав криміналізації є не що інше, як з'ясування обумовленості кримінального закону факторами, котрі характеризують джерело злочинної поведінки [15, с.196].

Вважаємо, що сучасна практика недопущення та протидії випадкам втручання у процес відправлення правосуддя в Україні перебуває на неприйнятному для справедливих очікувань держави і соціуму рівні, особливо, якщо враховувати посилену латентність аналізованої протиправної поведінки.

Згідно з даними Офісу Генерального прокурора, у 2020 р. було обліковано 143 кримінальних правопорушення за ст.376 КК України, у 2 з яких особам

вручено підозру, 1 кримінальне правопорушення направлене до суду з обвинувальним актом. У 2021 р. їх обліковано, відповідно, 122, без випадків вручення підозри чи направлення до суду з обвинувальним актом; у 2022 р. обліковано 64 кримінальних правопорушення, у 2 з яких особам вручено підозру, 1 кримінальне правопорушення направлене до суду з обвинувальним актом. Звертає на себе увагу високий відсоток закриття кримінальних проваджень через відсутність події чи складу кримінального правопорушення; наявність вироку по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановленої ухвали суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню; некасовану постанову про закриття кримінального провадження у кримінальному провадженні щодо того самого діяння, що розслідувалося з дотриманням вимог щодо підслідності (п. п. 1, 2, 6, 9-1 ст. 284 КПК України): у 2020 р. – 111 (77,6%); у 2021 р. – 76 (62,3%); у 2022 р. – 37 (57,8%) [188; 209, с.53].

Звітність щодо стану здійснення правосуддя місцевими судами свідчить про майже нульову практику розгляду деліктів, передбачених ст. 376 КК України [71-76]:

Таблиця 1.

РОЗГЛЯД СУДАМИ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ				
Рік	К-сть проваджень, що перебували на розгляді / к-сть осіб, провадження щодо яких перебували у суді	К-сть розглянутих проваджень	У тому числі з постановленням вироку	К-сть нерозглянутих проваджень на кінець звітного періоду
2018	3/8	0	---	3
2019	3/8	1	1	2
2020	2/7	1 (із закриттям провадження)	---	1
2021	2/4	0	---	2
2022	0/5	0	---	3
2023	5/6	1 (із закриттям провадження)	---	4

Варто вказати, що аналізована судова звітність у частині осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності та види кримінального покарання, а також склад засуджених осіб не містить узагалі інформації про випадки втручання в діяльність судових органів, виділяючи, власне, лише факти погроз або насильства щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377 КК України). Існуюча ситуація суттєво зменшує можливості кримінально-правової оцінки аналізованої протиправної поведінки та характеризується невиправданою вибірковістю, адже, до прикладу, інформація про злочинні епізоди втручання у діяльність працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби (ст. 343 КК України): кримінально-правова характеристика суб'єктного складу, призначене покарання чи звільнення від нього та інші моменти, – включені до судової статистики [206, с.308].

Спостерігаємо різницю між наведеними вище даними та інформацією ВРП, яка формує реєстр повідомлень суддів про втручання в їх діяльність. Упродовж 2021 р. до ВРП надійшло 283 повідомлення про втручання у професійну діяльність суддів щодо здійснення правосуддя, вчинення дій, що порушують гарантії незалежності суддів або підривають авторитет правосуддя. Найпоширенішими підставами звернення є наступні: 1) психологічний тиск на суддю (надсилання звернень, скарг, публікація і поширення недостовірної інформації, образи та погрози в залі суду тощо) (247); 2) відкриття кримінальних проваджень, проведення слідчих дій, притягнення до адміністративної відповідальності (33); 3) блокування роботи суду (несанкціоновані протести, перешкоджання доступу до робочого місця судді, пошкодження майна суду тощо) (17); 4) фізичний тиск на суддю та його родичів, пошкодження їхнього майна (3); 5) інші підстави (5) [262, с.18-20]. За вказаний період розглянуто 334 повідомлення про втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя, з врахуванням повідомлень, які надійшли за минулий період. У відсотковому співвідношенні за результатами розгляду 334 повідомлень прийнято такі рішення: 34% (114 повідомлень) – про вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя (у т. ч., шляхом звернення до прокуратури та

органів правопорядку щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів, вчинених щодо суду, суддів, членів їхніх сімей, злочинів проти правосуддя, вчинених суддями); 66% – про затвердження висновків членів ВРП про відмову у вжитті таких заходів [262, с.21-22].

Реєстр повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя, станом на 31.12.2021 р. містив 1 846 повідомлень суддів про втручання, з яких надійшло: у 2016 р. – 23 повідомлення; у 2017 р. – 312 повідомлень (динаміка до попереднього року: +1 257%); у 2018 р. – 435 повідомлень (динаміка: +39,4%); у 2019 р. – 449 повідомлень (динаміка: +3,2%); у 2020 р. – 344 повідомлення (динаміка: -23,3%); у 2021 р. – 283 повідомлення (динаміка: -17,7%) [262, с.17].

Протягом 2022 р. до ВРП надійшло 128 повідомлень про втручання у професійну діяльність суддів щодо здійснення правосуддя, про вчинення дій, що порушують гарантії незалежності суддів або підривають авторитет правосуддя. Розглянуто 47 повідомлень (з урахуванням тих повідомлень, які надійшли за попередні періоди), ухвалено 14 рішень про вжиття заходів реагування (звернення до прокуратури та органів правопорядку стосовно надання інформації про розкриття та розслідування злочинів; внесення до відповідних органів чи посадових осіб подання про виявлення та притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, якими вчинено дії або допущено бездіяльність, та інші) [81, с.13-14].

Упродовж 2023 р. до ВРП надійшло 185 повідомлень про втручання у діяльність суддів щодо здійснення правосуддя. ухвалено 93 рішення про вжиття заходів реагування, серед яких звернення до прокуратури та органів правопорядку стосовно надання інформації про розкриття та розслідування злочинів, внесення до відповідних органів чи посадових осіб подання про виявлення та притягнення до встановленої відповідальності осіб, якими вчинено дії або допущено бездіяльність, тощо [186, с.26-27].

Обґрунтовано стверджувати, що часткове зменшення у 2022 р. кількості повідомлень об'єктивно було пов'язане не з покращенням ситуації, а із

розпочатою збройною агресією проти України та активно триваючими військовими діями на значній частині її території, що безумовно вплинуло на процес відправлення правосуддя в країні в цілому.

Першопричини досліджуваного становища, у принципі, сягають розпочатого у 2014 р. збройного конфлікту, який унеможливив діяльність українських органів влади на не підконтрольних їм територіях. Для вітчизняного правосуддя з'явилися специфічні проблеми, однією з яких стали труднощі у забезпеченні незалежності та безсторонності суддів із Донецької та Луганської областей, обумовлені насамперед соціальними зв'язками суддів із непідконтрольними уряду України територіями. На практиці це призвело до того, що судді, які мали зв'язок з непідконтрольними уряду України територіями, розуміючи втрату можливості бути безсторонніми та незалежними при розгляді справ, пов'язаних зі збройним конфліктом на сході України, побоюючись переслідувань з боку збройних груп, заявляли самовідводи з метою уникнення розгляду таких категорій справ, насамперед кримінальних проваджень щодо посягання на територіальну цілісність і недоторканність України. Непоодинокими були випадки самовідводів суддів із тих підстав, що вони не могли залишатись об'єктивними під час розгляду справ щодо учасників збройного конфлікту, оскільки втратили своє майно внаслідок проявів насильства і порушень прав людини зі сторони збройних груп, а також через те, що самі незаконно були позбавлені волі де-факто владою на територіях, непідконтрольних уряду України [70, с.4, 27].

У підсумку констатуємо суттєві відмінності у показниках облікованих органами прокуратури та реєстру ВРП випадків протиправного впливу в діяльність судових органів, і така ситуація підтверджується й іншими дослідниками, сягаючи, за їх оцінками, 150% [286, с.127].

Експерти Центру політико-правових реформ у своїй альтернативній доповіді відзначають суттєве зростання кількості повідомлень про втручання у діяльність суддів шляхом подання дисциплінарних скарг на них до закінчення судового розгляду та звернень із заявами про злочин. Проте, як правило, ВРП не знаходить підстав для вжиття заходів реагування у таких випадках, оскільки чинним

законодавством не передбачено жодних обмежень щодо права будь-якої особи на звернення до ВРП зі скаргою щодо дисциплінарного проступку судді, у тому числі і щодо звернення учасника судового провадження з дисциплінарною скаргою до ВРП до закінчення судового розгляду справи [187, с. 18]. Реагування ВРП на повідомлення суддів експерти вважають малоефективним, оскільки переважно вжиті заходи мали моніторинговий характер (запит на інформацію). Офіційна доповідь навіть не містить чітких кроків чи рекомендацій, які дозволили б розв'язати системні проблеми з незалежністю суддів. Також експерти відзначають той факт, що судді здебільшого схильні толерувати незаконні прохання / вимоги з боку представників судової влади або навіть не сприймати їх як втручання, що свідчить про латентний характер внутрішніх схем впливу в межах судової влади [187, с. 20-21, 30].

В. С. Яковлева, ґрунтуючись на класифікаційних схемах злочинів за рівнем їх латентності та з урахуванням результатів експертного опитування суддів формулює висновок, що втручання в діяльність судових органів є надзвичайно високолатентним кримінальним правопорушенням. За оцінкою дослідниці, коефіцієнт його латентності більше 50 [286, с.129]. Причому латентність має переважно штучний характер. Основними причинами латентності вважаються: низька ефективність правоохоронних органів щодо виявлення та розслідування цих правопорушень; пасивність ВРП; небажання суддів-потерпілих афішувати фактами втручання у їх діяльність [287, с.62].

Підвищену латентність злочинів проти правосуддя констатує також і В. А. Ахмедов [6].

Не заперечуючи очевидності факту прихованості впливу на діяльність судових органів від їх кримінально-статистичного обліку наведемо одночасно ремарку Ю. А. Пономаренка про те, що чим вищим є ступінь суспільної небезпечності поведінки особи, тим меншими мають бути вимоги до їх поширеності [239, с.200].

Як влучно підкреслює П. Л. Фріс, криміналізація є не благом, а необхідністю жертвувати одними інтересами суспільства заради інших, більш значущих. І

вдаватися до неї необхідно тільки у разі, коли інших способів впливу не існує, коли застосування альтернативних методів соціального реагування, включаючи не пов'язану із застосуванням кримінального покарання репресію, є неефективним [268, с.261].

З метою мінімізації ризиків протиправного впливу на діяльність судових органів, зважаючи на викликану ними загрозу належному функціонуванню владних і соціальних інституцій в країні, розвою демократичних принципів існування, дотриманню законних прав та інтересів людини і громадянина; враховуючи об'єктивність даних про поширеність і динаміку такої практики, притримуємося позиції, що саме кримінально-правові заходи реагування до винуватих суб'єктів є найбільш дієвими та ефективними, будучи об'єктивно необхідними до появи та подальшого збереження і розвитку.

Міжнародно-правові зобов'язання України. У підрозділі 1.4. дисертаційної праці нами приділена більш прискіплива увага міжнародно-правовим стандартам універсального характеру (Загальна декларація прав людини 1948 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1959 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. та ін.); галузевим (Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя 1983 р., Основні принципи незалежності судових органів 1985 р., Європейська Хартія про статус суддів 1998 р. та ін.); стандартам, втіленим у практиці міжнародних юрисдикційних органів, а також прийнятим на себе Україною зобов'язанням у частині охорони незалежності правосуддя за допомогою кримінально-правових засобів впливу (Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р., Конвенція ООН проти корупції 2003 р.).

Узагальнення міжнародно-правових норм щодо незалежності судових органів зводиться, в цілому, до гарантування права на справедливий суд, який не може вважатися таким без дотримання у абсолюті вимог щодо незалежності та безсторонності. Складовими частинами цих вимог виступає фактична незалежність суддів від політичного втручання з боку органів законодавчої та виконавчої влади; поваги та дотримання незалежності судових органів усіма

державними та іншими установами. Держави зобов'язані вживати конкретних заходів, які гарантують незалежність судової влади, забезпечують захист суддів від будь-яких форм політичного втручання у процес прийняття ними рішень, за допомогою конституційних гарантій чи прийняття законів, якими встановлюються чіткі процедури та об'єктивні критерії призначення, виплати винагороди, збереження займаної посади, просування по службі, призупинення та припинення повноважень членів суддівського корпусу та застосовуваних у їх відношенні дисциплінарних санкцій (Комітет ООН з прав людини «Зауваження загального порядку №32 – Стаття 14 «Рівність перед судами і трибуналами і право кожного на справедливий судовий розгляд»», 2007 р.) [3, с.998-999].

Практика ЄСПЛ демонструє доволі «поблажливе» відношення держави Україна до забезпечення стандартів діяльності безстороннього та незалежного суду (справи: «Бантиш та інші проти України», заява № 13063/18, рішення від 06.10.2022 р.; «Глущенко та Пустовий проти України», заяви № 68073/17 та 72743/17, рішення від 02.03.2023 р.; «Денісов проти України», заява № 76639/11, рішення від 25.09.2018 р.; «Михайлова проти України», заява № 10644/08, рішення від 06.03.2018 р.; «Олександр Волков проти України», заява № 21722/11, рішення від 09.01.2013 р.; «Фельдман проти України», заяви №76556/01 та 38779/04, рішення від 08.04.2010 р.) [215].

До прикладу, підсумовуючи свої попередні позиції у § 103 рішення у справі «Олександр Волков проти України» від 09.01.2013 р., ЄСПЛ наголосив, що для того, щоб встановити, чи може суд вважатися «незалежним» у розумінні п. 1 ст. 6 Конвенції, слід звернути увагу, *inter alia*, на спосіб призначення його членів і строк їхніх повноважень, існування гарантій проти тиску ззовні та на питання, чи створює орган видимість незалежного. Поняття поділу влади між політичними органами виконавчої влади та судовою системою набуває в практиці ЄСПЛ дедалі більшого значення, водночас ані ст. 6 Конвенції, ані жодне інше її положення не вимагають від держав дотримання будь-яких теоретичних конституційних концепцій стосовно дозволених меж взаємодії між гілками влади. Утім, з аналізу мотивації згаданого рішення вбачається, що ЄСПЛ, встановлюючи порушення

конвенційних прав заявника, не оминув наявні на той час вади в інституційній незалежності судової влади в Україні. ЄСПЛ не тільки процитував міжнародні документи, які фактично засвідчували наявність політичної складової у тодішній процедурі звільнення суддів, а й у § 118 свого рішення наголосив, що «подальший розгляд справи парламентом України, законодавчим органом, не усунув структурних недоліків «незалежності та безсторонності», а, скоріш, додав провадженню політизації та ще більше посилив невідповідність процедури принципів поділу влади [52, с.84-85].

Наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони. Наявність матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони О. І. Коробєєв вважав одним із факторів групи соціально-економічних підстав криміналізації, суть якого полягає у тому, що при здійсненні криміналізації необхідно враховувати не тільки безпосередньо правовий аспект, але й подбати про наявність необхідних коштів. При криміналізації певного діяння виникає питання, чи є у держави фінансові можливості для розслідування таких явищ, чи є в неї правники необхідної кваліфікації тощо [14, с. 223].

Наявність ресурсів для кримінального переслідування осіб, які вчинили суспільно небезпечні діяння автори монографії «Актуальні проблеми формування сучасної доктрини кримінального права України» пов'язують із запорукою успішного виконання тих завдань, що поставлено законодавцем у ст. 1 КК України. При цьому науковці вважають за необхідне висловити такі судження: 1) відповідних ресурсів потребуватиме боротьба з будь-якими кримінальними правопорушеннями (проти основ національної безпеки, вбивствами, захопленнями заручників, розбійними нападами тощо); 2) під час криміналізації нових суспільно небезпечних діянь варто з'ясувати, яких саме додаткових ресурсів і в якому обсязі потребуватиме втілення в життя нової кримінально-правової заборони; 3) за умови відсутності необхідних ресурсів не можна казати про таку вимогу, що ставиться до охоронних норм, як можливість боротьби з суспільно небезпечним діянням за допомогою кримінально-правових засобів [2, с.226-227].

Слушною виглядає ремарка Д. О. Балобанової про те, що відсутність достатньої кількості підготовлених співробітників у правоохоронних органах обмежує можливості щодо виявлення кримінальних правопорушень і притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності. Більше того, необхідно враховувати можливості системи виконання покарання з організації його відбування. Інакше норма закону залишиться лише на папері [14, с. 223].

Тезу про важливість економічного аналізу обґрунтовує А. Е. Жалінський, зі слів якого останній зможе дати необхідну інформацію про реальну потребу зміни кримінального закону, механізм впливу кримінального закону, тобто його адресатів, пропоновану поведінку, ресурс застосування та виконання приписів, які вводяться у дію, а також пов'язаних з цим різноманітних, прямих та побічних наслідках. У контексті кримінального правотворення предмет економічного аналізу, на його думку, повинні утворювати такі питання, що пов'язані з оптимізацією цільової функції кримінального закону:

- поняття та зміст попиту на законодавчі новели;
- ознаки та природа корисності, раціональності та ефективності проектів кримінального закону;
- межі, можливості та методики раціонального вибору проектних варіантів;
- ресурсність реалізації нових моделей поведінки;
- економічний зміст виниклих наслідків (ефектів), включаючи трансакційні та альтернативні затрати, а також перерозподіл владного ресурсу;
- введення у практику нових кримінально-правових інститутів, можливість їх закріплення, реалізації та ін., їх переносимість та опортуністичну поведінку [128, с.213]

Ю. В. Орлов і Д. М. Миронюк зазначають, що одним із принципів правового регулювання, який неодмінно має бути дотриманий, є його реальність та фінансова обґрунтованість. У іншому разі матиме місце і порушення прав та свобод громадян через нездатність правоохоронних органів повною мірою виконати покладені на них обов'язки, і службові зловживання як реакція на

протиріччя між правовими завданнями та легальними можливостями їх виконання [152, с.81].

Досудове розслідування втручання в діяльність судових органів кримінальний-процесуальний закон (ч. 1 ст. 216 КПК України) відносить до підслідності слідчих органів Національної поліції.

Відповідно до п. 5 ст. 13 Закону України «Про Національну поліцію» загальна чисельність поліції, що утримується за рахунок коштів Державного бюджету України, до 01.01.2018 р. не може перевищувати 140 тисяч осіб. Штатна чисельність поліцейських, які утримуються за рахунок Державного бюджету, на 01.01.2022 р. становила 119 тисяч осіб [284]. Станом на 2020 р. в Україні нараховувалося понад 14 тис. слідчих, навантаження на яких, за словами начальника Головного слідчого управління М. Цуцкірідзе, в порівнянні з працівниками інших підрозділів та слідчими інших правоохоронних органів, є без перебільшення надмірним [276, с.4].

І. Б. Медицьким проведено аналіз бюджетних асигнувань на забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції та суду упродовж 2015-2019 рр., відзначено динаміку їх росту. Зокрема, видатки на забезпечення діяльності Національної поліції збільшилися з 14 672 007,1 тис. грн. у 2015 р. до 28 771 369,0 тис. грн. у 2019 р. [128, с.242-243]. Зважаючи на збільшення розміру бюджетних асигнувань та беручи до уваги загальну позитивну оцінку діяльності слідчих підрозділів, за результатами моніторингу щорічної звітності Національної поліції України про результати роботи, приходимо до висновку про наявність у держави матеріальних ресурсів для реалізації кримінально-правової заборони втручання в діяльність судових органів.

Рівень суспільної правосвідомості. Серед науковців обстоюється теза, що визнання діянь злочинними неможливе без врахування соціально-психологічних та історичних чинників, оскільки без відповідності цих процесів рівню розвитку суспільної свідомості й вимогам громадської думки норми кримінального закону не діятимуть або, діючи тільки завдяки державному примусу, не виконуватимуть свої функції. Для того, щоб норми кримінального закону могли реально впливати

на поведінку людей, вони повинні бути соціально-психологічно й традиційно-історично обґрунтовані. Будь-які нормативні системи й уложення залишаються формальними актами, якщо не будуть враховані соціально-психологічні закономірності організації й регуляції поведінки людей і відносин між ними [1, с.80].

Вивчення уявлень суспільства про кримінально протиправне є вкрай необхідним для обґрунтування кримінально-правової заборони конкретного діяння з погляду врахування рівня суспільної правосвідомості й психології, щоб уникнути конфлікту кримінально-правових і об'єктивних соціальних норм. Наявність соціально-психологічних підстав (рівень суспільної правосвідомості й психології та історичні традиції) слід встановлювати за допомогою соціологічних опитувань, з метою з'ясування ставлення населення до тих чи інших діянь та із залученням психологів й істориків. Багаторічні дослідження свідчать, що найбільший рівень кореляції в оцінці необхідності встановлення кримінальної відповідальності спостерігається при посяганнях на особу, приватну власність, особисті права та ін. З віддаленням від особи рівень збігу оцінок суттєво зменшується. Існують розбіжності і в позиціях щодо оцінки діяння та особи, яка його вчинила [14, с. 232].

Історично суди здійснювали соціальну функцію, оскільки стрижневим, сутнісним призначення суду було вирішення конфліктів та спорів. Ця соціальна функція існувала завжди, тому що вона потрібна в будь-якому співтоваристві (колективі) людей як діяльність третьої сторони, що неупереджено, справедливо й авторитетно вирішує спір. Становлення держави як організації з керівництва (управління) справами всього суспільства призвело до того, що функція правосуддя була також узята під контроль держави. Одержавлення правосуддя стало одним зі способів зміцнення влади (суверенітету) держави на певній території [32, с.26].

У підрозділі 1.2 дисертаційної праці проведено більш детально екскурс у історію становлення національного кримінального закону в частині відповідальності за намагання корегувати у протиправний спосіб діяльність

залучених до судової сфери осіб та підтверджено, що аналізована кримінально-правова заборона має під собою уже усталені історичні традиції. У якості невеликої ремарки наведемо твердження О. О. Кваші про історичні передумови необхідності закріплення в законодавстві принципу незалежності суддів. Слушне зауваження про непоодинокі випадки (як у недавньому минулому, так і сьогодні) грубого втручання у судову діяльність партійних органів, виконавчої влади держави, громадських організацій; вплив на суддю за допомогою ЗМІ, «мітингового права», непоодинокі випадки впливу на суддів представників органів виконавчої влади, депутатів всіх рівнів, партій, рухів, посадових осіб [94, с.229] – не втрачають своєї актуальності і зараз.

Нами уже наведені були дані різноманітних соціологічних опитувань з приводу довіри громадян України до процесу відправлення правосуддя в державі, згідно з якими переважна більшість респондентів надає негативну оцінку діяльності судової влади, яка супроводжується ухваленням замовних рішень, підвищеним рівнем корупційності, системними проявами втручання і тиску на суддів. Очевидно, що населення держави, спостерігаючи вказану ситуацію й будучи очевидцями відсутності упродовж проведення чисельних етапів судової реформи її позитивних наслідків, адресує до органів державної влади вимогу вжиття дієвих заходів впливу, у тому числі, й найбільш суворих – кримінально-правових.

Принцип конституційної адекватності орієнтує законодавця обґрунтовувати кримінально-правові новели конституційно-правовими приписами Основного закону; відтак, запровадження та подальше збереження кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів має узгоджуватися із нормами прямої дії у сфері правосуддя. В силу його стратегічного значення, вважаємо обґрунтованим допустити у роботі певну диспропорцію у відношенні до інших принципів й надати можливостей до більшого текстуального розкриття саме принципу конституційної адекватності.

Фактично Конституція України чинить вплив на кримінальне законодавство через механізм його створення, оскільки вона визначає: 1) систему суспільних

відносин, які мають бути поставлені під охорону КК України та їх ієрархію через його норми; 2) неконституційність кримінальної норми [9, с.163].

Положення Основного закону держави закріплюють підвалини забезпечення незалежності судової влади від можливостей зовнішнього чи внутрішнього впливу на неї: а) поділ державної влади в Україні на законодавчу, виконавчу та судову; здійснення органами законодавчої, виконавчої та судової влади своїх повноважень у встановлених Конституцією межах та відповідно до законів України (ч. 1 ст. 6); б) визнання та дії в Україні принципу верховенства права; принципу верховенства Конституції України (ч. 1 і 2 ст. 8); в) здійснення правосуддя в Україні виключно судами; поширення юрисдикції судів на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення; безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя через присяжних (ч. ч. 1, 3, 5 ст. 124); г) виключний характер визначення законами України судоустрою, судочинства, статусу суддів (ст. 92); г) незалежність і недоторканність судді, що гарантуються Конституцією і законами України: заборона будь-якого впливу на суддю; особливий порядок затримання/тримання під вартою чи арешту судді; неможливість притягнення судді до відповідальності за ухвалюване рішення, за окремими винятками; безстроковість заняття посади та вичерпний характер підстав для звільнення судді чи припинення ним повноважень; державні гарантії особистої безпеки судді та членів його сім'ї (статті 126, 129); д) заборона входження судді до будь-яких політичних партій, профспілок, здійснення політичної діяльності, виконання будь-якої іншої оплачуваної роботи, за винятком наукової, викладацької чи творчої; заборона діяльності організаційних структур політичних партій в органах судової влади (статті 127, 37); е) керування суддею верховенством права при здійсненні правосуддя; притягнення винних осіб до юридичної відповідальності за неповагу до суду чи судді (ст. 129); є) фінансові гарантії належного функціонування судів і діяльності суддів (ст. 130); ж) захист професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів через суддівське самоврядування (ст. 130-1); з) функціонування Вищої ради правосуддя, серед повноважень якої, у тому числі, є вжиття заходів щодо

забезпечення незалежності суддів (ст. 131); и) незалежність діяльності КСУ; незалежність і недоторканність судді КСУ (статті 147, 149).

Незалежність судової влади, як конституційний принцип організації та функціонування судів, а також професійної діяльності суддів, знайшли своє відображення при формулюванні багатьох юридичних позицій КСУ, зокрема [91]:

- незалежність суддів забезпечується насамперед особливим порядком їх обрання або призначення на посаду та звільнення з посади; заборонаю будь-якого впливу на суддів; захистом їх професійних інтересів; особливим порядком притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності; забезпеченням державою особистої безпеки суддів та їхніх сімей; гарантуванням фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів, їх правового і соціального захисту; заборонаю суддям належати до політичних партій та профспілок, брати участь в будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, займатися за сумісництвом певними видами діяльності; притягненням до юридичної відповідальності винних осіб за неповагу до суддів і суду; суддівським самоврядуванням. Положення ч. 2 ст. 126 Конституції України «вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється» треба розуміти як забезпечення незалежності суддів у зв'язку із здійсненням ними правосуддя, а також як заборону щодо суддів будь-яких дій незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, фізичних та юридичних осіб з метою перешкодити виконанню суддями професійних обов'язків або схилити їх до винесення неправосудного рішення тощо (рішення КСУ у справі за конституційним поданням ВСУ про офіційне тлумачення положень ч. 1, 2 ст. 126 Конституції України та ч. 2 ст. 13 ЗУ «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) від 01.12.2004 р. № 19-рп/2004);

- незалежність як складова конституційного статусу суддів гарантується Конституцією України і забезпечується, зокрема, особливим порядком їх обрання або призначення на посаду та звільнення з посади, заборонаю впливу на них у будь-який спосіб, захистом професійних інтересів суддів, підкоренням судді лише

закону при здійсненні правосуддя, державним фінансуванням та належними умовами для функціонування судів і діяльності суддів шляхом визначення у Державному бюджеті України окремо видатків на утримання судів, притягненням винних осіб до юридичної відповідальності за неповагу до суду і судді, здійсненням суддівського самоврядування (рішення КСУ у справі за конституційними поданнями ВСУ щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч. 3, абз. 1, 2, 4, 6 ч. 5 ст. 141 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» та положень п. 5 розділу III «Прикінцеві положення» ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці) від 08.06.2016 р. № 4-рп/2016;

- закріплення на конституційному рівні положення, відповідно до якого правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, та положення щодо незалежності суддів створює найважливішу гарантію додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина. Таке закріплення спрямоване на створення ефективного механізму виконання покладених на судову владу завдань, які полягають, насамперед, у захисті прав і свобод людини і громадянина, забезпеченні верховенства права та конституційного ладу в державі. Захищеність суддів на рівні Конституції України є найважливішою гарантією незалежності судової влади, неупередженого, об'єктивного, безстороннього та незалежного виконання суддями своїх обов'язків щодо захисту прав і свобод людини і громадянина, забезпечення верховенства права та конституційного ладу в державі (рішення Великої палати КСУ у справі за конституційним поданням ВСУ щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень ч. 3, 10 ст. 133 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» у редакції ЗУ «Про забезпечення права на справедливий суд» від 04.12.2018 р. № 11-р/2018;

- незалежність суддів є основною передумовою функціонування самостійної й авторитетної судової влади, здатної забезпечити об'єктивне та безстороннє правосуддя, ефективно захистити права і свободи людини і громадянина. Принцип незалежності суддів означає процесуальну діяльність під час здійснення

правосуддя в умовах, що виключають сторонній вплив на суддів. Гарантії незалежності суддів – це передбачені належні засоби мінімізації та усунення негативних впливів на суддів під час відправлення ними правосуддя, спрямовані на ухвалення законного й обґрунтованого рішення. Самостійність і незалежність органів судової влади та конституційного контролю означає, що вони виконують свої функції без жодного втручання у свою діяльність, не залежать від органів законодавчої та виконавчої влади, тому будь-який їхній вплив на судову владу повинен припинитися на етапі призначення суддів. Таким чином, інституційна незалежність судової влади є передумовою незалежності і безсторонності кожного окремого судді, тоді як незалежність, безсторонність кожного з них є умовою забезпечення інституційної незалежності судової влади (рішення КСУ (Велика палата) у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень ЗУ «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27.10.2020 р. № 13-р/2020).

Як слушно зауважує В. Городовенко, Конституційний Суд України з самого початку свого створення неодноразово вирішував конституційні спори стосовно утисків національної судової системи державною владою, що часто проявлялися у ігноруванні законодавцем окремих конституційних гарантій незалежності та недоторканності суддів. Індикаторами таких неправомірних законодавчих проявів є низка рішень Суду, якими визнавалися неконституційними, зокрема: а) законодавчі положення, які надавали можливість народним депутатам України робити запити стосовно суддів, а органам державної влади та їх посадовим особам ініціювати звільнення судді з посади або відкривати дисциплінарне провадження стосовно судді, тим самим допускаючи вплив на суддю, який прямо заборонений Конституцією України; б) норми законів України, що знижували рівень матеріального забезпечення як працюючих суддів, так і суддів у відставці. Науковець констатує, що нині проблема порушення незалежності судової влади перестала мати точковий характер, а набула глобального масштабу та підриває національний конституційний правопорядок, який заснований на принципах

верховенства права та поділу державної влади. Про це свідчать насамперед ухвалені нещодавно рішення Суду від 18.02.2020 р. № 2-р/2020 і від 11.03.2020 р. № 4-р/2020, які стосувались оцінки процесу судового реформування в Україні, що почався з 2014 року та не завершений донині [52, с.88-89]. Також дослідник формулює справедливий висновок, що складне та багатогранне явище інституційної незалежності судової влади слід розглядати як недопущення будь-якого неправомірного стороннього впливу на судову владу, повноцінну її автономність від інших гілок влади, що не лише означає невтручання у функцію правосуддя, а й передбачає дотримання суддівської незалежності в усіх її аспектах, проявах, гарантій незалежності та недоторканності суддів у повному обсязі [52, с.92].

Принцип незалежності суду та суддів законодавчо унормовано й деталізовано положеннями Законів України: «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII, «Про Вищу Раду правосуддя» від 21.12.2016 р. № 1798-VIII, «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23.12.1993 р. № 3781-XII. Згідно з вказівками ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом. Законодавець підтверджує незалежність судів від будь-якого незаконного впливу, тиску або втручання при здійсненні правосуддя; встановлює заборону втручання у здійснення правосуддя, впливу на суд або суддів у будь-який спосіб, проявів неповаги до суду чи суддів, збирання, зберігання, використання і поширення інформації у будь-який спосіб з метою дискредитації суду або впливу на його безсторонність суду, закликів до невиконання судових рішень, що матимуть своїм наслідком юридичну відповідальність; зобов'язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи утримуватися від заяв та дій, що можуть підірвати незалежність судової влади; анонсує суддівське самоврядування для захисту професійних інтересів суддів та вирішення питань внутрішньої діяльності судів; регламентує перелік конкретних заходів впливу на забезпечення незалежності суддів (ст. 6, ч. ч. 1, 2, 5 ст. 48) [189].

ЗУ «Про Вищу Раду правосуддя» пов'язує статус цього конституційного органу державної влади та суддівського врядування першочергово із забезпеченням незалежності судової влади, наділяючи відповідними повноваженнями в частині ведення реєстру повідомлень про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя; внесення до уповноважених суб'єктів подань про виявлення та притягнення до відповідальності винуватих осіб; звернення до суб'єктів права законодавчої ініціативи, уповноважених на прийняття правових актів органів із пропозиціями щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя; звернення до органів кримінальної юстиції щодо надання інформації про розкриття та розслідування злочинів, вчинених щодо суду, суддів, членів їх сімей, працівників апаратів судів (ст. 73) [194].

ЗУ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» встановлює систему особливих заходів державного захисту суддів КСУ, суддів та працівників апаратів судів від перешкоджання виконанню покладених на них законом обов'язків і здійсненню наданих прав, а так само від посягань на життя, здоров'я, житло і майно зазначених осіб та їх близьких родичів у зв'язку із службовою діяльністю цих осіб [195].

Пленум ВСУ у постанові «Про незалежність судової влади» від 13.06.2007 р. № 8 основною передумовою об'єктивності та неупередженості суддів визначає їх незалежність, суддя при здійсненні правосуддя підкоряється лише закону і нікому не підзвітний. Гарантії незалежності судової влади обґрунтовано пов'язані як з недопущенням зовнішнього втручання, оскільки професійні судді здійснюють правосуддя незалежно від законодавчої та виконавчої влади, так і протидією її можливого недотриманню у самому суді – шляхом непроцесуального впливу на суддю з боку інших суддів, у тому числі тих, що обіймають адміністративні посади в судах; встановлення контролю за здійсненням судочинства суддею, виклику його до вищестоящих судів та вимагання звітів чи пояснень про розгляд конкретних справ; витребування від судді будь-якої інформації чи довідок про хід та перспективи розгляду справи, іншої інформації, яка може надаватися лише

сторонам у справі та іншим особам, визначеним процесуальним законодавством, а також відомостей, які становлять таємницю нарадчої кімнати; прийняття суддею від будь-яких осіб та розгляд ним заяв, скарг, інших документів поза встановленим законом процесуальним порядком [196].

Досягнення максимально можливого рівня незалежності судової влади перебуває у фокусі державної зацікавленості. Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 рр. передбачена реалізація заходів по зміцненню незалежності судової влади, деталізована напрямками впливу щодо: органів суддівського врядування та самоврядування; організаційного забезпечення діяльності судів; взаємодії з суспільством [238].

Принцип процесуальної можливості здійснення переслідування дослідники розуміють як «процесуальну здійсненність переслідування за умови наявних для цього матеріальних ресурсів» [231, с.140]; «практичну функціональність та ефективність кримінального закону, що встановлює відповідальність за певний вид діянь, за умови, якщо всі передбачені нормою ознаки складу злочину, як правило, нормально доказові» [150, с.80]; «визначення можливості доказування органами кримінальної юстиції всіх ознак конкретного складу злочину» [175, с.212]; «процесуальну можливість здійснення кримінального провадження відповідно до процесуальних правил та норм кримінального процесуального кодексу» [230, с.247].

Отже, визначальним моментом при вирішенні питання дотримання вказаного принципу при криміналізації тієї чи іншої поведінки виступатиме з'ясування реальних можливостей правозастосувача у частині виконання ним функціональних обов'язків та закріплення усіх ознак складу кримінального правопорушення у процесуальних документах.

Чинний КПК України не дає нормативного розуміння категорії «кримінальне переслідування», проте контекстно аналізованого принципу його слід розглядати саме у вузькому, а не широкому значенні – «ключовий напрям процесуальної діяльності, якому властиві спеціальна роль і призначення сторін: з одного боку, сторони звинувачення, з іншого – сторони захисту, суб'єктів, учасників

кримінального судочинства щодо використання в кримінальному процесі на досудових стадіях негласної оперативної інформації, проведення слідчих (розшукових) дій, за якими встановлюються обставини злочину, особи, яка вчинила злочин» [51, с.57], що є тотожним поняттю «провадження у кримінальній справі».

Тривалий час існування норми ст. 376 КК України у структурі Розділу XVIII КК «Кримінальні правопорушення проти правосуддя», а також відповідна робота органів кримінальної юстиції у напрямку протидії означеного делікту в цілому підтверджують дотримання законодавцем аналізованого принципу при криміналізації даного різновиду поведінки [210, с.136]. Процесуальні можливості компетентних суб'єктів у частині фіксації складу злочину у перспективі будуть розширені, особливо якщо врахувати положення Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки, що передбачають удосконалення інституту підслідності, координації діяльності та взаємодії органів правопорядку на основі системності й процесуальної економії зі збереженням гарантій дотримання прав людини; розширення меж дискреції прокурора в кримінальному провадженні, з урахуванням пріоритетних напрямів протидії злочинності; удосконалення інституту підслідності, координації діяльності та взаємодії органів правопорядку на основі системності й процесуальної економії зі збереженням гарантій дотримання прав людини та ін. [198].

Проте повністю із твердженням про дотримання цього принципу ми погодитися не можемо, з огляду на наявність декількох чинників: по-перше, критично незначний (у порівнянні із кількістю заяв про втручання в судову діяльність, отриманих від альтернативних джерел) масив випадків, які потрапили до сфери уваги органів кримінальної юстиції та не тільки поповнили статистику облікованих кримінальних правопорушень, але й були ефективно розслідувані та завершені прийняттям остаточного судового рішення; по-друге, частотою та якістю змін до норми ст. 376 КК – зміни до цієї статті були тричі внесені законодавцем, причому Закон № 721-VII від 16.01.2014 р., яким було внесено

зміни, втратив чинність уже 28.01.2014 р. Зазначене свідчить про складність доказування у даній категорії справ, що неостанньою чергою викликане законодавчою конструкцією норми, яка до того ж була змінена неодноразово, і, першочергово – доказуванням суб'єктивної сторони складу злочину та мети вчинюваних дій [207, с.158; 210, с.136-137].

У контексті характеристики принцип процесуальної можливості здійснення переслідування за втручання в діяльність судових органів цікавими є паралельні висновки Цховребова А. О. з приводу труднощів при кваліфікації втручання в діяльність працівника правоохоронного органу (ст. 343 КК України). Дослідник підтверджує проблеми встановлення кваліфікованих ознак цього складу злочину, передусім – обставини «перешкоджання запобіганню злочину». На труднощі, пов'язані з визначенням даного поняття вказали значна кількість учасників проведеного дослідником опитування (26% поліцейських та 16% прокурорів). Крім того, зазначається, що суттєвою перепорою для ефективного доведення факту злочину виступають умови неочевидності вчинюваного делікту, за відсутності свідків, не залишення слідів злочинного діяння, невиправдано ускладнена процедура отримання дозволу на зняття інформації з каналів зв'язку [275, с.67-68].

Ситуація неочевидності втручання в діяльність судових органів на практиці та складність кримінально-правової кваліфікації і процесуального закріплення результатів у процесі переслідування є цілком зрозумілою.

Принцип визначеності та єдності термінології вимагає здійснення криміналізації будь-якого суспільно небезпечного діяння із використанням уже усталеного категоріального апарату, який є єдиний як для Загальної, так і Особливої частини кодексу. Використання у конструкції кримінально-правової норми неконкретизованих термінів, оціночних суджень безсумнівно призведе до складнощів у ході кримінально-правової кваліфікації.

Аналіз кримінально-правової заборони втручання в діяльність судових органів дає можливість стверджувати, що вказаний принцип законодавцем було витримано не повністю. Законодавець допустив системну суперечливість при

формулюванні забороненої поведінки, використавши термін «втручання», який по різному визначається у Кримінальному кодексі, що навряд чи можна визнати усталеною практикою. До прикладу, термін втручання відомий також ст. 157 КК, проте її назва – «Перешкоджання здійсненню виборчого права...»; у ряді статей під втручанням в діяльність відповідного суб'єкта закон пропонує розуміти вплив (статті 343, 344 КК України) чи вчинення перешкод у будь-якій формі (ст. 397 КК України) [207, с.159].

Одним із суб'єктивних елементів складу втручання в діяльність судових органів кодекс називає мету злочинця – добитися винесення суддею неправосудного рішення. У рішенні Конституційного Суду України від 11.06.2020 р. № 7-р/2020 (*контекстно з'ясування конституційності ст. 375 КК. – В. П.*) зазначено, що нормою ст.375 КК не встановлено критеріїв, за якими можна визначити, який вирок, рішення, ухвала або постанова судді (суддів) є «неправосудними», а також не розкрито змісту сполучення слів «завідомо неправосудний», що уможливорює неоднозначне розуміння складу злочину, кваліфікацію якого здійснено за цією нормою. Формулювання диспозиції ст. 375 Кодексу допускає можливість зловживання нею при вчиненні органами досудового розслідування дій, що мають наслідком притягнення до кримінальної відповідальності судді лише за факт постановлення ним судового рішення, яке, за суб'єктивним розумінням слідчого, прокурора або будь-якої іншої особи, є «неправосудним» (зокрема, у разі незгоди з цим рішенням). Також вказано, що Конституція України не наділяє інші органи державної влади повноваженнями щодо перевірки судового рішення в позасудовому порядку та оцінки його як «неправосудного» [216].

Зауваження аналогічного змісту цілком обґрунтовано та логічно повинні бути адресовані і ст. 376 КК України. На думку Д. О. Балобанової, якщо тлумачення змісту чи значення терміна, який міститься у нормативно-правовому акті, може виявитися складним для його адресата, то такому терміну доцільно надати легальне визначення, навіть якщо це призведе до збільшення тексту [12, с.147] і ми солідарні з нею у цьому відношенні. Норма ст. 376 КК України

повинна була бути доповненою законодавцем дефініцією, яка розкривала параметри і зміст категорії «неправосудне рішення».

Принцип відсутності прогалін у законодавстві та ненадмірності заборони полягає у визначенні впливу кримінально-правової заборони на змістовну повноту правової системи [275, с.68] й криміналізація та подальше збереження відповідальності за втручання в діяльність судових органів є обґрунтованим та соціально обумовленим рішенням законодавця, на фоні існуючої ситуації, коли протидія аналізованим формам протиправної поведінки засобами впливу менш жорсткого характеру чи його обмеження лише запобіжними засобами є неможливим. З одного боку, наявні норми кримінального законодавства мають вичерпним чином забезпечувати захист суспільних відносин, що потребують такої (кримінально-правової) охорони; з іншого – у законодавстві не має бути норм, що охороняють суспільні відносини надмірно, без достатніх підстав для цього [2, с.235].

Норма ст. 376 КК України не створює невиправданої колізії чи проявів дубляжу, тим самим не порушуючи принцип недопущення надмірної кримінально-правової заборони.

1.3. Міжнародні стандарти та зарубіжний досвід кримінально-правової охорони незалежності судових інституцій

Визначені Конституцією та законами України гарантії незалежності суддів є невід’ємним елементом їх статусу, поширюються на всіх суддів України та є необхідною умовою здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом. Конституційний принцип незалежності суддів забезпечує важливу роль судової гілки влади в механізмі захисту прав і свобод громадян та є запорукою реалізації права на судовий захист, передбаченого ст. 55 Основного Закону України². Додаткові гарантії незалежності діяльності судових органів

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень статті 2, абзацу другого пункту 2 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи»,

регламентовані також законодавчими актами, положення яких ґрунтуються як на приписах Конституції України, так і міжнародно-правових документів – стандартів незалежності відправлення правосуддя, у тому числі й кримінального [201, с.115].

Вплив міжнародно-правових актів на національні правові системи в умовах глобалізації світу та інтеграції України до ЄС зростає. Злочини проти правосуддя у цілому не мають характеру конвенційності й не пов'язані з міжнародно-правовими відносинами (як-то злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку або транснаціональні злочини). Однак вплив міжнародно-правових актів на зміст окремих злочинів проти правосуддя є безсумнівним [281, с.34].

Терміном «міжнародно-правові стандарти» науковці позначають «комплекс закріплених у різноманітних міжнародних документах норм, що відображають певні уніфіковані (стандартизовані) правила поведінки суб'єктів міжнародного права у тих чи інших сферах міждержавного співробітництва» [10, с.136]; «встановлені міжнародно-правовими актами (документами) певні мінімальні вимоги, закріплені правовими нормами і принципами, котрих зобов'язані дотримуватися у процесі законотворчої діяльності всі держави» [224, с.74].

Загальновизнані міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів О. Саленко запропонувала структурувати за критерієм їх ієрархії на такі види:

1) базові універсальні міжнародні стандарти, закріплені в основоположних документах, що визначають стандарти правової держави, в тому числі щодо функціонування, ролі і статусу судової влади, а також гарантій незалежності суддів (н-д, Загальна декларація прав людини);

2) галузеві міжнародні стандарти у сфері судочинства (н-д, Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями № 40/32 та № 40/146 ГА ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року). На європейському

статті 138 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (справа щодо змін умов виплати пенсій і щомісячного довічного грошового утримання суддів у відставці) від 3 червня 2013 року № 3-рп/2013. URL: <https://ccu.gov.ua/docs/660> (дата звернення 25.11.2021).

рівні цю систему утворюють регламенти, директиви, рішення та інші акти нормативного характеру, які приймаються консультативними і експертними інститутами ЄС; міжнародні договори, однією зі сторін яких виступає ЄС; резолюції Європейської асоціації суддів; документи Ради Європи, ухвалені Комітетом міністрів Ради Європи, Парламентською Асамблеєю Ради Європи тощо;

3) міжнародні стандарти, втілені у практиці міжнародних юрисдикційних органів (ЄСПЛ) [226, с.266-267].

Стандарти дотримання незалежності правосуддя (базові універсальні та галузеві) базуються, передусім, на:

- Загальній декларації прав людини (1948 р.), яка гарантує кожній людині для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, право на прилюдний розгляд справи з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом [67];

- Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1959 р.), яка передбачає право людини на справедливий і публічний розгляд її справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти неї кримінального обвинувачення [63];

- Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1966 р.), який закріплює право особи під час розгляду будь-якого кримінального обвинувачення проти неї, на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону [131];

- Монреальській універсальній декларації про незалежність правосуддя (1983 р.), положення якої декларують незалежність суддів, як зовнішню (від виконавчих і законодавчих органів держави; виконавчі органи: не повинні контролювати над судові органи через адміністрування судів, не мають повноважень закривати або призупиняти діяльність судів, повинні утримуватися від будь-яких дій або бездіяльності, які випереджують рішення суду або заважають правильному виконанню суддівського рішення), так і внутрішню

(жодна ієрархічна структура суддівства і жодна різниця у ранзі чи класі суддів ніяким чином не можуть ставати на перешкоді праву судді на вільне винесення вироку). Судді, як особи, є вільними та зобов'язані приймати безсторонні рішення згідно з власною оцінкою фактів і знанням права, без будь-яких обмежень, впливів, спонук, примусів, загроз або втручання, прямих або непрямих, з будь-якого боку і з будь-яких причин [140];

- Основних принципах незалежності судових органів (резолюції № 40/32 та № 40/146 ГА ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року), які передбачають вирішення справ судами безсторонньо, на основі фактів і відповідно до закону, без будь-яких обмежень, неправомірного впливу, спонуки, тиску, погроз або втручання, прямого чи непрямих, з будь-якого боку і з будь-яких би то не було причин. Не повинно бути місця неправомірному чи несанкціонованому втручання у процес правосуддя [157];

- Європейській Хартії про статус суддів (10.07.1998 р.), яка має на меті забезпечення компетентності, незалежності та неупередженості суддів та містить рекомендації стосовно їх добору, розстановки чи призначення, просування по службі чи припинення перебування на посаді; прав на оскарження у випадку існуючої загрози для їх незалежності чи незалежності правового процесу тощо [64] та Пояснювальній записці до Європейської Хартії про статус суддів [179];

- Загальній (Універсальній) хартії судді (17.11.1999 р.), що вказує на незалежність суддів як на важливу умову неупередженого судочинства, яку повинні захищати та охороняти будь-які інституції чи органи влади, як на національному, так і на міжнародному рівнях. Суддя повинен мати можливість здійснювати свої повноваження без будь-якого суспільного, економічного чи політичного тиску, незалежно від інших суддів та керівних органів у галузі юстиції [68];

- Пекінських тезах щодо принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону (LAWASIA) (2001 р.), що пов'язують незалежність суддів з можливістю приймати безсторонні рішення згідно з власною оцінкою фактів і знанням права, без будь-якого втручання, прямого або

непрямого, з будь-якого боку і з будь-яких причин. Судді є незалежними від своїх колег по суду, жодна ієрархічна структура суддівства і жодна різниця у ранзі чи класі суддів ніяким чином не можуть ставати на перешкоді праву судді на індивідуальне чи колективне відправлення правосуддя [171];

- Бангалорських принципах поведінки суддів (схваленими резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН № 2006/23 від 27.07.2006 р.), які першим показником/принципом визнають незалежність при здійсненні суддею судової функції, виходячи виключно з оцінки фактів, відповідно до свідомого розуміння права, незалежно від стороннього впливу, спонукання, тиску, загроз чи втручання, прямого чи опосередкованого, що здійснюється з будь-якої сторони та з будь-якою метою [16];

- Великій хартії суддів. Основоположні принципи (17.11.2010 р.), згідно з якою незалежність і неупередженість судової влади є необхідними умовами для здійснення правосуддя. Незалежність судової влади повинна бути законодавчо закріпленою, функціональною та фінансовою; гарантованою стосовно інших гілок державної влади, суддів та суспільства в цілому. При виконанні своїх функцій щодо здійснення правосуддя судді не повинні підкорятися жодним наказам або розпорядженням, піддаватися будь-якому ієрархічному тиску і повинні керуватися лише законом [65, с.67-68].

Важливу роль у контексті встановлення європейських стандартів відіграє Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки (17.11.2010 р.), яка виокремлює як зовнішню (у відносинах з виконавчою та законодавчою владою; установами та органами влади, які беруть участь в управлінні та адмініструванні судів), так і внутрішню незалежність судової влади (можливість діяти без будь-яких обмежень, впливу, тиску, погроз або прямого чи непрямого втручання будь-яких органів влади, зокрема внутрішніх органів судової влади) [214].

У рамках Ради Європи у 2000 р. для забезпечення ефективності правосуддя у державах – членах Організації створено дорадчий орган Консультативну Раду європейських суддів, одним із завдань якої також виступає забезпечення

незалежності суддів. Серед важливих документів, прийнятих цим органом, можна назвати: Висновок № 1 (2001 р.) Консультативної Ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи «Про стандарти незалежності судових органів та незмінюваності суддів»; Висновок № 3 (2002 р.) Консультативної Ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи «Про принципи та правила, що регулюють професійну поведінку суддів і етичні норми, несумісні з посадою поведінку та неупередженість» [18, с.47]. Висновок КРЄС № 1 (2001 р.) містить постулат про незалежність судів як передумову верховенства права та основоположної гарантії справедливого суду, акцентуючи при цьому увагу на необхідності захищеності суддів як від неправомірного зовнішнього впливу, так і незалежності усередині судової влади, оскільки під час розгляду справи суддя не керується жодними наказами, інструкціями третіх сторін як усередині, так і поза межами системи правосуддя. У Висновку № 3 КРЄС, визнаючи за суддями можливість вільно займатися позапрофесійною діяльністю на свій розсуд, тим не менш вважає, що така діяльність може становити загрозу їхній неупередженості та іноді навіть їхній незалежності. Необхідним вбачається розумний баланс між ступенем участі суддів у житті суспільства та необхідністю бути й виглядати безсторонніми та незалежними при виконанні своїх функцій [65, с. 52, 63-64, 28].

Міжнародні стандарти у сфері правосуддя формуються і у діяльності ЄСПЛ.

Важливість дотримання міжнародних стандартів незалежності правосуддя перебуває у фокусі уваги ряду міжнародно-правових документів універсального характеру, орієнтованих на протидію конкретним формам транснаціональної злочинності. Так, потребу для держав-учасниць у криміналізації умисних діянь, які полягають у застосуванні фізичної сили, погроз чи залякування або обіцянках, пропозиції чи наданні неправомірної переваги з метою схилення до давання неправдивих показань, втручанні у процес давання показань, поданні доказів у ході провадження; застосуванні фізичної сили, погроз або залякування з метою втручання у виконання службових обов'язків посадовою особою судових або правоохоронних органів у ході провадження передбачено у ст. 23 Конвенції ООН

проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. [103], ст. 25 Конвенції ООН проти корупції 2003 р. [104].

Угода про асоціацію України з ЄС, передбачаючи посеред інших цілей асоціації посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод, спрямовує відповідний напрям співпраці на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування незалежності і неупередженості та боротьбу з корупцією (ст. 14) [251].

Україна зобов'язалася забезпечувати поступову адаптацію свого законодавства до *acquis* ЄС відповідно до напрямів, визначених у цій Угоді. Серед іншого, Україна на себе зобов'язання щодо панєвропейського співробітництва у боротьбі зі злочинністю (статті 22 і 24), окремо зобов'язавшись ратифікувати та імплементувати Римський статут МКС та пов'язані з ним документи (ст. 8). Відтак адаптація законодавства України загалом і кримінального зокрема до *acquis communautaire*, як слушно стверджує Ю. А. Пономаренко, є не лише програмною ціллю української влади, а й юридичним обов'язком держави, невиконання якого матиме наслідком відхід від «стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі», що порушуватиме приписи Конституції України (Преамбула, п. 5 ч. 1 ст. 85, ч. 2 ст. 102, п. 1-1 ст. 116) [174, с.141].

Гармонізація вітчизняного кримінального законодавства, як відповідний процес зближення із правовою системою ЄС, міжнародно-правовими нормами та стандартами вимагає ґрунтовного аналізу нормативно-правових положень права ЄС. Усестороннє вивчення зарубіжного досвіду регламентації кримінальної відповідальності є невіддільним від законодавчого процесу конструювання та удосконалення кримінально-правових норм. Порівняльний аналіз явищ та процесів одночасно є важливим й для подальшого розвитку будь-якої науки, не є у цьому відношенні винятком й юриспруденція. Дослідники цілком слушно підкреслюють значущість компаративістики для кримінально-правової науки, за

допомогою якої можна визначати та розв'язувати завдання як стратегічного, так і локального характеру.

В. О. Туляков зазначає, що порівняльно-правовий (порівняльний, компаративний) метод використовується для визначення змісту та сутності кримінально-правових норм та інститутів, характеристик кримінальної політики держави чи міждержавних угруповань, законодавство яких досліджується, з метою виявлення загальних сутнісних рис і характеристик догми права й закономірностей її розвитку для подальшого визначення можливих напрямів удосконалення кримінального законодавства України і практики його застосування [250, с.29].

За допомогою компаративного методу можуть бути визначені найбільш досконалі з техніко-юридичного боку, науково обґрунтовані, апробовані на практиці та актуальні положення кримінального законодавства держав континентальної Європи, частиною якої є Україна, під кутом зору як їх можливого врахування під час подальшого удосконалення КК України, так і загалом гармонізації кримінального законодавства європейських держав. М. І. Хавронюк розмірковує, що сьогодні це є особливо важливим для вивчення положень кримінального законодавства держав, які є молодими членами Євросоюзу, що змінювали його саме з метою імплементувати до вимог ЄС [271, с.8].

З позиції М. І. Панова, порівняльно-правовий метод (компаративний метод) обумовлюється необхідністю формування національної правової системи з такими параметрами (якісними і змістовними характеристиками), які відповідали б сучасним міжнародним стандартам і світовим тенденціям правового розвитку, особливо у сфері охорони прав і свобод людини і громадянина від суспільно небезпечних посягань. Цей метод дозволяє вийти за межі своєї національної правової системи, проаналізувати проблеми юридичної науки і практики інших держав, розширити рамки юридичного пошуку, здійснити обмін правовою інформацією, науковими ідеями, врахувати як позитивний, так і негативний юридичний зарубіжний досвід в законотворчості і правозастосуванні. Він дає

можливість використовувати виявлені позитивні правові розв'язання проблем кримінального права (позитивний досвід) інших держав, в яких надано доволі скрупульозний і детальний аналіз кримінального законодавства, і сформулювати пропозиції по вдосконаленню чинного вітчизняного законодавства та практики його застосування [166, с.36-37].

Окрім суто пізнавальних завдань, Д. В. Каменський виділяє для порівняльного правознавства й можливість досягнути практичних результатів, пов'язаних із: 1) уніфікацією законодавства різних держав у тих пріоритетних галузях, де наявна необхідність такого консолідуючого підходу (зокрема, це стосується й кримінального права); 2) розробкою пропозицій щодо вдосконалення національних правових систем на підставі критичного, і головне, всебічного дослідження правового досвіду зарубіжних країн [84, с.207-208].

У контексті науки кримінального права С. Лихова та Т. Дичаківська підкреслюють, що порівняння правових норм зарубіжних держав дасть можливість встановити закономірності їх розвитку та національні особливості, пізнати загальні тенденції світового і регіонального розвитку правових інститутів, прогнозувати їх розвиток узагалі і у окремих державах, з'ясувати, які з тенденцій є позитивними, а які негативними і на цій підставі покращити вітчизняне законодавство, уніфікувати його [120, с.93].

Підтримуючи в цілому важливість порівняльно-правових досліджень у царині кримінального права у підсумку вкажемо на декілька стратегічних застережень щодо їх проведення. Очевидно, що мова не повинна йти про «механістичне» запозичення тих чи інших положень зарубіжного кримінального законодавства, «повне перенесення іноземного права на наш ґрунт є неприпустимим» (М. І. Бажанов). Вказане є одночасно і причиною, і наслідком існуючого стану абсолютизації зарубіжного досвіду як беззаперечного аргументу на користь запровадження такої самої практики в сучасній Україні, при цьому часто, як зауважує С. В. Хилюк, соціальні, історичні, економічні, культурні відмінності умов життя суспільства не досліджуються, і у формулюванні висновків не враховуються [225, с.114]. У згаданому контексті не слід забувати й

про одну із головних цілей порівняльного кримінального права – пропагандистську, що спрямована на захист національної кримінально-правової системи, її самобутності та об'єктивної функціональності, її суверенної гідності [85, с.110]. Інше застереження полягає у обов'язковості врахування як позитивного, так і негативного зарубіжного досвіду кримінального нормотворення (М. І. Панов, Н. О. Гуторова та ін.), що сприятиме уникненню помилок уже в національній законотворчості та практиці правозастосування.

Розділ 18 «Злочини та кримінальний процес» Зводу законів США (відомий як федеральний кримінальний кодекс) у Главі 73 доволі деталізовано регламентує кримінально-правові різновиди перешкоджання здійсненню правосуддя, диференційовані за суб'єктивним складом потерпілих, характеристикою об'єктивної сторони та іншими елементами [301].

У досліджуваному контексті доцільним є звернення О. О. Дудоровим уваги до тієї обставини, що поняття «перешкоджання правосуддю» є системоутворювальним у США: воно характеризує посягання на встановлений законом порядок діяльності не лише судових, а й загалом правоохоронних органів, а також на законну діяльність органів федеральної влади. Трьома обов'язковими елементами, які утворюють загальний та спеціальні склади кримінально караного перешкоджання правосуддю, виступають: 1) акт поведінки, що утворює перешкоджання; 2) зв'язок такого акту з відповідним офіційним провадженням чи розслідуванням; 3) злочинний намір (тобто умисел) [61, с.461].

Складнощі додає та обставина, що критерієм розташування глав, які закріплюють схожі за своїми ознаками склади злочинів, у Розділі 18 виступає алфавітний порядок, що не дає підстав розмірковувати навіть про спроби американського законодавця кодифікувати федеральні кримінально-правові приписи. Фактично вказаний розділ 18 являє собою розташоване у алфавітному порядку і погано впорядковане зібрання окремих діючих федеральних кримінальних законів [86, с.52].

Максимально близьким за змістом аналізованій кримінально-правовій забороні виступає § 1503 Глави 73, який окреслює параметри протиправного

впливу чи тілесних ушкоджень посадовій особі або присяжному загалом. Кримінальній відповідальності підлягатиме особа, яка: за допомогою корупції, погроз чи застосування насильства намагається вплинути, залякати чи перешкодити виконанню своїх обов'язків присяжним, посадовою особою будь-якого суду США чи посадовою особою, присутньою при розгляді справи; завдає шкоди присяжному чи його майну у зв'язку із будь-яким прийнятим за його участі рішенням; офіцеру, магістратському судді або іншого судді, їх майну, з огляду на виконувані ними службові обов'язки; за допомогою корупції, погроз чи застосування насильства перешкоджає чи намагається вплинути на процес належного здійснення правосуддя. Окрему увагу закон приділяє криміналізації письмового впливу на дії або рішення присяжного суду США з будь-якого питання або справи, що перебуває на розгляді такого присяжного або суду присяжних, членом якого він є, або стосується його обов'язків (§ 1504). Своєрідним різновидом втручання виступає влаштування винним суб'єктом пікетів чи демонстрацій у будівлі, у якій знаходиться суд США, або ж у будівлі чи житловому приміщенні, які займає або використовує суддя, присяжний, свідок чи працівник суду, з метою перешкодити чи ускладнити процес здійснення правосуддя (§ 1507). Спеціальною нормою, включеною до іншого об'єкта кримінально-правової охорони (Глава 18 «Вбивство членів Конгресу, Кабінету міністрів та Верховного Суду, викрадення і напад») є посягання на суддю США, який обіймає цю посаду фактично чи тільки призначеного у формі вбивства, викрадення, замаху на вбивство чи викрадення (§ 351). Цікавим є припис, який фактично виключає суб'єктивне ставлення у провину, оскільки у кримінальному переслідуванні за злочин, передбачений цією статтею, уряду не потрібно доводити, що обвинувачений знав, що жертвою злочину є особа, яка перебуває під захистом цієї статті (§ 351 (h) [301]).

КК Канади у частині IV «Злочини проти порядку здійснення правосуддя» своєї структури містить загальну норму 139 (2), якою криміналізує умисні намагання особи у будь-який спосіб перешкодити, спотворити або порушити процес відправлення правосуддя. Доповнюють цю норму уже більш конкретні

різновиди протиправної поведінки під час судового розгляду, втілені у спробах відмовити свідка, за допомогою погроз, хабарів чи інших корупційних засобів, від дачі свідчень; вплинути шляхом погроз, хабарів чи інших корупційних засобів на поведінку особи як присяжного; прийняти/отримати хабар чи іншу корупційну винагороду з подальшим утриманням від свідчень чи виконання дій у статусі присяжного (139 (3) [289]).

У процесі дослідження засад кримінальної відповідальності за делікти проти правосуддя Л. М. Палюх відзначає, що у кримінальному законодавстві окремих держав романо-германської правової системи останні об'єднані законодавцем у самостійні розділи (глави) (КК Французької Республіки, Швейцарської Конфедерації, Республіки Австрія, Королівства Іспанія, Республіки Польща, Республіки Болгарія). У кримінальному законодавстві деяких держав зазначені розділи іноді поділяються на глави за видовим об'єктом (КК Королівства Іспанія). Крім того, низка норм про кримінальну відповідальність за посягання на встановлений порядок судочинства і виконання судових рішень містяться у інших розділах кримінальних кодексів (про кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, проти встановленого порядку управління, проти конституційних прав громадян та ін.). Як і у розділі XVIII Особливої частини КК України, у відповідних структурних частинах низки кримінальних кодексів розглянутих держав розміщено норми про посягання з аналогічним родовим об'єктом, яким є відносини щодо здійснення судочинства та виконання судових рішень [165, с.132].

З огляду на те, що кримінальне законодавство держав континентальної Європи не у всіх випадках розглядає втручання у діяльність судових органів саме у структурі деліктів проти правосуддя, а також у схожій редакції до норми національного кримінального закону, критеріями пошуку, окрім об'єкту кримінально-правової охорони, вважаємо обґрунтованим визначити характерні прояви об'єктивної сторони (вплив, втручання, перешкоджання тощо), а також суб'єктивну спрямованість поведінки зацікавленого правопорушника [202, с.70].

КК Французької Республіки (Глава IV «Посягання на відправлення правосуддя») регламентує відповідальність за будь-які погрози або акти залякування у відношенні до судді (магістрата), присяжного або будь-якої іншої особи, що бере участь у роботі судової структури, арбітра, перекладача, експерта чи адвоката сторони, мотивом яких є бажання вплинути на поведінку цих осіб під час виконання ним своїх обов'язків (ст. 434-8). Кримінально караними є також факти пропозиції, обіцянки, надання подарунків чи переваг, інших видів заохочення вказаним вище суб'єктам, а також особам, що виконують функції примирення чи посередництва, з тим, щоб останні виконали чи утрималися від виконання своїх функціональних обов'язків (ст. 434-9). Своєрідною формою втручання також можна вважати публікацію, до вступу у законну силу судового рішення по справі, коментарів, що мають на меті вплинути на показання свідків або на рішення слідчого або суду першої інстанції (ст. 434-16) [290].

Принагідно зауважимо, що під час розгляду особливо делікатних справ у США для забезпечення захисту присяжних від громадської думки їх ізолюють у готелі до закінчення процесу та винесення вердикту. Під час перебування у готелі їм не дають змоги дивитися телевізійні репортажі щодо цієї справи та доставляють до залу суду спеціальним транспортом із завішеними чимось вікнами для того, щоб завадити їм випадково побачити газети на стендах чи демонстрантів, які протестують [116, с.258].

У п. 51 постанови ЄСПЛ від 26.04.1979 р. (скарга № 6538/74) у справі «Санді таймс» (The Sunday Times) проти Сполученого Королівства зазначено, що суддя Баклі сформулював норму про неповагу до суду таким чином: «... поява коментарів про поточну стадію судового процесу у будь-якій формі, здатних перешкодити справедливому розгляду справи, яке з'явиться з боку будь-якої газети, буде розцінюватися не інакше як неповага до суду...». З позицій ЄСПЛ такого роду коментар спричинить у той чи інший спосіб тиск на одну із сторін у справі, зокрема: 1) перешкодить стороні вести судовий процес; 2) спонукатиме її погодитися на мирову угоду на умовах, які в інших обставинах вона не стала б розглядати; 3) вплине якимось іншим чином на ведення справи, де вона повинна

бути вільна у виборі засобів обвинувачення і захисту, користуючись при цьому порадами, але не піддаючись тиску [283, с.38-39].

КК Королівства Іспанії (Глава XX «Про злочини проти судової влади») містить у структурі Розділ VII «Про перешкоджання правосуддю та професійну нелояльність», проте відповідальність за втручання у діяльність судових органів пов'язана виключно із роботою Міжнародного кримінального суду (Розділ IX). Протиправним визнається перешкоджання, підкуп чи залякування службової особи суду з метою змусити або спонукати її не виконувати свої службові обов'язки чи робити це неправомірно (ч. 5 ст. 471bis), а також помста за виконання своїх службових обов'язків (ч. 6 ст. ст. 471bis) [291].

КК Італії у структурі Розділу III «Злочини проти здійснення правосуддя» не передбачає статті, яка б охоплювала ситуації протиправного втручання у судову діяльність. Формулюючи поняття державного службовця, закон для цілей кримінального права пропонує розуміти під ним осіб, що здійснюють законодавчу, судову або адміністративну публічну функцію. Загальною нормою ст. 336 КК передбачена відповідальність за насильство або погрозу у відношенні до службової особи з метою вчинення дій, які суперечать покладеним на неї обов'язкам або ж утримання від виконання дій, пов'язаних із займаною посадою чи службою. Ст. 338 КК деталізує її випадками насильства або погрози щодо політичного, адміністративного чи судового органу, метою яких є бажання відповідного суб'єкта повністю або частково припинити чи у інший спосіб порушити його діяльність [288].

Карний кодекс Республіки Польща (Глава XXX «Правопорушення проти здійснення правосуддя») закріплює караність впливу на офіційну діяльність суду способом насильства або протизаконної погрози (арт. 232) [293]. Як вказують С. Є. Дідик та Р. В. Кархут, арт. 232 КК Республіки Польща являє собою *lex specialis* щодо арт. 128 (§ 3. Той, хто за допомогою насильства чи незаконної погрози здійснює вплив на урядові дії конституційного органу Республіки Польща), арт. 222 (§ 1. Той, хто порушує фізичну недоторканність державної посадової особи або особи, яка їй допомагає, під час або у зв'язку з виконанням

службових обов'язків), арт. 224 (§ 1. Той, хто шляхом насильства або незаконної погрози здійснює вплив на офіційні дії органу державної влади, іншого державного органу або органу територіального самоврядування), тобто до тих положень КК Республіки Польща, де передбачено відповідальність за втручання в діяльність інших потерпілих [55, с.108].

Кримінальне законодавство Республіки Болгарія (Розділ III КК «Злочини проти правосуддя») встановлює відповідальність за спонукання службової особи органу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, прокуратури чи суду до порушення своїх службових обов'язків у зв'язку із здійсненням правосуддя (ст. 289) [294].

КК Румунії (Розділ IV «Злочини проти правосуддя») криміналізує погрозу, завдання удару чи іншого насильства, тілесних ушкоджень, заподіяння смерті або вбивства, вчинені щодо судді чи працівника прокуратури у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків (ч. 1 ст. 279 КК). Самостійним різновидом протиправної поведінки є напад на суддю чи прокурора або на їхнє майно з метою залякування чи помсти у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків або помсти у зв'язку з виконанням ними службових обов'язків (ч. 2 ст. 279 КК). Аналогічне покарання застосовується за діяння, передбачені ч. 2 ст. 279 КК, якщо вони стосуються члена сім'ї судді або прокурора. Ст. 271 КК Румунії містить також норму про відповідальність заздалегідь попередженої про наслідки особи за перешкоджання нею у здійсненні правосуддя: органом кримінального переслідування чи судом – під час проведення передбаченої законом процесуальної дії; за наявної відмови у наданні органу кримінального розслідування, суду чи судді у справах про банкрутство даних, інформації, документів чи майна, які прямо вимагаються законом [296].

КК Швейцарської Конфедерації, незважаючи на наявність у ньому злочинів та проступків проти правосуддя, пропозицію, обіцянку або надання члену судового чи іншого органу влади, державній посадовій особі, офіційно призначеному експерту, перекладачу, арбітру чи військовослужбовцю, а також третій стороні неправомірної переваги за виконання чи невиконання діяння у

зв'язку з їх службовою діяльністю, що суперечить їх обов'язкам або залежить від їх розсуду, відносить саме до хабарництва (art. 322ter). Перешкоджання/примушування, шляхом насильства або погрози його застосування, влади, одного з її представників чи посадової особи у виконанні дій, що входять до кола обов'язків закон відносить до деліктів проти службових повноважень (art. 285, 286) [297].

Натомість кримінальне законодавство інших європейських держав не деталізує настільки досліджувану протиправну поведінку, залишаючи можливість правозастосувачам обирати більш загального змісту норми. До прикладу, КК ФРН не виділяє правосуддя як самостійний об'єкт кримінально-правової охорони, маневруючи у цій ситуації між поняттями опору представнику влади при виконанні службових обов'язків (§113, Розділ 6 «Спротив державній владі»); примушування (§240, Розділ 18 «Злочини проти особистої свободи») чи надання неправомірної вигоди (§333, Розділ 30 «Службові злочини») [50; с. 224, 350, 445].

Аналогічного змісту ремарка стосується і КК Нідерландів, норми якого виокремлюють серед серйозних правопорушень проти влади дарування, обіцянку, надання чи пропозицію судді подарунку чи послуги з метою вплинути на рішення по справі. При цьому іноземні судді, згідно з положеннями міжнародного права, також прирівнюються до вказаних вище суб'єктів впливу (ч. 1 ст. 178, ч. 3 ст. 178a) [176].

Розпорошеними у означеному відношенні є норми й КК Бельгії, ст.249 якого (Глава IV «Корупція осіб, уповноважених на виконання функцій держави» Розділу IV «Злочини та правопорушення проти громадського порядку, вчинені особами, які займають державні посади, або священнослужителями при виконанні ними службових обов'язків») передбачає випадки активного і пасивного підкупу арбітра (§ 1), помічника судді чи присяжного (§ 2) або судді (§ 3), який має на меті діяння, що підпадають під юрисдикційні функції указаних осіб. Глава II Розділу IX виділяє серед інших правопорушень проти громадського порядку перешкоджання здійсненню судової функції, проте дана норма охоплює різновиди протиправної поведінки потенційного чи реального присяжного

(надання недостовірних даних з метою звільнення від виконання обов'язків присяжного; не прибуття до суду присяжних у день і час, визначені для відкриття провадження у справі; відмова від участі у засіданні тощо) [295].

У кримінальному законі Республіки Австрія диференційована відповідальність за посягання на вищі державні органи (Розділ 15): у формі примушування чи перешкоджання шляхом насильства чи погрози його застосування діяльності конституційного представницького органу, уряду, Конституційного суду, адміністративного суду чи Верховного суду, загалом або у будь-якому конкретному випадку (§ 250) та примушування чи перешкоджання шляхом насильства чи погрози його застосування виконанню своїх повноважень членом конституційного представницького органу, уряду, Конституційного суду, адміністративного суду, Верховного суду, Президентом Ревізійної Служби чи керівником Державної аудиторської служби, загалом або у будь-якому конкретному випадку (§ 251). Розділ 22 «Злочинні порушення службових обов'язків, корупція та пов'язана з ними злочинна діяльність» окрім норм про корупцію (§ 304), прийняття переваг (§ 305, 306), хабарництво (§ 307) оперує поняття забороненого втручання (§ 308), метою якого є прийняття відповідного рішення службовою особою або арбітром. Відповідно, неправомірним визнається вплив на прийняття рішення службовою особою або арбітром, якщо він спрямований на вчинення або невчинення службової дії з порушенням службових обов'язків або пов'язаний з пропозицією, обіцянкою або наданням неправомірної вигоди службовій особі або третій особі від її імені [292].

КК Швеції містить у своїй структурі ст. 1, 3 «Наклеп і образа» (гл. 5 «Про дифамацію»; статті 1, 2, 10 (загроза, насильство, наклеп, інше діяння, котра заподіює шкоду, страждання або іншу незручність особі, що здійснює владні повноваження) (сюди зараховують і суддів) (гл. 17 «Про злочини проти громадської діяльності»). КК Данії передбачає відповідальність за образу і наклеп, у тому числі й у зв'язку з виконанням потерпілими своїх службових повноважень (параграф 266 b, 267 Глави 27 «Злочини проти особистої честі та деяких прав»); загрозу, насильство або напад, вчинені відносно потерпілого у

зв'язку з його службовою діяльністю (параграф 199 ч. 2 Глави 14 «Злочини проти державної влади»); образу і наклеп відносно осіб, що обіймають «державну посаду» (параграф 121 цієї самої глави) [142, с.169-170].

Необхідним також є і аналіз можливостей кримінального закону держав пострадянського періоду, зважаючи на значно більшу схожість їх положень із аналогічними національними. Узагальнення означеного досвіду (предметом дослідження виступили положення кримінального законодавства Латвії, Литви, Естонії, Молдови, Грузії, Казахстану, Вірменії, Азербайджану, Узбекистану, Киргизстану, Таджикистану, Білорусі) у частині протидії кримінально-правовими засобами впливу втручання у діяльність судових органів дало можливість сформулювати такі висновки:

➤ *сфера охорони.* Норми про відповідальність за втручання у діяльність судових органів у значній своїй частині розміщені у підрозділах, родовим об'єктом кримінально-правової охорони яких виступають відносини з приводу відправлення правосуддя. При цьому, КК Грузії деталізує родовий об'єкт вказівкою на видові об'єкти, виділяючи у структурі Розділу 12 «Злочини проти судової влади» глави: XLI «Злочини проти діяльності судових органів», XLII «Злочини проти процесуального порядку отримання доказів», XLIII «Діяння, спрямовані проти своєчасного припинення та розкриття злочинів», XLIV «Злочини проти виконання судових актів». Законодавець інших держав (Вірменії, Азербайджану та ін.) обрав більш широкий шлях, розглядаючи правосуддя/судову владу складовою частиною державної влади, нарівні з конституційним ладом та безпекою держави; інтересами державної служби і служби у органах місцевого самоврядування; порядком управління [203, с.465];

➤ *коло потерпілих.* На відміну від вітчизняного законодавця, який діяльність судових органів ототожнює виключно із професійним виконанням службових обов'язків суддею (ст. 376 КК України), у якості інших потерпілих від аналізованого протиправного впливу також можуть виступати: народний (ст. 390 КК Білорусі), судовий (ч. 1 ст. 295 КК Латвії) чи присяжний засідатель (кандидат у присяжні засідателі) (ч. 2¹ ст. 364 КК Білорусі); прокурор (ст. 390 КК Білорусі,

ч. 1 ст. 364 КК Грузії, ч. 2 ст. 407 КК Казахстану та ін.); слідчий чи особа, яка здійснює дізнання (ст. 390 КК Білорусі, ч.1 ст. 364 КК Грузії, ч. 2 ст. 407 КК Казахстану та ін.); офіцер досудового розслідування (ч. 1 ст. 231 КК Литви); адвокат (ч. 1 ст. 364 КК Грузії, ч. 1 ст. 231 КК Литви); органи кримінального переслідування чи персонал міжнародних судових інстанцій в цілому (ч. 2 ст. 303 КК Молдови); посадова особа Міжнародного кримінального суду (ч. 1 ст. 231 КК Литви); представник учасника процесу, арбітражний керуючий, експерт, перекладач чи інша особа, яка бере участь у відправленні правосуддя (ч. 1 ст. 302 КК Естонії). Зауважимо, що кримінальні закони окремих держав вказують на шкоду для діяльності саме суду (ч. 1 ст. 407 КК Казахстану та ін.) або національних чи міжнародних судових інстанцій (ч. 1 ст. 303 КК Молдови), а не окремо узятого судді.

Розширення у національному законодавстві кола потерпілих за рахунок усіх чи більшості перелічених вище категорій видається недоцільним, зважаючи на наявність у структурі розділів XV, XVIII КК України низки норм аналогічного змісту. Проте включення до існуючої редакції вказівки на присяжних видається обґрунтованим та необхідним кроком, зважаючи на конституційно-правовий припис про безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя через присяжних (ст. 124 Конституції України), кореспондуючі йому положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у контексті здійснення правосуддя, а також наявні законотворчі ініціативи (н-д, проект Закону «Про суд присяжних» № 3843 від 14.07.2020 р.). Висловлена пропозиція є тим більш логічною, якщо взяти до уваги норми статей 378, 379 КК України, що передбачають відповідальність за посягання на народного засідателя чи присяжного саме у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя [202, с.74; 203, с.465-466];

➤ *характеристика протиправної поведінки.* Абсолютна більшість аналізованих норм, за винятком КК Латвії і Литви, пов'язує втручання у процес відправлення правосуддя із змішаним типом поведінки (дія або бездіяльність), позначаючи його за допомогою термінів, власне, втручання, а також

перешкоджання чи впливу. Криміналізованим є втручання у будь-якій формі, що видається абсолютно вірним кроком законодавця, який не пішов шляхом казуїстичного перерахунку усіх можливих способів впливу. Як приклад певного відступу від загального правила, можна вказати на КК Естонії, ст. 302 якого вплив на здійснення правосуддя обмежує виключно спричиненням тяжкої шкоди здоров'ю потерпілих, а ст. 303 вказує на застосування насильства чи здійснюваний іншим чином вплив. Протиправна поведінка обумовлена метою перешкодити відправленню правосуддя/усесторонньому, повному і об'єктивному розслідуванню справи/добитися винесення неправосудного судового рішення чи постанови органу кримінального переслідування/здійсненню адвокатом захисту/помстою за виконання обов'язків;

➤ *суб'єктний склад* абсолютної більшості аналізованих основних складів є загальним, у кваліфікованих міститься вказівка на спеціальні ознаки (вчинення делікту службовою особою, з використанням відповідних компетенційних можливостей або юридичною особою). Тільки КК Білорусі основний склад втручання у вирішення судових справ чи провадження попереднього розслідування пов'язує виключно із спеціальним суб'єктом – посадовою особою [252-261; 298-300].

РОЗДІЛ 2. ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ: ХАРАКТЕРИСТИКА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ

2.1. Об'єктивні елементи складу втручання в діяльність судових органів

Об'єкт злочину. Різноманітні концепції об'єкта кримінального правопорушення ґрунтовно проаналізовані у вітчизняній кримінально-правовій літературі. Складність і багатогранність розглядуваного поняття вочевидь унеможливує створення універсальної концепції, придатної для точного визначення об'єкта будь-якого кримінального правопорушення. Тому слушною є думка (її висловлювали, зокрема, П. П. Андрушко, Л. П. Брич, Д. О. Калмиков, В. О. Навроцький), згідно з якою раціональне зерно можна відшукати у кожній з існуючих концепцій, і жодну з них не варто визнавати однозначно неприйнятною і, тим більш, помилковою [62, с.147]. Із вказаним погоджується Н. О. Гуторова, вважаючи, що кожна із наукових концепцій об'єкта злочину являє собою відповідний внесок у розвиток кримінально-правової теорії, будучи аргументованою у тій чи іншій степені. Згадуючи концепції, що визнають об'єктом злочину людину та її суб'єктивні права (А. Дриль, П. Калмиков, Г. Новосьолов, В. Спасович), соціальні цінності (П. Андрушко, П. Берзін, П. Матишевський, Є. Фесенко), інтереси (В. Винокуров, Є. Каїржанов), правові блага та правовідносини (Л. Білогриць-Котляревський, С. Гавриш, С. Лихова, М. Таганцев), сферу життєдіяльності людей (В. Ємельянов), Н. О. Гуторова (*як і чимало інших науковців. – В. П.*) надає перевагу визнанню об'єктом злочину саме охоронюваних кримінальним правом суспільних відносин. Саме ця концепція, на її думку, може забезпечити комплексне, системне розуміння об'єкта [54, с.128-129].

Про теорію суспільних відносин як найобґрунтованішу теорію об'єкта кримінального правопорушення пишуть і автори монографії «Актуальні проблеми формування сучасної доктрини кримінального права України». Суспільні відносини найбільш повно відображають сутність поняття об'єкта кримінального

правопорушення. До того ж зазначена теорія дозволяє розкрити механізм заподіяння шкоди об'єкту кримінального правопорушення [2, с.272, 526].

Як справедливо зазначає А. Г. Мартіросян, багатоманітність теорій об'єкта злочину свідчить, що виробити універсальну концепцію розуміння об'єкта злочину в доктрині кримінального права не вдалося і, очевидно, навряд чи є можливими на сучасному етапі [124, с.269]. Безперечно, що допустимий обсяг даного дослідження не співвідноситься із метою деталізованої аргументації на підтримку тих чи інших теоретичних концепцій об'єкта злочину, констатація чому стабільно згадується при виконанні переважної більшості наукових розвідок Особливої частини кримінального права. Не є у цьому відношенні винятком і ст. 376 КК України [126, с.53; 32, с.40], відтак розуміння об'єкта злочину саме як відповідних суспільних відносин буде використане нами у ході кримінально-правової характеристики складу.

У науці кримінального права найбільш поширеним є підхід щодо поділу об'єктів злочину «по вертикалі» на загальний, родовий та безпосередній. Подальше дослідження буде відбуватися у рамках цієї загальновизнаної класифікації, без врахування видових об'єктів, виділення яких занадто часто й обґрунтовано критикується за занадто велику схожість (*а інколи й підміну*. – В. П.) з основним безпосереднім об'єктом.

Вже традиційно та усталено у часовому проміжку категорію «правосуддя» учені розглядають у його «широкому» та «вузькому» розумінні (значенні). Правосуддя – це діяльність судових органів з розгляду справ чи проваджень усіх форм судочинства, а також інших органів й осіб, на яких покладений обов'язок сприяти здійсненню судом правосуддя та забезпечувати виконання його рішень. У вузькому значенні, під родовим об'єктом злочинів, передбачених Розділом XVIII Особливої частини КК, виходячи з назви, необхідно розуміти сукупність суспільних відносин у сфері здійснення судової влади, в широкому ж значенні, правосуддя – це нормальна (законна) діяльність органів правосуддя, до числа яких включаються органи, що сприяють здійсненню правосуддя (органи слідства, прокуратури, органи, на які покладено обов'язок по виконанню рішень суду) [35,

с.186]. Суд, як і будь-який інший орган, не є самодостатнім, не може діяти без взаємодії з іншими спеціалізованими державними інституціями, зокрема тими органами, які готують кримінальні справи до судового розгляду (органи досудового слідства), та які займаються виконанням судових рішень. Об'єктивність, справедливість та законність правосуддя не може бути забезпечена, якщо представники цих органів будуть діяти незаконно в результаті здійснюваного на них неправомірного впливу. Тому правосуддя, як функція держави, хоча й здійснюється виключно судами, але забезпечується правильною роботою спеціальних правоохоронних органів [124, с. 271];

Про такий поділ й, відповідне змістовне наповнення структурних компонентів, згадують й інші криміналісти [124, с.270-271; 57, с. 318-319; 265, с. 174; 34, с. 184; 31, с. 334; 35, с.346; 48, с.31; 280, с.127].

Спробу більш деталізованого аналізу наукових позицій у рамках згаданого концептуального підходу реалізував О. К. Марін, запропонувавши таку класифікацію авторських поглядів: 1) поняття правосуддя необхідно виводити із розуміння судової влади та виконання нею своєї функції саме як системи органів державної влади; 2) наголошують на важливості процесуального, процедурного аспекту (формальний підхід); 3) звертають свою увагу не лише на формальний аспект, а й на зміст правосуддя, не надаючи переваги жодному з них [122, с.221-222]:

I-а група. З огляду на існуючі конституційно-правові приписи, С. Є. Дідик наголошує на потребі розмежування понять «правосуддя» і «діяльності, що сприяє здійсненню правосуддя», тобто процесуальної діяльності службових осіб правоохоронних органів (попереднього розслідування, дізнання, прокурора та ін.) і громадян (потерпілих, свідків, спеціалістів та ін.), пов'язаної з створенням необхідних умов (давання правильних свідчень, закріплення вірогідних доказів тощо) для всебічного і об'єктивного розгляду справи судом і ухвалення ним справедливого рішення (вироку) [57, с.319]. Проте таке розуміння не дає нам відповіді на запитання, чи до неї слід віднести й реалізацію визначених для них законом функцій іншими суб'єктами, до прикладу адвокатами, працівниками

органів кримінально-виконавчих установ. Родовим об'єктом злочинів проти правосуддя С. Є. Дідик вважає встановлений законодавством та поставлений під охорону нормами кримінального законодавства порядок відносин у суспільстві, що забезпечує нормальну діяльність органів правосуддя, органів та осіб, що сприяють його належному здійсненню. Пропонована ним назва Розділу – «Злочини проти правосуддя та порядку діяльності, що сприяє його здійсненню» [57, с.320], на наш погляд, є більш вдалою за сформульовану А. Г. Мартіросяном, яка згадується нижче по тексту.

С. С. Мірошніченко робить висновок про те, що правосуддя – це форма реалізації державної влади, здійснювана виключно судами, шляхом розгляду всіх спірних правовідносин, які виникають у державі на основі врегульованих законом правил (норм) цивільного, господарського, адміністративного, кримінального й конституційного судочинства [138, с.30].

Р. Мельник вважає родовим об'єктом злочинів, передбачених у Розділі XVIII Особливої частини КК України, систему правовідносин, яка забезпечує реалізацію судової влади в цивільному, господарському, адміністративному, кримінальному та конституційному судочинстві, а також процесуальну та післяпроцесуальну діяльність компетентних органів і осіб, які сприяють судовій діяльності та втілюють у життя її результати [130, с.105]. Схоже розуміння пропонує і В. А. Ахмедов, схиляючись до широкого розуміння поняття правосуддя, та формулюючи родовий об'єкт злочинів проти правосуддя як порядок суспільних відносин, які забезпечують виконання завдань і досягнення цілей правосуддя, зокрема ухвалення законного й справедливого рішення і його виконання, шляхом реалізації процесуальних і позапроцесуальних функцій органами судової влади, а також органами і особами, діяльність яких сприяє здійсненню правосуддю [7, с.38];

II-а група. А. Г. Мартіросян визначає правосуддя як нормативно врегульовану діяльність суду по здійсненню судової влади, зміст якої полягає у розгляді і вирішенні по суті у встановленій процесуальній формі, підвідомчих суду справ за допомогою цивільного, господарського, кримінального,

адміністративного, конституційного судочинства. Дослідник є прихильником «вузького» розуміння категорії правосуддя, справедливо відзначаючи безпідставність віднесення правоохоронних органів до органів правосуддя та пропонуючи перейменування Розділу XVIII особливої частини на «Злочини проти правосуддя та органів, що сприяють його здійсненню» [124, с.270-273]. Така назва є не зовсім коректною, адже науковцем однорівнево розташовані вказівки на діяльність (правосуддя) та органи як такі.

Правосуддя у вузькому сенсі Є. О. Бунін трактує, як діяльність суду щодо розгляду та вирішення конкретних справ; правосуддя у широкому сенсі – як одну зі сфер державної діяльності, зміст якої полягає в застосуванні права, як приклад, правозастосовну або юрисдикційну діяльність, а також діяльність суду щодо розгляду визначених законодавством справ або діяльність спеціально створених державних органів в особі прокурорів, осіб, що проводять дізнання, державних виконавців тощо [31, с. 334]. Об'єктом злочинів проти правосуддя, на його думку, виступають суспільні відносини щодо здійснення правосуддя, а саме відносини, що виникають у сфері правозастосовної або юрисдикційної діяльності, діяльності суду щодо розгляду визначених законодавством справ (проваджень), діяльності спеціально створених державних органів, що сприяють здійсненню правосуддя [31, с. 336; 32, с.52].

Є. В. Валькова під правосуддям розуміє діяльність, яка здійснюється судами у формі адміністративного, господарського, конституційного, кримінального, цивільного судочинства та полягає у розгляді і вирішенні у встановленому законом порядку справ та органами, які сприяють суду у втіленні правосуддя і забезпечують виконання його рішень. Родовий об'єкт посягання у злочинах проти правосуддя – це суспільні відносини, що забезпечують встановлену законом належну діяльність системи правосуддя [35, с. 347-348];

III-я група. Значення змістовних характеристики правосуддя, шляхом згадки про конституційні принципи, що порушуються їх вчиненням, виділяє В. М. Фінкель. Правосуддя у вузькому розумінні ним визначається як діяльність тільки органів судової влади як відповідної гілки влад, заснованої на принципах

правосуддя. Принципи верховенства права та законність, покладені в основу діяльності органів дізнання, слідства, судочинства є принципами виконання судових рішень та принципами, регулюючими діяльність установ виконання покарань. Відтак родовим об'єктом злочинів проти правосуддя є: 1) додержання принципів верховенства права та законності в діяльності судових органів та посадових осіб; 2) додержання принципів верховенства права та законності при виконанні обов'язків, покладених на інших учасників вказаних відносин (засуджених, боржників, інших фізичних осіб) [265, с. 174-175].

Вважаємо спроби розглядати категорію «правосуддя» у контексті забезпечення її кримінально-правової охорони у широкому розумінні викликаними радше нагальними потребами правозастосування, ніж вірною оцінкою правового статусу судових та правоохоронних органів. Визнаючи суб'єктами правосуддя не лише суд, а й правоохоронні органи (н-д, С. О. Денисов), науковці допускають підміну понять, фактично ототожнюючи суб'єктів здійснення правосуддя із учасниками цього процесу. На нашу думку, законодавчі підстави для такого розуміння є відсутніми. Нагадаємо засадничі положення, прийнятні для застосування у цьому відношенні: «Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. ... Народ бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних» (ст. 5 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів»). Професійні судді виконують конституційну функцію – здійснення правосуддя, чим обумовлений їх спеціальний правовий статус (Рішення КСУ у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини четвертої статті 26, частини третьої статті 31, частини другої статті 39 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (справа про стаж для зайняття посади судді в апеляційних, вищих спеціалізованих судах та Верховному Суді України) від 5 квітня 2011 року № 3-рп/2011) [217]. Тоді як правоохоронні органи – органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Національне

антикорупційне бюро України, Бюро економічної безпеки України, органи і установи виконання покарань та ін. (абз. 1 п. 1 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів») є суб'єктами реалізації правозастосовних або правоохоронних функцій держави [195]. До речі, вказаний закон здійснює певне категоріальне розмежування, встановлюючи систему особливих заходів державного захисту суддів КСУ, суддів та працівників апаратів судів, працівників правоохоронних органів.

Зважаючи на висловлене, підтримуємо обстоювану у науковій літературі (А. Г. Мартіросян, С. Є. Дідик, В. М. Бурдін, Л. М. Палюх та ін.) необхідність зміни назви Розділу XVIII Особливої частини КК України, передусім – через неспівпадіння з обсягом вміщеного у ньому нормативного матеріалу. За рахунок згадки про діяльність органів, які сприяють у рамках своїх функціональних обов'язків належному відправленню процесу правосуддя в країні, пропонуємо формулювання – «Кримінальні правопорушення проти правосуддя та діяльності органів кримінальної юстиції з його забезпечення». Вказівка на органи кримінальної юстиції є виправданою, адже увесь обсяг кримінально-правової охорони за Розділом XVIII, окрім норм, пов'язаних безпосередньо з відправленням правосуддя, визначається саме їх роботою (статті 371-374, 380, 381, 383, 387, 389-396; статті 384-386 КК України – у частині діяльності органів досудового розслідування). Зауважимо, що систему органів кримінальної юстиції у процесі її реформування, згідно з Концепцією із однойменною назвою, утворюють органи та установи кримінальної юстиції, які розглядають кримінальні справи, прокуратура, органи, наділені повноваженнями проводити досудове розслідування, органи та установи виконання кримінальних покарань, адвокатура [105]. Реалізація такого кроку усуне неоднозначність тлумачення та сприятиме впорядкуванню поглядів на процеси, узяті під охорону Розділу XVIII Особливої частини КК України.

При визначенні поняття «правосуддя», окрім функціональної (процедурної) частини – розгляду та винесення рішень у рамках конституційного, цивільного, господарського, кримінального та адміністративного судочинства згідно з

визначеним кожним з них процесуальним порядком, підлягатиме обов'язковому врахуванню й змістовний аспект – здійснення правосуддя на засадах верховенства права; шляхом прийняття законних і обґрунтованих судових рішень, обов'язкових до адресного виконання визначеними суб'єктами.

Аргументом на підтримку коректності саме двоаспектного (за допомогою як змістовних, так і формальних ознак) підходу до визначення поняття «правосуддя» Ю. Христова вважає його практичне застосування Конституційним Судом України під час офіційного тлумачення дефініції «правосуддя» відповідно до положень ст. 124 Конституції України як, по-перше, самостійної галузі державної діяльності, яку суди здійснюють шляхом розгляду і вирішення в судових засіданнях в особливій, встановленій законом процесуальній формі цивільних, кримінальних та інших справ; по-друге, констатація положення про те, що «правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах» [273, с.294-295].

Приходимо до висновку, що родовим об'єктом кримінальних правопорушень, об'єднаних законодавцем обсягом Розділу XVIII Особливої частини КК України виступають *суспільні відносини, які складаються з приводу здійснення судами і присяжними правосуддя в Україні на засадах верховенства права та забезпечення цієї діяльності органами кримінальної юстиції*.

Визначення основного безпосереднього об'єкту при втручанні в діяльність судових органів також відзначаються достатнім ступенем варіативності. А. Г. Мартіросян зупинився на розумінні лише видового об'єкта злочинів, передбачених статтями 376-379 КК України, як порядку суспільних відносин, що забезпечує незалежність судді, народного засідателя чи присяжних шляхом охорони їхньої професійної діяльності, життя, здоров'я, майна та життя, здоров'я, майна їх близьких родичів як необхідної умову для належного здійснення правосуддя [126, с.71]. Г. Є. Бершов під основним безпосереднім об'єктом аналізованого делікту вважає суспільні відносини у сфері діяльності судді [22, с.12], залишаючи без потрібної уваги, по-перше, нормативно визначену

можливість безпосередньої участі у реалізації судової влади присяжних, по-друге, обставину, що не будь-яка діяльність судді може бути зумовлена здійсненням правосуддя. У процесі своєї діяльності суддя може бути залучений до виконання й інших – організаційно-управлінських, кадрових, матеріально-технічних обов'язків, проте не усі із них будуть мати безпосереднє значення саме для процесу правосуддя. Є. О. Бунін говорить про суспільні відносини, які забезпечують незалежне й самостійне здійснення правосуддя судом (діяльність суду щодо вирішення справ у порядку конституційного судочинства, розгляду цивільних, кримінальних справ, справ про адміністративні правопорушення та інших проваджень), тобто правосуддя у вузькому сенсі [32, с.114]. Р. В. Кархут запропоновано безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 376 КК України, вважати порядок суспільних відносин щодо забезпечення авторитету судової влади та незалежності суддів під час здійснення правосуддя [90, с.150]. Вважаємо все-таки, що авторитет судової влади при вчиненні передбачених ст.376 КК України різновидів протиправної поведінки матиме допоміжне значення, на перше місце висунуто вимогу забезпечення саме незалежності цього різновиду державної діяльності. Пропоноване розуміння викликатиме небажану у плані правильної кримінально-правової кваліфікації схожість із деліктами з Розділу XV «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів». Більш коректно також говорити про незалежність судів (судової влади), власне, назва ст. 376 КК України вказує на втручання в діяльність судових органів.

Зважаючи на сформульовані вище по тексту наші бачення та міркування з означеного приводу, основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 376 КК України, обґрунтовано буде запропонувати *суспільні відносини, які виникають з приводу забезпечення незалежності судової влади від незаконного впливу на здійснюване суддями та присяжними правосуддя, шляхом розгляду і вирішення у передбаченій законом процесуальній формі та порядку судових справ.*

Кваліфікований склад втручання в діяльність судових органів (ч. 2 ст. 376 КК України) містить додатковий безпосередній об'єкт – суспільні відносини, які виникають з приводу забезпечення нормальної (правильної) службової діяльності у органах державної влади, органах місцевого самоврядування, юридичних особах незалежно від підпорядкування, організаційно-правової форми та форми власності.

Кримінально-правова характеристика потерпілої особи. Вивчення приписів закону про кримінальну відповідальність, а також положень кримінально-правової теорії дає можливість розглядати потерпілого від злочину крізь призму загального вчення про склад злочину. На сьогодні у спеціалізованій літературі, як вказує І. М. Ткаченко, найбільш поширеними є такі концепції потерпілого від кримінального правопорушення:

1) *«Потерпілий – фізична особа»*, з приводу якої вчиняється злочин та/або якій, відповідно до кримінально-правової норми, злочином завдається істотна шкода (чи створюється загроза її заподіяння) (А. А. Музика, Є. В. Лашук, Т. І. Присяжнюк та ін.);

2) *«Потерпілий – фізична та юридична особа»*, адже законним інтересам останньої також завдається/може бути завдана шкода унаслідок вчинення діяння, передбаченого Особливою частиною КК України (М. І. Панов, А. М. Яценко, А. А. Вознюк та ін.);

3) *«Потерпілий – будь-який соціальний суб'єкт»* – не лише людина, а й інші соціальні суб'єкти, скажімо юридична особа, держава, інше соціальне утворення (зокрема, організація що діє без створення юридичної особи), яким заподіюється шкода (фізична, майнова, моральна, організаційна, політична тощо) або створюється загроза заподіяння такої шкоди (Є. В. Фесенко, В. І. Борисов, М. В. Сенаторов) [248, с.75-81]. Не заглиблюючись більш деталізовано у аргументацію на підтримку тієї чи іншої концепції, перевагу все-таки надаємо другій з них, адже фізичні та юридичні особи (*публічного та приватного права.* – В. П.) є первинними ланками інших соціальних суб'єктів, зокрема, держави і суспільства [248, с.82].

Потерпілий є обов'язковою ознакою складу значної частини злочинів, він може виступати як конститутивною ознакою, так і ознакою складу злочину, що обтяжує відповідальність. В структурі об'єкта злочину потерпілий є одним з учасників охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, на які вчинюється посягання [227, с.203].

М. В. Сенаторов підкреслює важливість, посеред інших, ролі соціально-позитивної поведінки потерпілої особи, яка обумовлює вчинення суспільно небезпечного діяння. Цілком слушно науковець зауважує, що законодавець вказує на неї у тих випадках, коли вважає за необхідне посилити кримінально-правову охорону суспільних відносин у сфері певної суспільно-корисної діяльності. У законодавстві зазначені такі види соціально-позитивної поведінки потерпілого, як державна або громадська діяльність, виконання службового або громадського обов'язку, діяльність, пов'язана зі здійсненням правосуддя, правомірна діяльність захисника чи представника особи по наданню правової допомоги тощо [227, с.144].

Саме з такою поведінкою – виконанням суддею своїх службових обов'язків чи винесенням ним правосудних рішень пов'язує КК України передбачене ст. 376 посягання.

Конституційні приписи вказують, що правосуддя здійснюють судді. У визначених законом випадках правосуддя здійснюється за участю присяжних. На посаду судді може бути призначений громадянин України, не молодший тридцяти та не старший шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, є компетентним, добросовісним та володіє державною мовою. Законом можуть бути передбачені додаткові вимоги для призначення на посаду судді. Для суддів спеціалізованих судів відповідно до закону можуть бути встановлені інші вимоги щодо освіти та стажу професійної діяльності (ст. ст. 124, 127 Конституції України).

Вказаним приписам кореспондує і ст. 5 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів». Суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» призначений суддею, займає штатну суддівську

посаду в одному з судів України і здійснює правосуддя на професійній основі (ч. 1 ст. 52). Присяжним є особа, яка у випадках, визначених процесуальним законом, та за її згодою вирішує справи у складі суду разом із суддею або залучається до здійснення правосуддя (ч. 1 ст. 63). Перелік обов'язків для присяжних також визначається ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», будучи аналогічними по змісту (проте не по кількості) обов'язкам професійного судді: 1) справедливо, безсторонньо та своєчасно розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства; 2) дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів; 3) виявляти повагу до учасників процесу; 4) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання; 5) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції (ч. 2 ст. 63) [189].

Отже, визначальною функціональною приналежністю присяжного є участь особи у вирішенні складом суду разом із суддею справ, а також виконанні інших обов'язків у випадку залучення її до здійснення правосуддя.

Регламентация діяльності присяжних осіб передбачена й відповідними процесуальними законами – Кримінальним процесуальним кодексом України, Цивільним процесуальним кодексом України. До прикладу, КПК України особу присяжного ототожнює із суддею – головою, заступником голови, суддею Верховного Суду, Вищого антикорупційного суду, апеляційного суду, місцевих загальних судів, які відповідно до Конституції України на професійній основі уповноважені здійснювати правосуддя (п. 23 ч. 1 ст. 3); передбачає, що кримінальне провадження в суді першої інстанції щодо злочинів, за вчинення яких передбачено довічне позбавлення волі, здійснюється колегіально судом у складі трьох суддів, а за клопотанням обвинуваченого – судом присяжних у складі двох суддів та трьох присяжних (ч. 3 ст. 31); та, в цілому, – кримінальне

провадження судом присяжних у якості особливого порядку провадження в суді першої інстанції (§ 2 Глави 30) [107]. ЦПК України регламентує випадки розгляду цивільних справ у судах першої інстанції колегією у складі одного судді і двох присяжних, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді: обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи; визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою; усиновлення; надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку; примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу (статті 34, 293) [274].

Непоодинокі спроби удосконалення процедури залучення присяжних до здійснення правосуддя спостерігаємо і у законотворчій діяльності вітчизняного парламенту, які, проте, оцінюємо по різному. Видається, що чисельні ініціативи, що обмежуються внесенням локальних змін у вже чинне законодавство (до ЗУ «Про судоустрій і статус суддів»: проекти № 2709 від 02.01.2020 р., № 2709-1 від 16.01.2020 р., № 4191 від 05.10.2020 р.; до КПК України: проекти № 2710 від 02.01.2020 р., № 2710-1 від 16.01.2020 р.) повинні поступитися обґрунтованій позиції прийняття окремого Закону «Про суд присяжних» (№ 3843 від 14.07.2020 р.) та подальших з ним змін чинного законодавства (КК та КПК України, КУпАП, ЗУ «Про судоустрій і статус суддів»). Доцільно також зауважити і на інформації, наведеній авторами пояснювальної записки до законопроекту у контексті його фінансово-економічного обґрунтування: судами першої інстанції у 2018 р. було розглянуто 2918 кримінальних проваджень про особливо тяжкі злочини, у т. ч. з постановленням вироку – 1 851, судом присяжних – 59 проваджень; у 2019 р. – 2 851 кримінальних проваджень про особливо тяжкі злочини, у т. ч. з постановленням вироку – 1 729, судом присяжних – 56 проваджень [180].

Важливість даного питання безпосередньо озвучена і у Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, яка покращення доступу до правосуддя пов'язує із запровадженням інституту суду присяжних, що вирішуватиме питання винуватості особи у вчиненні злочинів, за

які законом передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі (перший етап запровадження), віднесення в подальшому до повноважень суду присяжних вирішення питання винуватості особи у вчиненні злочинів, за які законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад 10 років; встановлення процесуальних запобіжників безсторонності присяжних та запровадження перехідного періоду для впровадження цього інституту безпосередньої участі народу у здійсненні правосуддя [238].

Варто згадати про уже висловлені в науковій літературі пропозиції розширення складу потерпілих осіб у ст. 376 КК України, за рахунок включення до їх переліку вказівки на народного засідателя [126, с.76; 32, с.201] та/або присяжного [165, с.231, 234; 90, с.94, 99; 21, с.199; 32, с.201], причому, що потреба у реалізації першої з них законодавчо уже є нікчемною. Принагідно відмітимо справедливість критики законодавця з боку Р. В. Кархут, адже останній, приймаючи зміни до Конституції України та чинного законодавства, що визначає судову систему України, внести відповідні зміни до КК України так і не спромігся. Тим самим створивши ситуацію, коли низка норм КК України «охороняє» неіснуючих учасників правосуддя [90, с.91-92].

Не можемо погодитися із пропозицією Г. Є. Бершова вважати потерпілими також і осіб, зарахованих до резерву на заміщення вакантної посади судді [22, с.12], з тих простих міркувань, що вони не виконують службових обов'язків, притаманних суддям, та не приймають «правосудних» рішень, мета перешкоджання яким й зумовлює аналізовану протиправну поведінку.

У якості додаткових та у розвиток уже вказаних в підрозділі 1.3 дисертації аргументів на користь виокремлення присяжного як спеціального різновиду потерпілого висловимо такі міркування:

- реалізація такого кроку є необхідною та нагальною, зважаючи на функціональну приналежність інституту присяжних, визначену вимогами як правотворчої, так і правозастосовної практики;

- відповідальність за протиправну поведінку у відношенні до присяжних, спрямовану на перешкоджання здійсненню останніми обов'язків із відправлення

правосуддя, передбачена кримінальним законодавством ряду держав континентальної Європи (Франції, Бельгія), зближення із яким є однією із вимог щодо входження України до ЄС, чи законодавством окремих держав ближнього зарубіжжя, які це шлях уже успішно подолали (Латвія, Литва);

- включення присяжних до переліку потерпілих за ст. 376 КК України сприятиме подоланню системної суперечливості кримінального закону, викликаній одночасним існуванням складів кримінальних правопорушень (статті 377-379 КК України), де спеціальними потерпілими є присяжні (*поряд із народними засідателями. – В. П.*), а самі делікти причинно є детермінованими виключно належною діяльністю останніх із здійснення правосуддя [212, с.148-149].

Видається, що висловлена у науковій літературі думка з приводу відсутності підстав для розширеного тлумачення поняття потерпілої особи за ст. 376 КК України та включення до її обсягу третейського судді є цілком обґрунтованою та співвіднесеною з правовою природою інституту третейського суддівства і чинним законодавством. Л. М. Палюх зазначає, що юрисдикційна діяльність третейських судів не охороняється нормами розділу XVIII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення проти правосуддя», оскільки зазначені органи не здійснюють правосуддя, їхня діяльність не здійснюється в межах судочинства [165, с.411].

Є. О. Бунін заперечує таку можливість з огляду на те, що третейський суд не є державним органом, а створюється за угодою або відповідним рішенням зацікавлених осіб. Крім того, на відміну від загальнообов'язковості судового рішення на усій території України, рішення третейського суду є обов'язковими лише для сторін, які передали на його вирішення свій спір [32, с. 65]. Додатково зауважимо на суттєвих відмінностях у статусі/вимогах до вказаних суб'єктів: а) обов'язковість призначення судді, альтернатива у вигляді призначення чи обрання для третейського судді; б) здійснення суддею правосуддя на професійній основі, з перебуванням на штатній посаді, та достатньо неконкретизовані вимоги до третейського судді, який володіє визнаними сторонами знаннями, досвідом,

діловими та моральними якостями, необхідними для вирішення спору; в) наявність вищої юридичної освіти для судді та аналогічна вимога для третейського судді постійно діючого третейського суду лише у разі одноособового вирішення спору. У разі колегіального вирішення спору вимоги щодо наявності вищої юридичної освіти поширюються лише на головуючого складу третейського суду (ст. 69 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», ст. 18 ЗУ «Про третейські суди») [189; 190].

Висновок про те, що поняття «суддя», передбачене ст. 376 КК України, не включає в себе суддів третейських судів, формулює і Є. М. Блажівський [28, с.122].

Як перспективу подальшого удосконалення ст.376 КК України слід оцінювати включення до переліку потерпілих від втручання в суддівську діяльність осіб, які є представниками міжнародних судових інституцій. Положення Основного закону передбачають правомочності України в частині визнання юрисдикції МКС на визначених Римським статутом МКС умовах; а відносини, що виникають у зв'язку із обов'язком України виконувати рішення ЄСПЛ у справах проти України уже тривалий час регламентовані на законодавчому рівні [191]. Перешкоджання діяльності означеним особам криміналізоване у законодавстві Литовської Республіки (ст. 231 КК), міжнародним судовим інстанціям загалом – у законодавстві Республіки Молдова (ст. 303 КК).

Л. М. Палюх, зважаючи на потенційне місце МКС щодо системи національних судів, пропонує передбачити у нормах розділу XVIII Особливої частини КК України вказівку на правову охорону діяльності МКС, зокрема, у статтях, що передбачають відповідальність за кримінальні правопорушення, які посягають на гарантії незалежності та недоторканності, інші гарантії діяльності службових осіб – учасників суспільних відносин щодо здійснення судочинства, виконання судових рішень (статті 376, 377-379 КК України) [165, с. 407].

Є. М. Блажівський робить теоретичне припущення про те, що особа, яка втручається у діяльність судді ЄСПЛ та інших міжнародних судових установ у

справі, стороною в якій є Україна, може бути притягнута до відповідальності за ст. 376 КК України. Відтак, висновує, що суддя міжнародної судової установи, учасником якої є Україна, може бути потерпілим від злочину, передбаченого ст. 376 КК України [28, с.123].

Про необхідність криміналізації протиправного впливу на посадових осіб міжнародних судових установ, юрисдикція яких визнана Україною, у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя, пише і Р. В. Кархут [90, с.203].

Підтримуючи в цілому висловлене вище бачення, варто наголосити на таких моментах. По-перше, критично сприймаючи якомога ширші спроби розширювального тлумачення положень закону про кримінальну відповідальність, заперечуємо можливість визнання представників міжнародних судових інституцій потерпілими за ст. 376 КК України, без внесення відповідних змін до конструкції норми. По-друге, враховуючи важливість обсягу відповідної кримінально-правової охорони (МКС, до прикладу, має повноваження здійснювати юрисдикцію стосовно осіб за найбільш тяжкі злочини, що викликають занепокоєння міжнародного співтовариства; компетенція ЄСПЛ включає усі питання, які стосуються тлумачення і застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, включно з міждержавними справами), та потребу у диференціації кримінальної відповідальності, вважаємо за доцільне помістити такий різновид поведінки не до основного складу (Р. В. Кархут), а визначити його як самостійний делікт (у межах ст. 376 КК України). Висловлена думка узгоджується також і з позицією законодавця, за якої невиконання рішення ЄСПЛ утворює самостійний вид злочину за ст. 382 КК України.

Сформульованим аргументам частково відповідають відносно недавно реалізовані законодавцем ініціативи, згідно з якими, як уже зазначалося, ст. 376 КК України була доповнена приміткою про поширення поняття «суд і судді», окрім судів і суддів України, також і на Міжнародний кримінальний суд, його суддів і посадових осіб [106].

З цього приводу доречними видаються такі критичні міркування: 1) окрім згадки про судові органи та суддю, з'являється вказівка на суд як колегіальний орган/установу, причому згадка про суд відсутня у диспозиції; 2) втручання у діяльність суду за обсягом не співвідноситься із поняттям втручання у діяльність судді, тим більше важко уявити, як можна на практиці саме суд змусити до невиконання службових обов'язків або прийняття неправосудного рішення; 3) з однієї сторони, примітка до ст. 376 КК України обмежує сферу застосування лише суддями і посадовими особами МКС, залишаючи поза межами й інші міжнародні судові інституції, з іншої – не виправдано розширює перелік потерпілих, за рахунок вказівки на посадових осіб МКС; 4) категорія «неправосудне рішення» не зустрічається у Римському статуті МКС, який орієнтує лише на те, що судові рішення повинне ґрунтуватися на основі доказів та провадження у справі і не виходити за рамки обвинувачення (ст. 74) (*аналогія нашої вимоги до обґрунтованості судового рішення. – В. П.*).

Варто констатувати, що дослідниками ст. 376 КК України (Є. М. Блажівський, Р. В. Кархут, Є. О. Бунін, А. Г. Мартіросян) залишилася без достатньої уваги та оцінки та обставина, що мета протиправного втручання – перешкодити виконанню суддею своїх службових обов'язків або добитися винесення ним неправосудного рішення, може бути досягнута злочинцем і унаслідок безпосереднього впливу не тільки на суддю, але й близьких йому осіб. Головним чином, щоб висловлені у їх відношенні погрози, застосування фізичного насильства чи використання будь-яких інших способів здатні були викликати необхідну та бажану для зловмисника поведінку з боку судді. Визначальною мотиваційною сферою при вчиненні делікту виступає саме процес здійснення правосуддя та прийняття законних і обґрунтованих судових рішень, узятий під кримінально-правову охорону також і суміжними нормами (статті 377-379 КК України) [212, с.150-151].

Так, у контексті кримінально-правового аналізу ст. 377 КК України, А. Г. Мартіросян зазначає, що коли втручання в законну діяльність суду шляхом протиправного впливу на певних службових осіб не дає бажаних результатів або

уявляється неможливим чи малоефективним, винний намагається домогтися зазначеної мети шляхом протиправного впливу на близьких родичів цих осіб [125, с.490]. Ст. 376 КК України, на відміну від статей 377-379 КК України, близьких судді осіб як потерпілих не згадує. Тоді як близького родича судді, народного засідателя чи присяжного (статті 377-79 КК України) М. В. Сенаторов відносить до групи потерпілих, статус яких обумовлюється саме відносинами пов'язаними зі здійсненням правосуддя [227, с.109].

Видається важливим у контексті удосконалення ст. 376 КК України та підвищення ефективності її потенціалу помістити до її конструкції вказівку на близьких родичів та членів сім'ї судді чи присяжного; потреба у реалізації такого кроку назріла уже давно. З метою уніфікації понятійно-категоріального апарату КК України, про що вказувала уже чимала кількість дослідників, цікавим вважаємо використання терміну «близька особа», який би охоплював, на слухну думку І. М. Ткаченка, три категорії осіб: 1) близького родича; 2) члена сім'ї або колишнього члена сім'ї; 3) іншу особу, що має важливе значення для потерпілого [249, с. 382].

Додатково наведемо результати експертного опитування В. С. Яковлевою 169 суддів, у рамках кримінологічної характеристики та запобіганню втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України). Згідно з отриманими результатами, залякування судді та його близьких є одним із найбільш поширених на практиці способів незаконного впливу (32,7%) [287, с. 46].

Будучи зовнішнім проявом суспільно небезпечного діяння, що посягає на об'єкт кримінально-правової охорони, об'єктивна сторона визначає, у чому полягає кримінальне правопорушення та які наслідки воно спричиняє, за яких умов місця, часу та обстановки воно має місце, у який спосіб і за допомогою яких засобів чи знарядь воно вчиняється. На практиці при здійсненні кримінального переслідування насамперед, як правило, встановлюється саме об'єктивна (найбільш інформативна) сторона кримінального правопорушення, на підставі чого надалі з'ясовується зміст його інших ознак. Законодавець також віддає перевагу об'єктивній стороні як носію наочної і більш-менш однозначно

фіксованої інформації. За загальним правилом, ознаки саме цього елемента складу зазначаються у диспозиціях норм Особливої частини КК найбільш повно [62, с.163]. Саме у об'єктивній стороні складу делікту виявляється основний соціально деструктивний функціонал кримінальної активності, що визначає суспільну небезпечність кримінального правопорушення, його об'єктивну уражальну здатність –спричиняти шкоду поставленим під охорону кримінальним законом суспільним відносинам або створювати загрозу її спрочинення [110, с. 100-101]. Небезпідставно науковці вважають цей елемент складу кримінального правопорушення чи не найважливішим для практичної діяльності [270, с. 128].

Об'єктивну сторону аналізованого делікту закон про кримінальну відповідальність визначає як втручання в будь-якій формі в діяльність судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення, що може бути реалізоване виключно за рахунок активної поведінки (ч. 2 ст. 376 КК України). Термін «втручання» фігурує у 10-ти статтях Особливої частини кодексу, позначаючи, у одних випадках, ситуації впливу на діяльність конкретного потерпілого чи роботу колективного органу (ч. 4 ст. 157, ст. 343, ст. 344, ст. 369³, ст. 376, ст. 397 КК України), у інших же – зміну ззовні нормальної роботи різноманітних технічних засобів та обладнання (ч. 1 ст. 158, ч. 2 ст. 289, ч. 1 ст. 292, ст. 361, ст. 361¹, ст. 376¹ КК України). Одразу варто зазначити, що вказівка у ст. 344 КК України на *незаконність* (*курсив мій. – В. П.*) впливу у контексті втручання у діяльність державного діяча видається зайвою, оскільки вплив на потерпілого з тим, щоб останній був унеможливлений до виконання своїх службових обов'язків чи прийняв рішення, що суперечить правовим нормам, апріорі не може вважатися легальним [205, с.49].

КК України регламентує відповідальність також за перешкоджання діяльності осіб (органів) (до прикладу, статті 114¹, 157, 170, 171 та ін.). Варто погодитися із дослідниками з приводу їх констатації порушення вимог системності при закріпленні відповідальності за втручання в діяльність у статтях

чинного КК України; наявність у КК України таких понять, як «вплив», «втручання» і «перешкоджання» [160, с.264; 32, с.69].

Натепер велика частина науковців вважають, що таке діяння, як «втручання в діяльність», полягає винятково у незаконному впливі на потерпілого (Ю. Александров, Є. Блажівський, А. Бойко, І. Залялова, І. Чуб), при цьому вважають, що такий підхід до розуміння змісту цього діяння є правильним. Деякі вчені пропонують закріпити у ч. 1 ст. 376 КК України відкритий перелік форм втручання в діяльність судді (Є. Бунін); деякі науковці, навпаки, вважають, що формалізація ознак цього складу злочину є зайвою [160, с.263]. Більшість учених в своїх розвідках підтверджує можливість виключно активної поведінки винуватого суб'єкта у контексті втручання у діяльність.

Так, Є. М. Блажівський вважає загалом виправданою позицію законодавця встановлювати відповідальність за втручання в діяльність лише як за активну дію [28, с.62]. Одночасно учений констатує невизначеність викладу ч. 1 ст. 376 КК України через використання поняття «втручання», що не сприяє ефективному застосуванню аналізованої норми. Об'єктивну сторону втручання у діяльність судді, з його позиції, правильно визначати як вчинення незаконних дій, що унеможливають або істотно утруднюють виконання суддею своїх службових повноважень. Принагідно зауважимо, що дослідник обсяг категорії «вплив» визнає більш широким, ніж обсяг поняття «втручання» [24, с.186-187] та пропонує враховувати, що поняття впливу є, насамперед, соціально-психологічним поняттям. Найбільш відомими в соціальній психології є такі механізми впливу як переконування, навіювання, примушування, приклад, санкціонування, наслідування, маніпулювання, психічне зараження тощо [27, с.252-253].

Г. Є. Бершов приходять до висновку про можливість вчинення досліджуваного делікту виключно у формі суспільно небезпечної дії. На думку науковця, специфіка даного складу злочину у будь-якому випадку передбачає зовнішній по відношенню до діяльності судді вплив, який в жодному разі не може вчинятися шляхом невиконання обов'язків певним суб'єктом. Дослідник не

заперечує можливості ситуацій впливу на суддю через невиконання особою своїх обов'язків, проте наголошує, що і у цьому випадку необхідним є вчинення активних дій щодо доведення до відома судді (шляхом погрози, вимоги, вказівки тощо) інформації про мету такого невиконання юридичних обов'язків і необхідні з боку судді дії – як умови виконання [19, с.53-54].

Зазначене він аргументує також і положеннями постанови ПВСУ «Про незалежність судової влади» від 13.06.2007 р. №8, згідно з якими зміст ч. 2 ст. 126 Конституції України про заборону впливу на суддів у будь-який спосіб означає заборону будь-яких дій стосовно суддів незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, установ, організацій, громадян та їх об'єднань, юридичних осіб з метою перешкодити виконанню суддями професійних обов'язків чи схилити їх до винесення неправосудного рішення. Г. Є. Бершов пропонує до зазначення у диспозиції ч. 1 ст. 376 КК України наступних способів впливу на суддю: 1) прохання (з боку представників місцевих органів влади, близьких, друзів, знайомих); 2) погрози (з боку учасників судового процесу чи їх близьких); 3) вказівки (службових осіб вищестоящих судових органів чи того ж самого судового органу); 4) критика діяльності судді у ЗМІ з боку представників місцевих органів державної влади, політичних чи громадських організацій, журналістів; 5) підкуп [19, с.54-57].

Л. Палюх, досліджуючи регламентацію ознак об'єктивної сторони складу втручання в діяльність судових органів, вважає за доцільне у диспозиції ст. 376 КК України більш формалізовано, конкретно визначити, втручання у яких саме формах в діяльність судді становить таку ознаку цього складу злочину, як діяння. На її думку, втручання у складі злочину, передбаченого ст. 376 КК України, може виявлятися у таких діяннях, як: 1) незаконний вплив на потерпілого (настирливе прохання, умовляння, погроза розголошення певних відомостей, обмеження прав та інтересів судді, інші види погроз (за винятком погрози вбивством, насильством, знищенням чи пошкодженням майна, а також за винятком виявлення наміру особи реалізувати свої права та законні інтереси у судочинстві),

примус, а також інші способи (вказівка іншої службової особи, наприклад, голови суду); 2) вчинення у будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності за умови, якщо такі діяння не містять інших складів злочинів [160, с.264-265]. Використовуючи термін «діяння» у пропонованій конструкції норми ст. 376 КК України [160, с.265] автор, проте, аналізує приклади виключно активної поведінки втручання в діяльність судових органів й приходять до висновку про можливість виключно такої поведінки [165, с.238]. Відтак, у ст. 376 КК України закріплена така модель: основне діяння – втручання, яке спрямоване на перешкоджання відповідній діяльності, і способом цього діяння може виступати вплив на певну особу, також можуть бути інші способи, не пов'язані з безпосереднім впливом на іншу особу [165, с.237-238].

Заперечує можливість пасивної поведінки у конструкції ст. 376 КК України Є. О. Бунін. Окрім етимології терміну «втручання», дослідник вказує на його сутність, що полягає не у невиконанні покладених на особу обов'язків вчинити активні дії, спрямовані на відвернення настання суспільно небезпечних наслідків, а у вчиненні нею активних дій, спрямованих на вплив на суддю. Окрім того, втручання рішуче неможливо без передачі інформації (висловлювання своєї позиції, прохання, наказу, тощо), яка для особи потерпілого має конкретне значення. Передача такої інформації може бути здійснена лише шляхом активних дій. При цьому означена дія має визначену спрямованість, тобто полягає у впливі на свідомість і волю судді, присяжного чи народного засідателя. Особливістю такого впливу є те, що він не паралізує волю потерпілого, який залишається вільним у виборі своєї поведінки [32, с.80-81; 115].

За результатом вивчення об'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 376 КК України, А. Г. Мартіросян формулює загальний висновок, що об'єктивна сторона злочину може проявлятися лише у активній поведінці – діях, що проявляються у втручанні в будь-який спосіб в діяльність судді [126, с.108].

З однієї сторони, можемо припустити, що Р. В. Кархут не виключає пасивної поведінки у структурі об'єктивної сторони, виділяючи як обов'язкову ознаку складу втручання в діяльність судових органів саме суспільно небезпечне *діяння*

(виділення моє. – В. П.), тобто втручання у будь-якій формі [89, с.9]. З іншого ж боку, у пропорованих до складу кримінального правопорушення змінах авторка у ч. 2 ст. 376 КК України лише модифікує кваліфікуючу обставину, залишаючи чинне словосполучення «ті самі дії» без змін [90, с.203].

До підсумкової тези про неможливість втручання в діяльність судових органів шляхом пасивної поведінки приходять і Н. Я. Отчак, проте обмежується при цьому лише тлумаченням самого терміну «втручання» [158, с.155].

З огляду на форми суспільно небезпечного діяння, Д. Ю. Теслюк формулює позицію, що втручання в діяльність (вплив) суддів може мати як активну, так і змішану (активно-пасивну) форми [245, с.86-87, 188].

Цікавими у плані аналізу та відповідних висновків є також розвідки науковців, які стосуються втручання у діяльність інших (*крім суддів. – В. П.*) категорій спеціальних потерпілих, а також у роботу різноманітних технічних засобів та обладнання.

Окремим блоком у даному відношенні виступає кримінально-правова характеристика втручання в діяльність працівника правоохоронного органу (ст. 343 КК України). До прикладу, І. М. Чуб зазначає, що втручання може вчинятися виключно за рахунок використання винним примусових (імперативних) способів впливу. Об'єктивний зміст примусу складається з двох обов'язкових елементів, а саме: а) дій, що виражають протиправну вимогу, категоричне спонукання (заборона, вимога, інструкція, вказівка, наказ, розпорядження) щодо вчинення (не вчинення) працівником правоохоронного органу (підрозділу) або державної виконавчої служби певної поведінки та 2) використання контролюючих можливостей винного для підкорення, пригнічення волі потерпілого, а саме застосування насильства, знищення чи пошкодження майна, що належить працівнику правоохоронного органу або державної виконавчої служби чи їх близьким родичам, вчинення інших протиправних дій, які посягають на їх права та законні інтереси, або погрози застосування таких дій [277, с.82]. На думку А. О. Цховребова, категорії «втручання в діяльність» та «вплив на працівника» співвідносяться як суспільно

небезпечне (злочинне) діяння та спосіб його вчинення. При цьому об'єктивні ознаки досліджуваного делікту науковець пов'язує з активною формою поведінки [275, с.110, 131, 180]. І. М. Залялова виходить з того, що діяння у назві ст. 343 КК України та диспозиції ч. 1 позначається різними термінами: «втручання» і «вплив у будь-якій формі». Втручання в діяльність працівника правоохоронного органу означає активні дії, які полягають у самочинному виконанні його службових обов'язків, всупереч встановленому порядку і без законних повноважень. Впливати на працівника правоохоронного органу з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися прийняття незаконних рішень означає чинити тиск на працівника правоохоронного органу в будь-якій формі, як шляхом дії, так і шляхом бездіяльності [69, с.8].

Об'єктивну сторону складу втручання в діяльність захисника, як зазначає Т. Є. Тичина, утворює діяння у формі дії. Одночасно науковець формулює висновок про те, що об'єктивна сторона кримінального правопорушення, передбаченого ст. 397 КК України, виражається у вчиненні перешкод до здійснення правомірної діяльності потерпілого шляхом активної або пасивної вольової протиправної поведінки, направленої на порушення професійних прав та гарантій діяльності захисника з надання правової допомоги у кримінальних або адміністративних провадженнях [247, с.129, 147]. Вочевидь автор підтверджує фактичне не співпадіння назви кримінально-правової заборони та змісту поведінки, що її розкриває.

Приділяючи увагу кримінально-правовій охороні осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку, М. М. Комарницький під «втручанням у діяльність» розуміє виключно умисні дії [102, с.148, 151].

Досліджуючи проблемні питання кримінальної відповідальності за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376¹ КК України) (*на цей час – Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, інша автоматизована система. – В. П.*), А. В. Щербіна вказує, що досліджуване кримінальне правопорушення у більшості випадків (*курсив мій. – В. П.*)

вчиняється за рахунок активних дій [285, с.101]. Висновок про можливу протиправну бездіяльність безпосередньо впливає із законодавчої вказівки на «несвоєчасне внесення відомостей до автоматизованої системи», як на одну із форм об'єктивної сторони.

Підтримуючи загалом наведене вище розуміння втручання в діяльність судових органів як активної поведінки, все-таки вважаємо, що ця позиція є надто категоричною, зважаючи на ситуації нетипового втручання, що мають місце на практиці, та виникаючі у зв'язку із цим потреби кримінально-правового реагування. Зауважимо також, що застосоване у ч. 1 ст. 376 КК України сполучення слів «втручання в будь-якій формі» не виключає також і бездіяльності, як однієї з форм суспільно небезпечної поведінки (ч. 1 ст. 11 КК України).

У даному контексті першочерговим й необхідним вбачається також з'ясування етимологічного значення термінів «втручання» та схожих йому за змістом конструктів – «впливу», «перешкоджання», з тим, щоб оцінити відповідність його змісту досліджуваній протиправній поведінці та визначити перспективи його подальшого перебування у ст. 376 КК України.

У енциклопедичній літературі термін «втручання» означає дію, за значенням втручатися – «самочинно займатися чиймись справами, встрявати в чий-небудь стосунки тощо. // Брати активну участь у чомусь для припинення чого-небудь, протидіяння чому-небудь» [39, с.210; 232, с.366]; вплив – «дію, яку певна особа чи предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета. Бути під впливом кого, чого – робити що-небудь, зважаючи на дії, думки певної особи або на певні обставини» [39, с.205; 232, с.313], «дію або систему дій, спрямованих на кого- або що-небудь» [80, с.51]; перешкоджати – «бути перепорою для чого-небудь. // Створювати завади, заважати, забороняти кому-, чому-небудь» [39, с.935; 233, с.642].

Л. М. Палюх вказує, що термін «втручання» має смислові відтінки ближче до слова «протидія», «самочинне заняття чиймись справами», характеризує активну діяльність безвідносно до того, чи наявний вплив на конкретну особу; та

погоджується із Є. О. Буніним у тому, що втручання характеризується активною формою поведінки – воно полягає лише у дії. Термін «перешкоджання» більше за своїм смисловим відтінком відображає результат, якого прагне досягнути особа, яка перешкоджає, – створити перепони у певній діяльності [160, с.264-265]. Виснуємо, що категорія «вплив» є дещо ширшою за обсягом від поняття «втручання», оскільки охоплює також ситуації бездіяльності, коли особа (*потерпілий у розумінні ст.376 КК України. – В. П.*) перебуває під впливом – робить щось, зважаючи, у тому числі, на певні обставини (*які можуть бути наслідком і чиєїсь пасивної поведінки. – В. П.*). Висновок про істотну різницю понять «втручання» та «вплив» за обсягом сформулював свого часу і Є. М. Блажівський [27, с.256].

КК України у якості криміноутворюючої ознаки складу втручання в діяльність судових органів передбачає мету протиправної поведінки у вигляді перешкоджання виконанню суддею своїх службових обов'язків, коли останній позбавлений можливості виконувати свої службові обов'язки загалом чи здатний їх виконати неналежним чином / у недостатньому обсязі, або винесення суддею неправосудного рішення. Законодавець логічно презюмує, що регламентована у ст. 376 КК України поведінка повинна зумовлювати реальну можливість настання бажаного для винуватого суб'єкта результату, відтак – кримінально-караним слід визнавати будь-яке діяння (як дію, так і бездіяльність), здатне спричинити шкоду узятим під кримінально-правову охорону цінностям та інтересам. З врахуванням уже згаданої нами інформації про різновиди протиправної корекції процесу відправлення правосуддя як зовнішнього, так і внутрішнього спрямування (по вертикалі суддівських органів, у взаємовідносинах із іншими органами кримінальної юстиції, органами державної влади та органами місцевого самоврядування), обґрунтованим буде припустити реальність випадків втручання й через бездіяльність, окремі з яких інформативно присутні у практиці ВРП з означеного приводу. Додатково зауважимо, що більшість вивчених нами кримінальних законів держав ближнього зарубіжжя (Грузія, Казахстан, Вірменія, Азербайджан, Таджикистан) містять заборону перешкоджання процесу

відправлення правосуддя як шляхом активної поведінки, так і через бездіяльність (з огляду на використання у кваліфікованих складах злочинів терміну «діяння». – В. П.). Зустрічається така вказівка, радше як виняток, ніж загальне правило, й у інших країнах континентальної Європи. До прикладу, ст. 271 КК Румунії контекстно перешкоджанню здійсненню правосуддя вказує і на бездіяльність – через відмову у наданні органу кримінального розслідування, суду чи судді у справах про банкрутство даних, інформації, документів чи майна, які прямо вимагаються законом (підрозділ 1.3 дисертації).

Можливість втручання в діяльність судових органів через бездіяльність визнається й окремими дослідниками, які пов'язують такі ситуації з використанням особами свого службового становища – через ненадання інформації, яка є необхідною для правильного вирішення конкретної справи; відмову у наданні (складанні) документів, необхідних для розгляду справи; відмову у добровільній видачі предметів чи документів; умисне незабезпечення судді технічними матеріалами та матеріальними засобами, необхідними для розгляду справи, тощо [32, с. 77].

Здійснюючи аналіз випадків втручання в діяльність суддів ВРП, посеред інших, приділила увагу неефективності досудового розслідування у кримінальних провадженнях за фактами втручання в професійну діяльність суддів. Зокрема, за результатами перевірки повідомлення заступника голови Третього апеляційного адміністративного суду ВРП встановила, що досудове розслідування у кримінальному провадженні за фактом втручання в професійну діяльність суддів триває більш ніж два роки, що свідчить про його неефективність. Наявна у ВРП інформація давала змогу стверджувати, що правоохоронні органи не вживають належних заходів для здійснення ефективного розслідування повідомлених суддями обставин та притягнення винних осіб до передбаченої законом відповідальності. ВРП дотримується позиції, що невнесення відповідних відомостей до ЄРДР за повідомленням суддів про вчинене кримінальне правопорушення, а також пересилання повідомлення суддів про втручання в їхню діяльність з одного правоохоронного органу до іншого є грубим порушенням

вимог закону та бездіяльністю посадових осіб Офісу Генерального прокурора [262, с. 58, 135-136]. За встановлених ВРП фактів втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя з боку правоохоронних органів (під час виклику суддів до правоохоронних органів для допиту як свідків у кримінальних провадженнях; внесення відомостей до ЄРДР за фактом неналежного виконання суддею службових обов'язків (ст. 367 КК України); тимчасового доступу до речей і документів; перевищення службових повноважень (зловживання службовими повноваженнями) працівником правоохоронного органу тощо) [262], ми не можемо виключати ситуацій невиконання, в силу власних корпоративних інтересів, працівниками органів кримінальної юстиції своїх службових обов'язків, які також підставно кваліфікувати як втручання у процес відправлення правосуддя.

Протидія бездіяльній протиправній поведінці у контексті забезпечення незалежності правосуддя прямо передбачена й регуляторним законодавством. Виявлені ВРП наслідки дій (бездіяльності), передбачених п. 1-3 ч.1 ст. 73 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» (при перевірці повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя; при внесенні подань про виявлення та притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, якими вчинено дії або допущено бездіяльність, що порушує гарантії незалежності суддів або підриває авторитет правосуддя) мають своїм наслідком вжиття заходів щодо забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя [194]. ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» серед повноважень Голови ВС / особи, яка виконує його повноваження упродовж періоду дії надзвичайного чи воєнного стану та протягом 30 днів після дня його скасування (припинення) передбачає внесення подань про виявлення та притягнення до встановленої законом відповідальності осіб, якими вчинено дії або допущено бездіяльність, що порушує гарантії незалежності суддів або підриває авторитет правосуддя [189].

Прикладом нетипового втручання у здійснення правосуддя, яке об'єднало у собі змішану форму поведінки (дію та бездіяльність), можна вважати повідомлення до ВРП від судді Косівського районного суду Івано-Франківської

області Ю. Кіцули. Суддя подала службові записки про необхідність тимчасового надання їй додаткового помічника судді до моменту, поки не буде вирішене питання про призначення основного помічника, проте її звернення керівництвом суду було залишено без задоволення. Натомість, на підставі наказу по суду Ю. Кіцулі тимчасово закріплено помічника, який одночасно є помічником в. о. голови суду. Як зазначає суддя, вказаний помічник судді не міг бути закріплений за нею через конфлікт інтересів, оскільки його рідний брат є обвинуваченим за ч. 1 ст. 204 КК України і справа щодо нього знаходилася у її провадженні. На думку Ю. Кіцули, дії в. о. керівника апарату Косівського районного суду Івано-Франківської області та в. о. голови Косівського районного суду Івано-Франківської області, щодо умисного закріплення за нею помічника, який є основним помічником судді, за наявності вільного (додаткового) помічника в штаті Косівського районного суду, є втручанням у здійснення нею правосуддя, з метою дискредитації суду або впливу на безсторонність суду при розгляді кримінального провадження, та взагалі належного виконання повноважень судді [97].

Протиправна поведінка суб'єкта, позначена у ст. 376 КК України, причинно обумовлена діяльністю судді по виконанню своїх службових обов'язків, яка у часі повинна передувати вчиненню досліджуваного злочину. В. О. Навроцький виділяє такі ознаки діяльності: 1) це взаємопов'язані акти поведінки; 2) кожен з актів поведінки, які утворюють діяльність, є однорідним з іншими; 3) діяльність – це поведінка, яка здійснюється більш чи менш тривалий період. Виходячи з того, що діяльність складається з окремих дій, учений справедливо стверджує, що перешкодження вчиненню однієї дії означає перешкодження всій діяльності. Тому для більшості складів злочинів, ознакою яких є діяльність, достатньо встановити, що злочин вчинено у зв'язку із однією дією, яка є елементом діяльності певної особи чи діяльності певного виду [145, с.161]. Означені твердження підставно застосовувати і щодо ст. 376 КК України, з тим, щоб втручання у лише один епізод / дію як складову діяльності судді утворював закінчений склад злочину.

Перелік способів кримінально караного втручання в діяльність судових органів є достатньо різноманітним, викликаючи і дотепер триваючу наукову дискусію, у тому числі і з приводу доцільності закріплення відкритої його форми у конструкції ст. 376 КК України.

Найпоширеніші підстави звернення до ВРП з повідомленнями про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя у 2020 р.: 290 звернень – з підстав психологічного тиску на суддю (надсилання звернень, скарг, публікація і поширення недостовірної інформації, образи та погрози в залі суду тощо); 38 звернень – з підстав відкриття кримінальних проваджень, проведення слідчих дій, притягнення до адміністративної відповідальності; 22 звернення – з підстав блокування роботи суду (несанкціоновані протести, перешкоджання доступу до робочого місця судді, пошкодження майна суду тощо); 11 звернень – з підстав фізичного тиску на суддю та його родичів, пошкодження їхнього майна; 8 звернень – з інших підстав [184, с.123]. У 2021 р. структура підстав звернення до ВРП з повідомленнями про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя суттєво не змінилася [262, с.20].

Альтернативна доповідь Центру політико-правових реформ містить інформацію про такі способи впливу на суддів: 1) психологічний тиск (усні погрози, постійне заявлення безпідставних відводів, агресивна поведінка, лайка, схиляння судді до прийняття рішення, погроза подання скарг на суддю); 2) подання звернень / дисциплінарних скарг до ВРП щодо судді; 3) публікації негативного характеру в засобах масової інформації, соцмережах, відеосюжети на телеканалах; 4) звернення до органів правопорядку із заявами про вчинення суддею злочину; 5) дзвінки на телефон судді, надсилання СМС чи повідомлень у месенджерах з вказівками щодо розгляду судових справ, у т. ч. погрози; 6) усні або письмові звернення осіб до суду; позапроцесуальні звернення учасників провадження до судді / суду; пошкодження, викрадення майна судді / суду; 7) виклик органами правопорядку судді на допит, ставлення питань, що стосуються професійної діяльності судді; 8) блокування судді в залі судового засідання / кабінеті / приміщенні суду; 9) підробка процесуальних документів;

10) створення штучних підстав для заявлення відводу / самовідводу; 11) намагання дати хабар судді (наприклад, переведення грошей на картковий рахунок судді); 12) проведення мітингів / пікетів перед приміщенням суду, житлом судді, кабінетом судді; 13) вилучення органами правопорядку під час обшуку нерозглянутих судових справ; 14) надсилання органами правопорядку до судді / суду запитів на отримання інформації, документів щодо розгляду судових справ, витребування пояснень від судді про прийняті рішення; 15) виявлення в приміщенні суду (зокрема, у кабінеті судді) засобів негласного зняття інформації; 16) фізичне насильство щодо судді; 17) порушення таємниці нарадчої кімнати; 18) ініціювання органами правопорядку кримінального провадження щодо судді; 19) порушення органів правопорядку при затриманні судді / врученні судді протоколу про адміністративне правопорушення; 20) інше [187, с. 17-18].

Узагальнення наукових розвідок, практики діяльності ВРП, міжнародних та національних судових інституцій дало нам можливість звести їх до таких основних груп: 1) незаконний вплив на потерпілого (найбільш типові прояви – прохання, вказівки, рекомендації, вимоги, погрози, насильство, підкуп, критика судді у ЗМІ до вирішення справи у зв'язку з її розглядом); 2) вчинення у будь-якій формі перешкод до здійснення суддею правомірної діяльності (пікетування суду, організацію мітингів, ходів, демонстрацій).

Прохання/вимоги/вказівки (з боку представників органів державної влади, у тому числі і працівників органів кримінальної юстиції, органів місцевого самоврядування, інших зацікавлених суб'єктів тощо). Проведене Є. О. Буніним анкетування суддів показало, що прохання ними віднесено до трійки найбільш поширених способів втручання в діяльність судових органів: критика у ЗМІ до постановлення рішення по справі (55,3%); пікетування (46,4%); прохання (43,1%) [32, с.101].

Що стосується незаконних прохань на адресу суду з боку родичів потерпілого чи підсудного, більш обґрунтованою видається підтримувана у літературі позиція (В. І. Тютюгін, О. О. Кваша, А. Г. Мартіросян), згідно з якою лише прохання щодо прийняття певного рішення по справі або з інших питань,

що входять в коло його службових обов'язків, або загальні заклики до прояву гуманізму і справедливості не тягнуть за собою кримінальної відповідальності. Є. О. Бунін пропонує прохання, яке не здатне здійснити серйозний психологічний тиск на потерпілу особу (*висловлене стороною по справі чи іншою особою, яка фактично не має на суддю ніякого впливу. – В. П.*), що завадив би об'єктивному розгляду справи (провадження), оцінювати як малозначне діяння (ч. 2 ст. 11 КК) [32, с.105].

Водночас, визнаючи безконфліктність даного способу та різноманіття реакції на нього з боку судді, слід погодитися з думкою Г. Є. Бершова про те, що прохання від особи, яка володіє владними повноваженнями та має відповідний авторитет у зв'язку із масштабом їх реалізації (загальнодержавний, регіональний, місцевий, галузевий рівні) перетворюється на фактичну вимогу під загрозою застосування владних повноважень щодо судді у разі відмови її виконати, яка хоча і не має чітко вираженої мовної форми. Автор слушно зауважує, що суспільну небезпечність означеного способу впливу слід оцінювати в залежності від суб'єкта висловлювання [19, с.55]. Є. О. Бунін робить висновок, що прохання або вимога винести неправосудне рішення є способом впливу на суддю (присяжного чи народного засідателя) лише у випадку, коли таке прохання (вимога) здійснюється особою, яка має певний (відповідний) вплив на потерпілого або носить характер систематичності, ультимативності, наполегливості чи надходить від низки осіб. Вказівку дослідник також вважає за доцільне визнавати способом впливу, за умови її незаконності та надання у непроцесуальній формі (з використанням службового становища або підпорядкування чи підконтрольності) [32, с.105-106].

Так, ВРП у своїх рішеннях неодноразово вказувала, що народні депутати України, посадові особи місцевого самоврядування повинні утримуватися від надання суду пропозицій щодо прийняття того чи іншого рішення, а також будь-яких інших вказівок стосовно розгляду справи у позапроцесуальний спосіб. Позапроцесуальні звернення до суду представників правоохоронних органів є

неприпустимими і також містять ознаки втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя [184, с.142, 155].

Погрози (передусім з боку учасників судового процесу, близьких їм осіб) – висловлений в усній, письмовій чи виражений в конклюдентній формі намір заподіяти шкоду (Г. Є. Бершов); виражений словами, письмово, певними діями або іншим чином намір завдати фізичної, матеріальної чи іншої шкоди окремій особі, інтересам суспільства або держави (Є. О. Бунін). Як уже згадувалося, залякування судді та близьких йому осіб є одним із найбільш поширених на практиці способів протиправного впливу з боку винуватого суб'єкта. У науковій літературі до різновидів таких погроз відносять погрози розголосити відомості, які суддя бажає зберегти у таємниці; погрози щодо інших близьких судді осіб, які не є його близькими родичами; будь-які неконкретизовані погрози [19, с.55; 32, с.107].

Неконкретизовані форми погроз, адресовані суддям, є неконкретизованими як щодо насильства, так і щодо суб'єктів, висловлюються у завуальованій формі, без чіткої вказівки на вид, характер потенційно негативних наслідків прийняття суддею певного рішення у справі. Схожі погрози часто висловлюються з використанням формулювань на кшталт «ми з Вами ще зустрінемося», «Ви підписали собі вирок», «у Вас будуть великі проблеми» і т. ін. У одній зі справ скажник погрожував колегії апеляційного суду, що у разі незадоволення апеляційної скарги він «звернеться до своїх бойових хлопців, які вміють працювати із суддями» і що він знайде дітей суддів та їхніх родичів. До погроз такого ж характеру слід віднести і не підкріплені конкретними словесними формами своєрідні натяки, інформування про обізнаність злочинця щодо складу сім'ї судді, імена, місця проживання, навчання, маршрути пересування близьких родичів [121, с.28-29].

Підкуп – пропозиція, обіцянка чи надання особі неправомірної винагороди (грошей, майна, права на майно, звільнення від майнових зобов'язань) чи інших благ за вчинення нею протиправних дій, а саме невиконання чи неналежне виконання своїх службових обов'язків або винесення неправосудного рішення

(Є. О. Бунін). Окрім традиційних, ВРП зазначає про специфічний різновид підкупу через складання сторонами у справах або особами, які можуть бути зацікавлені у результаті розгляду справ, заповіту на користь суддів. Аналізуючи ці повідомлення, ВРП прийшла до висновку, що «вказані обставини пов'язані із професійною діяльністю суддів щодо здійснення правосуддя у конкретних справах з огляду на складення напередодні судових засідань заповітів на ім'я суддів особами, що є учасниками справи, які зацікавлені або можуть бути зацікавлені у результатах розгляду справи, а також про використання цього факту як підстави для заявлення відводу судді від розгляду справи. Такі обставини створюють загрозу суддівській незалежності, оскільки можуть бути способом впливу на суд з метою спонукати суддю до вчинення чи невчинення певних процесуальних дій або прийняття судових рішень під час розгляду конкретної справи, а тому їм має надаватися кримінально-правова оцінка правоохоронними органами в порядку, встановленому КПК України» [262, с.98].

Критика судді в ЗМІ до вирішення справи у зв'язку з її розглядом (з боку представників місцевих владних органів, політичних чи громадських організацій, журналістів). Згідно з наведеними В. С. Яковлевою даними, 35,8% опитаних нею суддів критику їх у контексті здійснення професійної діяльності вказували у якості найбільш поширених способів незаконного впливу [287, с.46]. Водночас ВРП у більшості випадків не визнавались втручанням у діяльність судді реалізація особами права на свободу вираження поглядів (зокрема і критику судді) [184, с.163].

А. Г. Мартіросян заперечує визнання втручанням критику, скарги та інші діяння, вчинення яких прямо не заборонене законом. Більше того, світова практика знає подібного роду висловлювання громадської думки з приводу ухвалюваного судом рішення і не забороняє його під страхом кримінального переслідування. У контексті втручання в діяльність судових органів саме за допомогою ЗМІ дослідник, з огляду на проаналізовані ним позиції ЄСПЛ, визнає таку можливість, одночасно вказуючи, що право на свободу висловлювати свою думку може бути обмежене, якщо це встановлено законом і необхідно в

демократичному суспільстві [126, с.87, 90]. З приводу висловленої позиції, маємо, принаймні, два міркування такого характеру. По-перше, й самим А. Г. Мартіросяном [126, с.171], і нами, як і іншими науковцями, досліджується саме заборонене правило поведінки, протиправний вплив на об'єкт кримінально-правової охорони, тому будь-які дозволені форми людської поведінки у сфері здійснення правосуддя (чи відбувається вони процесуально чи ні) не утворюватимуть собою втручання, кримінально каране за ст.376 КК України. По-друге, якщо автор визнає саму можливість обмеження відповідними суб'єктами права на свободу слова, припускаємо, що це є наслідком порушення відповідних правових норм, та одним із різновидів юридичної відповідальності, яким є також і кримінально-правовий примус.

Г. Є. Бершов підкреслює, що критерії розмежування виявлення права на свободу слова, незалежності преси як ознак демократичної держави, з одного боку та загрози незалежності суду, як однієї з фундаментальних засад діяльності громадянського суспільства – з іншого, є досить умовними. Оскільки в умовах суттєвого рівня корупції в судових органах критику її діяльності у ЗМІ можливо розглядати й крізь призму реалізації громадського контролю за діяльністю державних органів. Відтак, дослідник криміналізацію критики діяльності суддів у ЗМІ пропонує обумовити виключно її політичним характером, коли остання не ґрунтується на оцінці правильності застосування суддею норм матеріального та (або) процесуального права [19, с.57]. Варто зазначити, проте, що за пропонованого розуміння будь-яка критика судді з боку політичних чи громадських активістів, журналістів, представників влади буде визнаватися обумовленою політичним підґрунтям (характером), адже немає підстав очікувати від нефахівців досконального розуміння процесу правозастосування. Та і спеціалісти на ниві юриспруденції не зможуть дати остаточної правильної відповіді щодо застосування матеріально-правових чи процесуальних норм, не будучи детально обізнаними із конкретними матеріалами справи.

Є. О. Бунін вважає, що критика судді (присяжного чи народного засідателя) в засобах масової інформації до вирішення справи (провадження) є одним із

способів впливу на зазначених потерпілих [32, с.112]. Дослідник, проте, не наводить на розвиток своєї позиції додаткових аргументів.

Р. В. Кархут, погоджуючись із твердженнями Ю. І. Кулешова, вважає, що до втручання в судову діяльність немає підстав відносити виступи в ЗМІ з метою вплинути, наприклад, на рішення суду. Проте теза авторки про те, що законом не заборонене право впливати на прийняття рішень органами розслідування або судом з боку зацікавлених у результаті справи осіб вимагає принаймні уточнень та пояснень, з метою розмежування відповідної правомірної поведінки від протиправної. Що ж стосується, власне, критики, дослідниця пропонує вважати кримінально караним втручання у діяльність судових органів лише у тому випадку, якщо критика суду стосовно конкретної справи має місце в ЗМІ після заборони такої публікації [90, с.104, 107].

На нашу думку, слід розрізнити критику, як аналіз та оцінку кого чи чого-небудь з метою виявлення та усунення певних недоліків, та поширення за допомогою ЗМІ інформації, що не відповідає дійсності, поданої однобічно, за відсутнього плюралізму думок тощо [211, с.16]. Нагадаємо, що чинне медіа-законодавство (ЗУ «Про інформацію») містить заборону у частині втручання у професійну діяльність журналістів, контроль за змістом поширюваної інформації, у тому числі, – з метою недопущення критики суб'єктів владних повноважень. Умисне перешкоджання законній професійній діяльності журналістів та/або переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків, за критику тягне за собою передбачену чинним законодавством відповідальність. Цей же НПА критику відносить до оціночних суджень, за висловлення яких ніхто не може бути притягнутий до відповідальності (ч.2 ст.30) [192].

Проте недотримання ЗМІ вимог законодавства у частині законності професійної діяльності їх працівників, зважаючи на конкретні обставини справи, суб'єктивну оцінку публікацій потерпілою особою, сприйняття громадськістю цілком обґрунтовано можна віднести до протиправних та кримінально-караних способів втручання в діяльність судових органів. Діяльність у сфері медіа ґрунтується, у тому числі, на принципах достовірності і повноти інформації,

правомірності її одержання, використання та поширення, захищеності особи від втручання в її особисте та сімейне життя (ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про медіа»). До прикладу, ЗУ «Про медіа» оперує категорією «даних, що не підлягають оприлюдненню» – конфіденційної інформації про фізичну особу, у тому числі відомостей про місце проживання або місце перебування, контактних відомостей тощо [193].

Потенційні можливості поширення згаданої інформації з метою протиправного впливу ілюструють такі ситуації. *На суддю Октябрського районного суду м. Полтави Гольник Л. В. 22.11.2017 р. вчинено напад, у результаті чого остання отримала тілесні ушкодження та була визнана потерпілою від злочину, внесеного до ЄРДР за ч.4 ст.296 КК України, із подальшим забезпеченням її охорони працівниками поліції. Суддя Гольник Л. В. звернулася до ВРП із повідомленням про порушення гарантій незалежності суддів, через поширення у друкованих та візуальних ЗМІ фото- та відеофіксації здійснюваних щодо неї заходів безпеки, домашньої адреси та номера телефону. Звернення включене ВРП до Реєстру повідомлень суддів про втручання в діяльність [23].*

Судді Одеського апеляційного суду повідомили ВРП, що у мережі Інтернет викладено недостовірну інформацію щодо начебто отримання колегією суддів Одеського апеляційного суду неправомірної грошової винагороди при вирішенні питання щодо забезпечення кримінального провадження. У вказаній статті наведено персональні дані (особисті мобільні номери та адреси місця проживання) суддів, що є конфіденційною інформацією про особу та є об'єктом захисту, за незаконне поширення якої передбачена відповідальність. Вказане порушує гарантії незалежності судді та підриває авторитет правосуддя. У рішенні від 11.08.2020 р. № 2378/0/15-20 ВРП встановила, що форма викладу такої публікації із застосуванням звинувачень суддів у вчиненні злочину явно виходить за межі допустимої критики діяльності органу судової влади та завдає шкоди авторитету судової влади, а наведення у публікації інформації, яка містить персональні дані (дати народження, адреси проживання, адреси електронної пошти, телефонні номери), може викликати у суддів обґрунтоване занепокоєння

щодо власної безпеки, що створює реальну загрозу суддівській незалежності. Оскільки вказані обставини пов'язані із професійною діяльністю суддів, вони також можуть мати ознаки втручання у діяльність, пов'язану зі здійсненням правосуддя, а тому повинні бути ретельно перевірені правоохоронними органами у порядку, встановленому КПК України [184, с.181].

У розрізі діяльності ЗМІ, а також масового поширення інформації в соціумі у якості негативного чинника впливу на судову владу виокремлюють дифамацію, під якою розуміють: «незаконний, безпідставний та необґрунтований моральний, психологічний та інший вид впливу на суддю, що порушує його особисті немайнові права (честь, гідність, репутація) внаслідок поширення недостовірної, образливої інформації про суддю в засобах масової інформації, недобросовісної діяльності журналістів та громадськості, закликів до зміни судової влади, що може спричинити порушення нормального функціонування роботи суду, порушення судових процедур та прийняття необ'єктивного судового рішення» [29, с.325-326]; «умисними діями особи щодо публічного оприлюднення, розповсюдження та пропагування недостовірної, неправдивої, образливої інформації або особистих відомостей щодо судді, що не відносяться до його службової діяльності, внаслідок чого дискредитується публічний статус судді, принижується честь, гідність та ділова репутація судді, завдається матеріальна або моральна шкода судді, знижується рівень довіри суспільства до судової влади» [46, с.33-34]. П. І. Каблак визнає можливим наслідком дифамації, як способу чинення тиску на суд, прийняття незаконного судового рішення та відхилення від судової процедури, оскільки, скеровуючи всі сили на свій захист, суддя мимоволі відсуває на другий план основне завдання – пошук істини та законне, справедливе вирішення правового спору. Науковець констатує надмірність кримінальної відповідальності за дифамацію, вважаючи, що закріплені у законодавстві цивільно-правові засоби захисту честі, гідності та ділової репутації є цілком достатніми [82, с.327-328, 331]. Натомість Р. Р. Кузьмін доводить доцільність віднесення дифамації до кримінальних проступків [116; 117].

Для криміналізації дифамації не вбачаємо достатніх підстав, у тому числі й через те, що аналізована поведінка може виступати як спосіб виконання об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 376 КК України, з врахуванням аналогічних міркувань, висловлених нами вище по тексту.

Пікетування суду, організація мітингів, ходів, демонстрацій і т. д. Судді частіше вказували на організацію стихійних пікетів і мітингів у зв'язку з розглядом конкретної справи (28,9%), однак віднесли даний різновид саме до додаткових способів незаконного впливу на суд. Інформація від ВРП також свідчить, що на теперішній час найбільша кількість повідомлень щодо обмеження незалежності суддів пов'язана саме із незаконними діями громадських активістів й громадських об'єднань. У процесі перевірки цією інституцією більшість таких повідомлень, проте, не визнаються втручанням. Засобами реалізації цього різновиду незаконного тиску на суд може бути: автотранспорт, який використовується для загородження проїзду біля будівлі суду; звукове обладнання, що застосовується для донесення відповідних вимог у конкретній справі або для зриву судового засідання; палатки – для розміщення громадських активістів, апаратури, плакатів, банерів та ін. [287, с.46-48].

ВРП прийшла до загального висновку, що проведення мирних акцій поблизу будівель суду не є втручанням у здійснення правосуддя, якщо не чинить для нього перешкод [184, с.176].

З приводу вказаного способу впливу у науковців-матеріалістів немає одностайного розуміння – одні з них вважають обґрунтованим віднесення цього різновиду антигромадської поведінки до об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 376 КК України (Н. В. Довгань, Є. О. Бунін), інші ж – виступають проти, апелюючи до визнання світовою практикою такого роду висловлювань громадської думки з приводу схвалюваного судом рішення та відсутності їх заборони під страхом кримінального переслідування (Г. Є. Бершов, Є. М. Блажівський).

З позиції перших – загальні заклики до прийняття рішення, осіб, що здійснюють мітинги під судом, обґрунтовано визнавати втручанням, якщо вони:

а) мають конкретного адресата; б) спрямовані на схилення до винесення неправосудного рішення чи перешкоджання виконанню суддею, присяжним чи народним засідателем процесуальних обов'язків щодо розгляду та вирішення конкретної справи (провадження). Ідентичного змісту доводи науковців й щодо пікетування – воно може бути способом впливу за наявності таких умов: 1) пікетування повинно відбуватися з приводу конкретної справи (провадження), що розглядається судом, який пікетується; 2) пікетувальники повинні у будь-якій формі (гаслами на транспарантах, в усній формі – вигуками, скандуванням) вказувати на конкретне бажане для них рішення щодо конкретної справи (провадження) [59, с.156; 32, с.90, 110-111]. На думку В. Бойка, якщо такі заходи використовуються з метою дестабілізації роботи суду як інституції, впливу на психологічний стан судді, який розглядає певну справу, створення судді перешкод у веденні судового процесу, то вони, безумовно, порушують гарантії незалежності судді й унеможливають здійснення правосуддя на засадах законності та верховенства права та взагалі ставлять під сумнів законність рішень, прийнятих у такий спосіб [29, с.325].

На противагу пікетуванню, кримінально-правову оцінку повинне отримувати блокування особами приміщення суду та фізичне унеможливлення нормальної роботи суддів і апарату суду. ВРП вважає, що це може сформувати в суспільстві уявлення про безкарність протиправного впливу на судову систему та негативно позначитися на її незалежності в цілому, а тому такі факти повинні перевірятись правоохоронними органами. Так, за повідомленням Голови Шевченківського районного суду м. Києва, у дні розгляду клопотання слідчого Головного слідчого управління Служби безпеки України про застосування стосовно особи запобіжного заходу у вигляді цілодобового домашнього арешту на території та у приміщенні суду окремі представники громадськості, активісти, які виявили бажання бути присутніми під час розгляду клопотання безпосередньо в залі судового засідання, нехтуючи правилами громадського порядку та поваги до суду, заважали роботі працівників суду, вчиняли неприпустимі дії, спрямовані на загрозу життю та здоров'ю відвідувачів та працівників суду. Такі дії громадські

активісти вчиняли, незважаючи на присутність співробітників Служби судової охорони, які забезпечували порядок та безпеку громадян у суді. Попри неодноразові заклики та прохання до присутніх не вчиняти провокативні дії, спрямовані на небезпеку, громадяни застосували шумо-димові пристрої, загрожуючи порядку та безпосередньо життю і здоров'ю відвідувачів суду та його працівників. Під час розгляду клопотання відбулося блокування представниками громадськості підходів до приміщення Шевченківського районного суду м. Києва, що перешкоджало громадянам, учасникам судових процесів, співробітникам суду та суддям потрапити до приміщення [184, с.173-174].

Узагальнення міжнародно-правових норм, принципів, висновків та окремих рішень ЄСПЛ вказує і на такі можливі способи втручання у діяльність судді: 1) публічні заяви державного діяча чи іншої компетентної службової особи стосовно змісту обвинувачення за кримінальною справою та (або) щодо вини обвинуваченої особи (справа «Фельдман проти України»); 2) прийняття законодавчого акта та надання йому зворотної дії, що вплинуло на вирішення судом конкретного спору на користь держави (справи «Фельдман проти України»; «Агудімос та Судноплавна компанія «Сеффалоніан скай» проти Греції»); 3) безкоштовне надання суду матеріальних цінностей чи безоплатних послуг однією із сторін судового спору (справа «Білуха проти України»); 4) безпідставне застосування до судді дисциплінарних стягнень, прийняття рішень, пов'язаних із виплатами винагороди, збереженням займаної посади, просуванням по службі судді з метою перешкодити виконанню ним своїх службових обов'язків або добитися винесення ним неправосудного рішення, а так само – зупинення та припинення повноважень судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків (Комітет ООН з прав людини «Зауваження загального порядку №32 – Стаття 14 (Рівність перед судами і трибуналами і право кожного на справедливий судовий розгляд)»; Основні принципи незалежності судових органів, резолюція 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року) [3, с. 1006].

З приводу ініціативи науковців закріпити у ст. 376 КК України відкритий перелік способів виконання об'єктивної сторони, у літературі існує полярність позицій. А. Г. Мартіросян зазначає, що дати вичерпний перелік способів втручання не можливо. Для встановлення того чи іншого способу втручання потрібно зважати лише на те, що винний повинен вчиняти дії незаконним способом, які, на його думку, можуть перешкодити здійсненню правосуддя [126, с.85]. З позиції В. С. Яковлевої, будь-який вичерпний перелік способів учинення злочину містить у собі небезпеку неповного відбиття усіх складників, і як наслідок – обмеження можливості притягнення особи до кримінальної відповідальності за втручання у діяльність судових органів [287, с.48]. Є. О. Бунін висловлює сумніви у виправданості порушення питання про необхідність закріплення вичерпного переліку способів впливу в законі загалом; визнає за неможливе формалізувати у ст. 376 КК України способи вчинення діяння, неможливо й встановити їх вичерпний перелік [32, с.102]. На противагу висловленим міркуванням, Г. Є. Бершов у конструкції ст. 376 КК України пропонує закріпити згадку про незаконний вплив на суддю, присяжного шляхом прохання, погроз, вказівок, критики їх діяльності у засобах масової інформації, не пов'язаної з її правовою оцінкою чи в інший спосіб [22, с.13].

Видається, що позиція противників закріплення у конструкції норми ст. 376 КК України переліку способів незаконного впливу на суддю є більш обґрунтованою, у тому числі, з врахуванням таких міркувань:

- практика правозастосування розглядає у якості втручання в діяльність судді більше 20-ти актів антигромадської поведінки, й закріплення у конструкції кримінально-правової норми навіть виключно основних із них (не усі ці види матимуть своєю перспективою кримінальне переслідування або потребуватимуть кваліфікації за іншими нормами, спеціальними до досліджуваної), значно переобтяжить законодавчу конструкцію, що безсумнівно може призвести до відповідних труднощів у правозастосуванні;

- як уже нами було аргументовано, окремі із пропонованих до закріплення відкритим переліком способів незаконного впливу (прохання, критика діяльності

судді у ЗМІ) можуть бути визнані кримінально-караними лише з огляду на конкретні обставини справи (ініціаторів протиправної вимоги, суб'єктивне її сприйняття адресатами, обстановку тощо). За інших умов для тих самих способів достатнім буде застосування решти заходів юридичного реагування, що вказує на відсутність однозначності розуміння такої криміналізації;

- практика сучасного діалогу суддівського корпусу із владними суб'єктами, представниками бізнесу, громадськістю не є статичною і незмінною, активуючи до життя нові форми (способи). Не є винятком у цьому відношенні і антигромадська поведінка (у якості прикладу можна навести уже озвучену раніше проблему дифамації), відтак відкритість переліку способів об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення рано чи пізно потребуватиме його перегляду на предмет збереження актуальності та відповідності потребам правозастосування, шляхом реалізації вартісної та часто розтягнутої у часі законодавчої процедури внесення змін та доповнень. Виникає загроза несвоєчасного врахування відповідних потреб законодавчою гілкою влади [211, с.18-19].

За конструкцією об'єктивної сторони складу злочину втручання в діяльність судових органів є злочином з формальним складом, об'єктивна сторона якого полягає у вчиненні лише діяння, що проявляється у здійсненні впливу на потерпілу особу. Тому до обов'язкових ознак об'єктивної сторони цього злочину, встановлення яких є необхідним для її наявності, належить суспільно небезпечне діяння [32, с.92]. Закінченим аналізований делікт вважається з моменту реалізації винним суб'єктом поведінки незалежно від того, чи перешкодила вона всебічному, повному й об'єктивному розглядові справи і чи було винесено незаконне рішення [147, с.455; 148, с.1193; 108, с.853; 109, с.533; 79, с.34].

2.2. Суб'єктивні елементи складу втручання в діяльність судових органів

Немає жодних сумнівів, що суб'єкт злочину – це кримінально-правове поняття, з'ясування сутності якого має важливе значення для вирішення питань

щодо притягнення особи до кримінальної відповідальності, визначення виду і міри покарання за вчинений злочин. Суб'єкт злочину тісно пов'язаний з багатьма нормами й інститутами не лише кримінального права, а й інших галузей права [240, с.14, 23]. Суб'єкт значною мірою впливає на зміст об'єктивних та суб'єктивних ознак складу злочину, є визначальним при кваліфікації злочину, лежить в основі криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь і визначення їх тяжкості, а також сприяє розмежуванню злочинів та відмежуванню конкретного злочину від інших суміжних правопорушень і діянь, що не є злочинними, тощо [264, с.72].

Ст. 18 КК України наводить розуміння суб'єкта кримінального правопорушення як фізичної осудної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність. Законодавче визначення, на якому базується і кримінально-правова доктрина, дає можливість виокремити риси загального суб'єкта кримінального правопорушення: мова йде про фізичну осудну особу певного віку.

Суб'єктом злочину може бути тільки *фізична особа*, даний підхід відповідає принципам особистої, винної та персональної відповідальності за вчинене. Юридичні особи, згідно з положеннями чинного кримінального законодавства, не можуть виступати суб'єктами кримінальних правопорушень, проте до них можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру у передбачених Розділом XIV¹ Загальної частини випадках. ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» (№ 361-IX від 06.12.2019 р.) перелік підстав для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру (ст. 96³ КК України) було розширено за рахунок, зокрема, вказівки на вчинення уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 376-379 Кодексу. Уповноваженими особами юридичної особи закон називає службових осіб юридичної особи, а також інших осіб, які

відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору мають право діяти від імені юридичної особи (п. 1 примітки до ст. 96³ КК України).

У цьому відношенні виникає обґрунтоване запитання, яким чином законодавець визначив можливість досягнення декларованої мети – правовий механізм запобігання та протидії легалізації (відмиванню) злочинних доходів, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення, за допомогою розширення підстав застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за рахунок злочинів з різними родовими об'єктами посягання: проти громадської безпеки (ст. 255 КК України), проти авторитету владних органів (статті 343, 345, 347, 348, 349 КК України), проти правосуддя (статті 376-379, 386 КК України). Одночасно пов'язуючи вчинення злочину у інтересах юридичної особи з отриманням нею неправомірної вигоди або створенням для цього необхідних умов, або із ухиленням від передбаченої законом відповідальності, адже такі цілі навряд чи будуть однозначно співпадати із цілями осіб, залучених до легалізації злочинних доходів чи вказаного вище фінансування.

Не зважаючи на це, появу статей 376-379 КК України серед переліку деліктів, за вчинення яких уповноваженими особами до юридичних осіб може бути ужито заходи кримінально-правового характеру, загалом можна вважати виправданим кроком. Як слушно зауважує Р. В. Кархут, найбільш резонансні на сьогодні спроби втручання (тиску) на суд здійснюються не одноособово, а організовано й за реального фінансування. «Спонсорами» таких акцій виступають різного роду об'єднання, партії, «інформаційні кампанії» окремих «кишенькових» ЗМІ тощо [90, с.122].

Наступною ознакою суб'єкта є його *осудність*, тобто усвідомлення ним під час вчинення кримінального правопорушення своїх дій (бездіяльності) і можливість керувати ними (ч. 1 ст. 19 КК України). Осудність характеризується двома критеріями: 1) медичний (біологічний) – стан психіки, який дозволяє характеризувати особу як людину зі здоровою психікою, яка здатна правильно, адекватно оцінювати (усвідомлювати) різноманітні обставини та з різних

варіантів за власним розсудом вільно обирати відповідний варіант поведінки; 2) юридичний (психологічний) – здатність особи повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) (їх фактичний зміст і суспільну небезпеку) та керувати ними під час вчинення кримінального правопорушення [62, с.136].

Хоча ми і не можемо повністю виключати вчинення злочину, передбаченого ст. 376 КК України особами, поведінка яких ставитиме питання про їх осудність/неосудність, такі ситуації на практиці не складатимуть частки, необхідної для проведення додаткових досліджень та формулювання особливих висновків щодо суб'єкта у цьому відношенні. Поділяємо думку науковців, що особливості заподіяння шкоди об'єкту, характеру та способів вчинення цього делікту зводять до мінімуму можливість його виконання неосудною особою. Необхідною умовою вчинення цих злочинів є певний рівень розумового розвитку особи, що, як правило, виключає наявність у неї хворобливого стану психіки [28, с. 140].

Кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення кримінального правопорушення виповнилося 16 років (ч.1 ст. 22 КК України). Знижений до 14-ти років ценз передбачено законодавцем при формулюванні переліку деліктів, суспільна небезпечність, об'єкт кримінально-правової охорони, характерні особливості виконання об'єктивної сторони та мотиваційна обумовленість протиправної поведінки яких є очевидною та зрозумілою для осіб зазначеного віку (ч. 2 ст. 22 КК України) і до кола яких втручання в діяльність судових органів не відноситься.

Встановлення загального віку кримінальної відповідальності для ст. 376 КК України є обґрунтованим кроком, зважаючи на те, що малолітні (особи віком від 14 до 16 років) можуть потрапити до сфери здійснення правосуддя та брати особисту участь у розгляді справ судом лише у невеликій частині передбачених законом випадків, у інших же – вони змушені діяти через свого законного представника. Ця обставина має безпосередній зв'язок із втручанням в діяльність судових органів як злочином, мотиваційна сфера якого викликана прагненням залученого до судочинства винуватого суб'єкта отримати бажані для нього (чи

третіх осіб) процесуальні наслідки шляхом незаконного впливу на суддю [213, с.586-587]. Вказане підтверджується і даними кримінальної статистики. Згідно Звіту ДСА України, у 2022 р. кількість засуджених осіб склала 49 679 осіб, з них на момент вчинення злочину віком від 14 до 16 років було засуджено 299 малолітніх (питома вага до загальної кількості засуджених осіб – 0,6%), віком від 16 до 18 років – 698 (1,4%). Інформація про ст. 376 КК України (і про це нами уже згадувалося раніше) самостійно не виділяється, лише – про більш небезпечні прояви впливу у вигляді погроз щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ч. 1 ст. 377 КК України), причому випадки їх виконання неповнолітніми у віці від 16 до 18 років у ній не відображені [77]. Вчинення злочинів проти правосуддя для засуджених неповнолітніх осіб віком від 14 до 18 років не є характерним узагалі, на відміну від традиційних для них кримінальних правопорушень проти власності (68,6% від загальної кількості), незаконного заволодіння транспортним засобом (9,8%), «наркотичних» кримінальних правопорушень (5%) [78].

Сформульовані у доктрині кримінального права наукові пропозиції щодо зменшення віку кримінальної відповідальності, як загального, так і зниженого (О. А. Плашовецький, Н. Г. Таран) загалом не співвідносяться із характеристикою суб'єкта незаконного втручання в діяльність судді.

Кваліфікований склад втручання в діяльність судових органів (ч. 2 ст. 376 КК України) формулює для суб'єкта кримінального правопорушення додаткові вимоги, адже виконувана ним протиправна поведінка поєднується із використанням особою службового становища. У даному випадку мова йде про фізичну осудну особу, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, кримінальне правопорушення, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч. 2 ст. 18 КК України).

Важливість спеціального суб'єкта у теорії та практиці кримінального права не слід недооцінювати. У Особливій частині КК України приблизно 75% статей містять вказівку про те, що суб'єктом конкретного злочину може бути особа, яка має певні особливості (додаткові ознаки), крім загальних ознак суб'єкта злочину [240, с.147; 154, с.6]. Крім того, у 38% вивчених Н. Г. Таран кримінальних

провадженнь суб'єкт злочину є спеціальним [240, с.147]. Ознаки спеціального суб'єкта злочину у певних випадках виступають однією із підстав криміналізації, а, отже, виконують криміноутворюючу функцію [154, с.16].

Законодавцем не конкретизовано, про яких саме службових осіб – юридичних осіб публічного чи приватного права, йде мова у ч. 2 ст. 376 КК України. Зважаючи на відсутність досліджуваної норми про втручання в діяльність судових органів у переліку п. 1 примітки до ст. 364 КК України, застосуванню підлягатиме визначення службових осіб, наведене у ч. ч. 3 і 4 ст. 18 КК України. Службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом. Службовими особами також визнаються посадові особи іноземних держав (особи, які обіймають посади в законодавчому, виконавчому або судовому органі іноземної держави, у тому числі присяжні засідателі, інші особи, які здійснюють функції держави для іноземної держави, зокрема для державного органу або державного підприємства), іноземні третейські судді, особи, уповноважені вирішувати цивільні, комерційні або трудові спори в іноземних державах у порядку, альтернативному судовому, посадові особи міжнародних організацій (працівники міжнародної організації чи будь-які інші особи, уповноважені такою організацією діяти від її імені), а також члени міжнародних парламентських асамблей, учасником яких є Україна, та судді і посадові особи міжнародних судів [106].

Постанова ПВСУ «Про судову практику у справах про хабарництво» від 26.04.2002 р. №5 пропонує під організаційно-розпорядчими розуміти обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності (керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідуючі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконроби, бригадири тощо). Адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки по управлінню або розпорядженню майном незалежно від форми власності (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів та контролерів тощо [200].

Як нами уже вказувалося у підрозділі 1.2 праці, упродовж 2021 р. до ВРП надійшло 283 повідомлення про втручання, з яких 7 повідомлень суддів про втручання в їхню діяльність як суддів щодо здійснення правосуддя іншими суддями. Суб'єктами втручання у повідомленнях вказані: громадяни та їх об'єднання, ЗМІ (194 випадки); правоохоронні органи (37 випадків); адвокати та представники (40 випадків); народні депутати України, представники органів державної влади та місцевого самоврядування, судді та працівники суду (14 випадків) [262, с.18, 20]. Аналогічний розподіл по групах та кількості поданих заяв про здійснюваний вплив містилася і у доповіді ВРП «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні за 2020 р.» [184].

Відповіді опитаних В. С. Яковлевою респондентів щодо трійки найбільш поширених суб'єктів у посяганні на незалежність суддів виглядають так: судді (активісти – 55,6%; громадські організації – 40,8%; сторони по справі – 23,7%);

прокурори (активісти – 55%; адвокат – 35,3%; громадські організації – 31,2%); працівники Національної поліції (активісти – 63,8%; громадські організації – 45%; журналісти – 39%); адвокати (прокурор – 66,1%; правоохоронні органи – 33,9%; сторони по справі – 26,8%) [287, с.67].

Зважаючи на більш віддалені у часі від теперішньої криміногенної ситуації обставини можемо констатувати суттєву та динамічну зміну вектору незаконного впливу на здійснення правосуддя у частині його суб'єктного складу.

До прикладу, проведене А. Г. Мартіросяном анкетування суддів та адвокатів (2011 р.) в частині ранжування суб'єктів за значимістю втручання, який вони здійснюють, засвідчило, що на перші місця опитувані особи ставлять голову суду, вищу судову інстанцію та органи виконавчої влади. Ці дані є показовими у плані того, що виходячи з такого розподілу, можна говорити про високий рівень корпоратизації судової системи, її залежність від владних структур на місцях [126, с.105]. Як слушно вказує Є. М. Блажівський, суддя, який тільки розпочав службову кар'єру, зіштовхується з певними труднощами, що, як правило, пов'язані з браком професійного досвіду та спеціальних навичок. Тому він звертається за допомогою до авторитетного колеги за умов одноособового розгляду справи або прислухається до його думки під час колегіального судового розгляду [28, с.148].

Результати виконаного Є. О. Буніним анкетування суддів (2015 р.) демонструють, що найбільш часто втручання в діяльність судових органів (вплив на суддю, присяжного народного засідателя) здійснюють: службові особи органів державної влади, органів місцевого самоврядування, народні депутати (53,6%); обвинувачені, підсудні, сторони провадження (23,6%); захисники обвинуваченого, підсудного, законні представники сторін провадження (18,5%); близькі родичі та члени сімей обвинувачених, підсудних, сторін провадження (16,9%); голови судів, судді апеляційної інстанції, працівники прокуратури або інших правоохоронних органів (16,2%); потерпілі, свідки, їх близькі родичі або законні представники (7,5%); 22,9% респондентів надали ще й власний варіант відповіді, а саме: представники ЗМІ, журналісти, представники громадських

організацій, пікетувальники, правозахисники, впливові у регіоні люди, яким «не можна» відмовити [32, с.125-126].

До оцінки отриманих науковцями результатів можна підходити двояко. З однієї сторони, ми змушені брати до уваги, що громадяни, судді, інші правники по-різному оцінюють найбільші загрози для незалежності судді. До прикладу, за результатами опитування Центром Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва (2019), на думку громадян, найбільшу загрозу суддівській незалежності становить ВРП (21%), голови судів (19%), Парламент / народні депутати (16%) і Президент / його офіс та Генпрокурор (по 15%). Більшість суддів бачать загрозу своєї незалежності у Парламенті / народних депутатах (54%), громадських активістах (53%), Президентові / його офісі (34%), Уряді / міністрах (17%). Водночас інші правники вважають, що ключові загрози суддівській незалежності виходять з боку Президента / його офісу (44%), ВРП (42%), Парламенту / народних депутатів (39%), голів судів (29%) [218, с.14].

З іншого ж боку, ми повинні враховувати роль масштабних соціально-політичних змін в країні, започаткованих у 2013 р. Революцією Гідності і триваючих дотепер; зростання рівня нетерпимості населення до порушень законності та свавілля влади, у тому числі – до проявів корупції, постановлення суддями замовних рішень, незаконного збагачення і т. д. Громадськість стала більш організованою у частині протидії, нерідко – з використанням незаконних методів та засобів впливу.

Сучасна практика наочно засвідчує значний масив втручання в діяльність судових органів з боку службових осіб, які здебільшого займають відповідальне чи особливо відповідальне становище у органах державної влади, органах місцевого самоврядування, органах кримінальної юстиції (прокуратури, Національної поліції тощо). У підрозділі 2.1. праці ми уже наводили підтримувані нами думки науковців про здійснюваний на суддю вплив з боку осіб, які володіють владними повноваженнями та відповідним авторитетом у зв'язку з масштабом їх реалізації (А. Г. Мартіросян); які мають певний (відповідний) вплив на потерпілого (Є. О. Бунін). «Значущість» такого впливу та більша ймовірність

досягнення бажаного для злочинця результату у цій ситуації безпосередньо пов'язана з його статусом та займаною посадою. Зростає, відповідно, й суспільна небезпека вчиненого. Поділяючи підходи криміналістів, які під використанням службового становища розуміють тільки такі діяння службової особи, що вчиняються у межах її службової компетенції, у рамках обов'язків та прав, якими вона наділена в процесі своєї службової діяльності та при виконанні службових обов'язків (В. Б. Харченко), пов'язуємо потенційне збільшення ефективності ст. 376 КК України із закріпленням у її структурі такої особливо кваліфікуючої обставини, як вчинення делікту службовою особою, що займає відповідальне чи особливо відповідальне становище. До службових осіб, які займають відповідальне становища закон відносить, у тому числі, суддів, прокурорів, слідчих та дізнавачів, керівників і заступників керівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць (п.2 примітки до ст. 368 КК України). Реалізація запропонованого вимагатиме одночасних змін до ст. 368 КК України та відповідатиме вимогам системності – до прикладу, ст. 382 КК України містить аналогічну обставину й передбачена у переліку примітки до ст. 368 КК України.

Судді, і це підтверджується наведеними вище даними, є активними учасниками протиправного втручання, проте можливість віднесення їх до числа суб'єктів за ст. 376 КК України визнається далеко не усіма науковцями. Достатньо суперечливу позицію з цього приводу демонструє Є. О. Бунін. З однієї сторони, він вказує, що особа, яка входить до складу суду, який розглядає конкретне провадження (справу), не може бути суб'єктом злочину, передбаченого ч. 1 ст. 376 КК, бо у цьому випадку, переконуючи інших членів суду в необхідності прийняття того чи іншого рішення, ця особа виконує покладені на неї процесуальні обов'язки щодо здійснення правосуддя. У якості аргументу дослідник наводить слова В. О. Навроцького про те, що втручання вчиняється сторонньою особою, яка за статусом, характером виконуваних обов'язків не вправі втручатися в діяльність відповідних судових органів [32, с.125]. Одночасно проведене Є. О. Буніним анкетування суддів демонструє, що відсоток втручання в

діяльність судових органів (вплив на суддю, присяжного народного засідателя) з боку голів судів, суддів апеляційної інстанції, працівників прокуратури або інших правоохоронних органів є доволі значним – 16,2% [32, с.125]. Виникають різні варіанти оцінки такої позиції науковця та запитання – кваліфікувати вчинене за ч. 2 ст. 376 КК України чи за іншими статтями Особливої частини?

Видається, що у цьому випадку науковці не враховують характер здійснюваного на суддю впливу, який може бути як зовнішнім (з боку сторонніх фізичних чи юридичних осіб), так і внутрішнім (з боку колег суддів, при колегіальному розгляді справи, чи суддівського керівництва). Переконавання іншого учасника колегії у прийнятті того чи іншого рішення по справі, пов'язане із наведенням або спростуванням юридичних аргументів від опонентів, є легальною діяльністю зі здійснення правосуддя, що не дає підстав для її оцінки як кримінально-протиправної. З іншого боку, переконання судді його керівництвом чи представником судового органу вищої інстанційної юрисдикції носить часто владний та безальтернативний характер вказівки і може мати наслідком неналежне виконання суддею своїх службових обов'язків чи винесення ним неправосудного рішення [213, с.589]. Схожі міркування висловлює і Р. В. Кархут, вважаючи відсутніми перешкоди для кваліфікації за відповідною частиною ст. 376 КК України дій судді, який шляхом, наприклад, погроз схиляє інших членів колегії суддів до прийняття незаконного рішення у справі [90, с.121].

Суб'єктивна сторона. Аксіомою є те, що відсутність суб'єктивної сторони виключає наявність складу злочину, а точне її встановлення забезпечує правильну кваліфікацію конкретного діяння і, як наслідок, законну і обґрунтовану відповідальність винної особи, а також дозволяє розмежовувати суміжні склади злочинів. Також важливе значення має суб'єктивна сторона злочину для диференціації покарання [28, с.151]. Загальноприйнятим у доктрині кримінального права та слідчо-судовій практиці є також твердження, що суб'єктивна сторона злочину – це психічне відображення об'єктивних ознак злочину, тобто психічне ставлення особи до вчинюваного нею суспільно небезпечного діяння та його суспільно небезпечних наслідків. Суб'єктивна

сторона злочину характеризується такими ознаками: а) вина; б) мотив злочину та в) мета злочину.

Домінуючою є позиція, що у процесі кваліфікації мотив і мета можуть бути встановлені лише в умисних злочинах, у необережних злочинах мотив та мета не впливають на кваліфікацію. Відтак, умисна форма вини є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 376 КК України [32, с.134]. Вчинення кваліфікованого складу поєднується зі змішаною формою вини, зумовленою необережним ставленням суб'єкта до суспільно небезпечних наслідків у виді перешкоджання запобіганню злочину чи затриманню особи, яка його винила

У частині умислу та його різновидів спостерігається неоднозначність поглядів, хоча у кінцевому підсумку превалює позиція виділення виключно прямого умислу (Є. М. Блажівський, Є. М. Мартіросян, Г. Є. Бершов, В. І. Осадчий, Є. О. Бунін, Л. М. Палюх та ін.). Інтелектуальні ознаки прямого умислу на втручання в діяльність судових органів, охоплюють усвідомлення винним: а) фактичного характеру суспільно небезпечної дії, що передбачає усвідомлення ним: способу впливу (втручання); статусу адресата впливу (втручання); факту розуміння суддею характеру й значення незаконного впливу на них; факту використання свого службового становища при вчиненні впливу на суддю службовою особою (ч. 2 ст. 376 КК України); б) соціально-правового значення вчинюваних дій, а саме їх протиправного характеру. Вольові ознаки прямого умислу на втручання в діяльність судових органів виявляються у бажанні винного вчинити заходи незаконного впливу на суддю у певний спосіб [22, с.9; 32, с.140-141].

Можливість виокремлення непрямого умислу при втручанні в діяльність судових органів не є законодавчо можливим з огляду на вольовий критерій. Втручаючись у діяльність судді особа прагне вирішення на свою користь локального (перешкодити виконанню службових обов'язків) або стратегічного (винесення неправосудного рішення) завдань. Переслідувана суб'єктом мета, як безпосереднього учасника судового процесу чи зацікавленого у його результатах

опосередковано (через інтереси близьких йому осіб тощо) не співвідноситься із законодавчим розумінням непрямого умислу, за якого особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачає його суспільно небезпечні наслідки *і хоча не бажає* (курсив мій. – В. П.), але свідомо припускає їх настання (ч. 3 ст. 24 КК України).

У доктрині кримінального права узвичаєно відносити мотив кримінального правопорушення до факультативних ознак суб'єктивної сторони. Це пояснюється тим, що законодавець не завжди включає мотив до конструктивних ознак складу кримінального правопорушення, які підлягають обов'язковому встановленню. Водночас переважна більшість науковців схильна вважати, що безмотивних кримінальних правопорушень не існує і відсутність вказівки на мотив кримінально протиправного діяння не звільняє досудові органи від обов'язку його встановлення. Дійсно, мотивація будь-якої поведінки (не обов'язково кримінально караної) завжди присутня [267, с.43]. У цьому відношенні не є винятком і ст. 376 КК України, у якій, не зважаючи на так би мовити «необов'язковість» мотиву у плані кримінально-правової кваліфікації втручання в діяльність судових органів, його встановлення у рамках кримінального провадження є необхідним, як обставини, що підлягає доказуванню (ч. 1 ст. 91 КПК України). Деякі мотиви при втручанні в діяльність судових органів можуть виступати як обставини, що пом'якшують або обтяжують покарання, а відповідно враховуватися судом при його призначенні [32, с.153].

Мотиви, якими керується особа під час втручання в діяльність судових органів, можуть бути різними: 1) особиста зацікавленість у долі родича, що притягається до кримінальної відповідальності, неправильно зрозумілі інтереси довірителя при представництві у цивільній справі тощо [28, с.162]; 2) помста, співчуття, жалість, заздрість. Судова практика свідчить, що у більшості кримінальних справ мотивом здійснення злочину був намір уникнути кримінальної відповідальності, а по цивільних справах – намагання досягнути вирішення на свою користь [126, с.98].

Конститутивною ознакою складу втручання в діяльність судових органів (ч. 1 ст. 376 КК України) виступає *мета* протиправної поведінки – перешкодити виконанню суддею службових обов’язків або добитися винесення неправосудного рішення. Мета перешкоджання здійсненню правосуддя притаманна абсолютній більшості кримінальних законів ближнього зарубіжжя: «перешкодити всебічному, повному та об’єктивному розгляду справи або домогтися ухвалення неправосудного судового рішення» (ч. 1 ст. 303 КК Республіки Молдова); «перешкодити здійсненню правосуддя» (ч. 1 ст. 332 КК Республіки Вірменія; ч. 1 ст. 407 КК Республіки Казахстан; ст. 286.1 КК Республіки Азербайджан; ст. 349 КК Республіки Киргизстан; ст. 345 КК Республіки Таджикистан); «вплинути на здійснення правосуддя» (ч. 2 ст. 364 КК Республіки Грузія); «ухвалити неправосудні вирок, рішення, ухвалу або постанову» (ст. 236 КК Республіки Узбекистан); «перешкодити законному розгляду справи або домогтися ухвалення та оголошення незаконного вироку, рішення, ухвали чи постанови» (ст. 295 КК Латвійської Республіки); «примусити суддю, народного засідателя, слідчого, прокурора, захисника чи представника потерпілого до дій, що не відповідають інтересам правосуддя, або з помсти за виконання цією особою своїх обов’язків» (ст. 302 КК Естонської Республіки). У якості винятку із загального правила можна вказати на КК Литовської Республіки, що відповідальність за перешкоджання діяльності судді чи іншого суб’єкта органів кримінальної юстиції пов’язує не з метою, а обставинкою делікту, який відбувається саме у зв’язку із розслідуванням чи розглядом злочину, цивільної, кримінальної або адміністративної справи [254-261, 298-300].

На думку О. О. Кваші, мета перешкоджання виконанню суддею службових обов’язків або примушування його до винесення неправосудного рішення виконує двояку роль. По-перше, вона показує негативний (протиправний) характер втручання в діяльність суду, спрямованість дій винного на те, щоб перешкодити здійсненню правосуддя або всебічному, повному й об’єктивному розслідуванню справи, створити перешкоди для належного застосування закону до конкретного випадку. По-друге, вона свідчить про те, що цей склад злочину

сформульований як формальний, в якому результат діяння лежить за межами складу злочину. Однак це не означає, що реалізація зазначеної мети не впливає на оцінку соціальної небезпеки вчиненого і не повинна враховуватися при призначенні покарання особі, винній у протиправному втручанні в законну діяльність осіб, які здійснюють правосуддя [28, с.161]

Позиції дослідників проблем кримінально-правового захисту правосуддя від втручання у частині мети протиправної поведінки можна звести загалом до двох напрямів. Одні науковці продовжують підтримувати рішення законодавця визнати її обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу злочину (А. Г. Мартіросян, Є. О. Бунін). При цьому окремими з них висловлюються думки щодо її деталізації, подекуди доволі надмірної та нефункціональної. Так, Г. Є. Бершовим обґрунтовується доцільність внесення змін до диспозиції ч. 1 ст. 376 КК України, спрямованих на деталізацію мети злочину шляхом її описання таким чином: «...з метою перешкоджання всебічному, повному та об'єктивному розгляду справи, провадження чи будь-якого звернення громадянина або службової особи» [22, с.9]. На наш погляд, деклароване автором бажання деталізувати мету залишилося не досягнутим – важко уявити щось більш загальне, ніж розгляд суддею «будь-якого звернення громадянина або службової особи», у якості поведінки, яку злочинець прагне не допустити. До того ж, залишається незрозумілим, чи розгляд справи суддею потрібно тлумачити, власне, як стадію саме судового розгляду? Чи враховувати при цьому й інші стадії процесу, до прикладу кримінального, та першопочаткову можливість втручання пов'язувати з участю судді в кримінальному провадженні під час досудового розслідування? Також варто враховувати, що Г. Є. Бершов виділяє як додаткового потерпілого зараховану до кадрового резерву на заміщення вакантних посад судді особу й формулює для неї самостійну мету незаконного впливу – перешкодити зайняттю особою такої посади або виконанню службових обов'язків на посаді судді, або добитися іншої її неправомірної поведінки на посаді судді [22, с.13]. Ми уже заперечували щодо можливості виокремлення такої категорії

потенційного потерпілого загалом, зважаючи, що вказані особи безпосередньо не задіяні до процесу здійснення правосуддя.

Аналогічні міркування можемо висловити й щодо наміру Л. М. Палюх сформулювати мету у складі кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376 КК України: «... перешкодити всебічному, повному і об'єктивному розглядові справи, домогтися постановлення неправосудного рішення або іншим чином перешкодити законному виконанню службових повноважень, безпосередньо пов'язаних із здійсненням судочинства» [165, с.272]. Дослідниця вважає більш вдалим формулювання мети у редакції ст. 176-1 «Втручання у вирішення судових справ» КК України 1960 року. Констатуємо у цьому випадку й певну логіко-юридичну суперечливість, адже винесення правосудного рішення не є процесуально можливим без всебічного, повного та об'єктивного розгляду справи.

Інший напрям зводиться до виключення мети у складі ст. 376 КК України як такої. Р. В. Кархут наполягає на реалізації такого кроку, зважаючи, що наявність у складі аналізованого злочину мети є фактором, який ускладнює застосування норми. Вірогідність визнання обвинуваченими намагання своїми діями перешкодити виконанню суддею службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення є незначною. Паралельно дослідниця визнає дискусійність питання доцільності виключення мети як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони втручання в діяльність судових органів та доцільність подальших досліджень [90, с.201]. На нашу думку, складність доказування не повинне носити визначальний характер при описі забороненого правила поведінки, з іншої ж сторони – воно (доказування) має залишатися процесуально здійсненним. Стосовно злочину, відповідальність за вчинення якого передбачена у ст. 376 КК України, Є. М. Блажівський вважає більш обґрунтованим зміну викладу диспозицій статей КК через використання конструкції «умисне вчинення незаконних дій, які унеможливають або істотно утруднюють виконання (відповідними особами) своїх службових повноважень», а відтак вказівка на мету в такому формулюванні не потрібна [28, с.162].

Приходимо до висновку, що належній кримінально-правовій охороні діяльності судових органів від втручання не сприятиме як надмірна деталізація різновидів мети, так і категоричне заперечення її подальшого перебування у законодавчій конструкції норми. Більш обґрунтованим вважатимемо її формально-змістовний опис у лаконічній формі.

Перешкодити виконанню потерпілим службових обов'язків означає завадити виконанню ним покладених на нього законом обов'язків щодо здійснення правосуддя. Під службовими обов'язками зазвичай розуміють визначені посадою обов'язки. Характер таких обов'язків обумовлений видом діяльності, якою займається потерпілий, а коло таких обов'язків визначається посадою, яку він займає. При цьому під виконанням службових обов'язків, про які йдеться у ст. 376 КК України, Є. О. Бунін пропонує розуміти лише виконання повноважень, пов'язаних зі здійсненням правосуддя, а не будь-яких інших [32, с.146-147].

Погоджуючись з висновком про зумовленість обов'язків судді його посадою, заперечимо одночасно твердженню, що їх виконання завжди повинно бути пов'язане зі здійсненням правосуддя (*саме як розглядом судових справ у порядку відповідного судочинства. – В. П.*). Характеризуючи об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 376 КК України, Л. М. Палюх також вказує, що службова діяльність судді може і не стосуватися судочинства [165, с.271].

Положення ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» не визначають поняття службових обов'язків, згадуючи його лише у контексті підстав дисциплінарної відповідальності суддів, фактично у законі має місце ототожнення понять «службові обов'язки» та «обов'язки». У той же час не усі обов'язки судді пов'язані з безпосереднім відправленням правосуддя шляхом розгляду й вирішення судових справ, окремі з них є лише взаємопов'язаними із займаною посадою (н-д, подавати декларації доброчесності та родинних зв'язків; виконувати вимоги та дотримуватися установлених законодавством у сфері запобігання корупції обмежень; подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; службові обов'язки, до прикладу голови місцевого суду, впливають з його адміністративних

повноважень (ст. ст. 24, 56) [189]. Нами уже згадувалося, що суддя займає штатну суддівську посаду у одному з судів України та здійснює правосуддя на *професійній основі* (курсив мій. – В. П.) (ст. 52 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів»). Бангалорські принципи поведінки суддів професійну діяльність судді визначають через виконання судових функцій, до яких належать не тільки виконання судових та посадових обов'язків у судовому розгляді справи та винесення рішень, а й інші завдання, що стосуються судової посади та діяльності суду [16]. Доцільно буде також згадати і участь суддів у роботі передбачених законом формах суддівського самоврядування (збори суддів, Рада суддів України, з'їзд суддів України), діяльність яких не пов'язана із здійсненням правосуддя.

У контексті зазначеного має практичний зміст розрізнення виконання суддею обов'язків із безпосереднім розглядом судових справ та обов'язків організаційно-розпорядчого, адміністративного та іншого характеру. Відтак, предметом протиправної поведінки можуть бути обов'язки судді, не пов'язані безпосередньо зі здійсненням правосуддя як такого, однак які впливають із займаної посади.

У працях з кримінального права уже неодноразово підкреслювалася відсутність законодавчо встановлених критеріїв віднесення судового рішення до правосудного/неправосудного (Є. О. Бунін, А. Г. Мартіросян та ін.). Констатація цього факту підтверджена і рішенням КС від 11.06.2020 р. № 7-р/2020 (у справі щодо конституційності ст. 375 КК України) (підрозділ 1.2. дисертації).

А. Г. Мартіросян пов'язує неправосудність рішення із невірним застосуванням норм матеріального права, порушенням норм процесуального закону або з невідповідністю висновків суду фактичним обставинам справи. За своїм змістом неправосудне судове рішення може полягати, наприклад, у засудженні невинного, виправданні винного, призначення несправедливо м'якого чи, навпаки, занадто суворого покарання, у незаконному затримання, необґрунтованому накладенні адміністративного стягнення чи відмові у задоволенні обґрунтованих позовних вимог тощо [126, с.101-102].

Л. М. Палюх вважає, що зміст поняття «неправосудне судове рішення» достатньо повно роз'яснене у правових висновках ВС (постанова від 26.06.2018 р.

у справі № 520/8135/15-к; від 05.03.2019 р. у справі № 759/15166/15-к; від 20.06.2019 р. у справі № 399/383/15). Дослідниця наполягає, що неправосудне судове рішення має характеризуватися настільки грубим, очевидним порушенням винним норм матеріального та процесуального права, яке особа, що має освіту, необхідну для обіймання посади судді, не могла не усвідомлювати за даних обставин; також про суспільну небезпеку можуть свідчити наслідки, що настали внаслідок його постановлення – істотна шкода, заподіяна охоронюваним законом суспільним відносинам [165, с. 128, 353].

На думку Є. О. Буніна, судове рішення, яке постановлено з порушенням встановлених законодавством вимог (критеріїв), слід вважати неправомірним [32, с.147].

Не дивлячись на суттєві труднощі у питанні вірного застосування такої оціночної категорії на практиці, чимало науковців й надалі не заперечують подальшого використання у ст. 376 КК України згаданого звороту (Є. О. Бунін, А. Г. Мартіросян, Л. М. Палюх), з чим погодитися не вважаємо за можливе. Більш коректним та законодавчо унормованим видається вживання ознак судового рішення, наведених у процесуальних законах, якими є його законність та обґрунтованість. Так, згідно з ст. 370 КПК України, судове рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Законним є рішення, ухвалене компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог щодо кримінального провадження. Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, підтверджених дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом доказами. Вмотивованим є рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення. Ідентичні вимоги до судового рішення вміщені до тексту й інших процесуальних законів (ст. 263 Цивільного процесуального кодексу України, ст. 236 Господарського процесуального кодексу України, ст. 242 Кодексу адміністративного судочинства України).

РОЗДІЛ 3. КВАЛІФІКОВАНИЙ СКЛАД ТА ОКРЕМІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОЦІНКИ ВТРУЧАННЯ В ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ

У науковій теорії ознаки, що кваліфікують злочин, вважають узагальненим позначенням обставин його вчинення, що змінюють ступінь суспільної небезпеки делікту порівняно з відображеним у основному складі, впливають на кваліфікацію, змінюють інтенсивність караності через створення нової санкції, є додатковими до ознак основного складу злочину та мають імперативний характер [123, с.218]; які: а) впливають (підвищують) на ступінь тяжкості (суспільної небезпечності) злочину (свідчать саме про суттєві зміни рівня (різке підвищення) ступеня тяжкості порівняно з ознаками основного складу злочину); б) впливають на кваліфікацію вчиненого особою діяння та в) підвищують відповідальність за вчинене (є засобом диференціації кримінальної відповідальності) [264, с.116-117]; відображають диференціацію кримінальної відповідальності за допомогою кількісного показника – ступеня суспільної небезпеки [4, с.206].

За результатами аналізу КК України О. З. Мармурою було виокремлено 287 різних за формою та змістом кваліфікуючих ознак, що характеризують суспільно небезпечні наслідки як ознаку складу злочину (66); суб'єкт злочину (64); потерпілого від злочину (35), а також ознаки, що позначають поєднання злочину з іншим злочином чи з правопорушенням (34); емоційний стан (2), саме діяння (3), час (3), знаряддя (6), засоби та мотив (по 7) [123, с.83-84].

У цілях диференціації кримінальної відповідальності за протиправні спроби вплинути на процес відправлення правосуддя національний законодавець виділяє кваліфікований склад втручання в діяльність судових органів (ч. 2 ст. 376 КК України), пов'язуючи його із фактом перешкоджання запобіганню кримінального правопорушення чи затримання особи, яка його вчинила (характеризують суспільно небезпечні наслідки) та вчиненням делікту особою з використанням свого службового становища (характеризують суб'єкта). Мова йде про підвищену,

поряд з основним складом, суспільну небезпечність вказаних об'єктивованих форм.

Поведінка, пов'язана із запобіганням кримінальному правопорушенню, по-різному оцінюється у Особливій частині закону про кримінальну відповідальність, набуваючи змісту підстав для звільнення від кримінальної відповідальності чи кваліфікуючих склад кримінального правопорушення ознак. За першого розуміння запобігання злочину має правове значення при фінансуванні дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України (ч. 5 ст. 110² КК України), сприянні вчиненню терористичного акту, проходженні навчання тероризму (ч. 3 ст. 258⁴ КК України), фінансуванні тероризму (ч. 4 ст. 258⁵ КК України), перетинанні державного кордону України з терористичною метою (ч. 4 ст. 258⁶ КК України). Унеможливлення запобігти кримінальному правопорушенню чи затримати особу, яка його вчинила, є, окрім досліджуваного делікту, також ознакою і кваліфікованого складу втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця (ст. 343 КК України).

В. В. Голіна трактує запобігання злочинності як «кримінологічне поняття, під яким розуміються теорія і практика випереджального впливу на злочинність шляхом перешкоджання дії чинників, що її детермінують, а також відвернення і припинення злочинних проявів на різних стадіях злочинної поведінки» [38, с.153]; «кримінологічне поняття, під яким розуміється теорія і практика протидії злочинності шляхом перешкоджання дії чинників, що її детермінують, а також недопущення вчинення злочинів на різних стадіях злочинної поведінки» [37, с.460]. Очевидно, що категорію запобігання слід пов'язувати із заходами недопущення кримінального правопорушення як такого, у протилежному випадку маємо підстави говорити уже про заходи припинення та мінімізації його шкідливих наслідків.

Є. М. Блажівський вважає за необхідне враховувати, що готування або замах на злочин уже є злочинними, з огляду на передбачену за них КК відповідальність. Відтак у буквальному значенні під поняттям «перешкодило запобіганню злочину» дослідник розуміє вчинення третьою особою суспільно небезпечного діяння, яке містить не лише ознаки складу закінченого злочину, але і готування до злочину чи замаху на злочин [28, с.133].

Поняття «запобіганню злочину» Є. О. Бунін тлумачить як діяння, здатне перешкодити, не допустити, унеможливити реалізацію злочинного наміру конкретної особи. Перешкоджання запобіганню злочину має місце у разі вчинення відповідним потерпілим діяння (дії чи бездіяльності), що не завадило реалізації злочинного наміру конкретної особи (у якості прикладу він вказує на відсутність чи несвоєчасність постановлення ухвали про продовження строку тримання особи під вартою; проведення негласних слідчих (розшукових) дій, якщо це спричинило вчинення злочину, якому можна було б запобігти шляхом вчасного вирішення зазначених питань, тощо) [32, с.159]. Наслідки у виді запобіганню затриманню особи, яка вчинила злочин, можливі за відсутності або несвоєчасному постановленні суддею ухвал про надання дозволу на затримання особи; проведення обшуку у житлі, в якому могла переховуватись особа, яка вчинила злочин; проведення відповідних негласних слідчих (розшукових) дій, тощо [32, с.160].

Наслідок у вигляді перешкоджання запобіганню злочину може мати місце лише тоді, коли суд заздалегідь був проінформований або мав об'єктивну можливість отримати інформацію про те, що у конкретної особи чи групи осіб сформовано умисел на вчинення злочину та (або) триває стадія готування чи замаху на нього [22, с.9].

Учені небезпідставно вказують на труднощі встановлення і доведення причинного зв'язку між втручанням в діяльність судових органів (суспільно небезпечна поведінка) та перешкоджанням запобіганню кримінального правопорушення як доконаним фактом (наслідки). А. О. Цховребов засвідчує складність практичного застосування кваліфікованого складу ст. 376 КК України

у згаданій частині та пропонує виключити згадану ознаку зі складу злочину, як таку, що не відповідає принципу соціальної зумовленості криміналізації діяння [275, с.108]. Л. М. Палюх також вважає ускладненим встановлення причинного зв'язку між діями судді та вчиненням кримінального правопорушення, одночасно визнаючи можливість безпосереднього причинного зв'язку між втручанням у діяльність та ухиленням особи від слідства та суду [165, с.385].

Пов'язувати висновок про недоцільність подальшого перебування у складі ч. 2 ст. 376 КК України наслідку «...перешкодили запобіганню кримінальному правопорушенню чи затриманню особи, яка його вчинила» виключно із труднощами встановлення чи підтвердження або доказування причинно-наслідкового зв'язку вважаємо необґрунтованим. Практиці відомі приклади проблем у ході кримінально-правової кваліфікації й інших матеріальних складів кримінальних правопорушень (до прикладу, проти безпеки руху та експлуатації транспорту, які нерідко виявляються «обтяженими» існуванням проміжних ланок у причинно-наслідковому ланцюжку). Тому визначальним моментом при вирішенні питання про подальше існування аналізованої кваліфікуючої ознаки повинна виступати предметно-функціональна площина діяльності суду – розгляд і вирішення у передбаченій законом процесуальній формі та порядку судових справ. На відміну від працівників правоохоронних органів (за аналогією з ст. 343 КК України), основний масив завдань яких пов'язаний зі здійсненням превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень (п. 1 ч. 1 ст. 23 ЗУ «Про Національну поліцію»); попередженням кримінальних правопорушень (ч. 2 ст. 2 ЗУ «про Службу безпеки України»), у абсолютній більшості своїх випадків інформація потрапляє до сфери діяльності судових органів, коли злочин уже відбувся (закінчений чи на стадії попередньої кримінально-протиправної діяльності). У такому разі, і про це уже нами зазначалося, мова може йти не про запобігання, а припинення розпочатої протиправної поведінки та притягнення винних суб'єктів до кримінальної відповідальності. Процесуальні рішення судді, обумовлені необхідністю запобігти вчиненню кримінального правопорушення, регламентовані КПК України

(втручання, на підставі судового рішення, у таємницю спілкування; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом тощо), проте метою застосування навіть запобіжних заходів першочергово є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків (ч. 1 ст. 177 КПК України).

По-друге, неприйняття чи несвоєчасне прийняття через протиправне втручання й інших рішень у порядку кримінального судочинства може потягнути за собою наслідки, які перспективно оцінити у якості кваліфікуючих. До прикладу, арешт майна є важливим заходом забезпечення кримінального провадження, незастосування якого унеможливить спеціальну конфіскацію, конфіскацію у юридичної особи, забезпечення цивільного позову, стягнення отриманої неправомірної вигоди тощо. Його питому вагу серед усього масиву клопотань, скарг та заяв, що перебували у 2023 р. на розгляді слідчих суддів під час досудового розслідування, немає підстав недооцінювати – 101 454 (17%) із 609 775 (100%) [76].

По-третє, втручання може бути здійснене на будь-якій стадії процесу та при розгляді будь-якої категорії справ (не тільки кримінальних, але й цивільних, господарських, адміністративних), наслідки чого можуть бути цілком співрозмірними із обставиною вчинення нового кримінального правопорушення, якому не вдалося запобігти.

Дослідники ст. 376 КК України слушно підкреслюють, що перелічені у ч. 2 ст. 376 КК України наслідки протиправного втручання не вичерпують усіх можливих їх негативних варіацій – як результату протиправного втручання в діяльність суду, пропонуючи визнавати такими: звільнення від кримінальної відповідальності або покарання винуватого суб'єкта, притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, незаконний осуд або призначення засудженому завідомо неспіврозмірно суворого покарання [126, с.92]. О. О. Кваша пропонує доповнити ч. 2. ст. 376 КК України таким кваліфікованим видом, як протиправне втручання в діяльність суду, що потягло настання суспільно-небезпечних наслідків, які є результатом реалізації мети

перешкоджання здійсненню правосуддя [126, с.92-93]. Є. М. Блажівський визнає за доцільне передбачити у якості кваліфікуючої ознаки складу втручання настання тяжких наслідків, оскільки це поняття досить широко застосовується у КК України [28, с.134].

Натомість Є. О. Бунін прогнозує складність застосування ст. 376 КК України на практиці, у випадку передбачення нормою тяжких наслідків як кваліфікуючої ознаки. Дослідник стверджує, що закріплення ознаки оціночного змісту зумовить потребу її тлумачення та роз'яснення. Спричинення тяжких наслідків також потребуватиме додаткової кваліфікації за іншими статтями кримінального закону, приміром, постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови (ст. 375 КК) [32, с.176].

Вважаємо сформульовані Є. О. Буніним аргументи недостатньо переконливими, адже, за сприйняття їх логіки, КК України мав би позбутися оціночних категорій як таких, з огляду на постійну потребу у їх тлумаченні та одностайному розумінні. Потреба у додатковій кваліфікації (*до того ж, згадана ст. 375 КК України на сьогодні виключена із тексту КК України. – В. П.*) теж є безпідставною, оскільки виникатиме обґрунтоване зауваження у штучному створенні сукупності кримінальних правопорушень.

У розрізі відповідальності за ст. 376 КК України використання службового становища слід вважати спеціальним видом службового зловживання, присутнього там, де надані службовій особі влада та повноваження сприяють досягненню мети – завадити судді усебічно, повно та об'єктивно розглянути конкретну справу, постановити правосудне рішення або належним чином виконувати інші обов'язки щодо здійснення правосуддя [126, с.93].

Г. Є. Бершов ототожнює вплив на суддю (присяжного) за допомогою використання службового становища із ситуаціями: а) незаконного обмеження потерпілого у правах, можливостях реалізації власних законних інтересів із безпосереднім використанням службових повноважень задля досягнення визначеної основним складом мети; б) використання пов'язаних із посадою винного як службової особи можливостей, тобто неформального соціального

статусу «впливової особи», який zarazом зумовлений службовим становищем [90, с.142].

Науковці звертають на допущену у ч. 2 ст. 376 КК України некоректність формулювання кваліфікуючої ознаки, зокрема, оперування категорією «використання» замість «зловживання». С. Є. Дідик та Р. В. Кархут не вважають вказані терміни взаємозамінними: «зловживання» відображає особливу спрямованість «використання» службового становища всупереч інтересам служби, а відтак надає йому характеристики неправомірного діяння. Відтак пропонують закріпити у кваліфікованому складі саме «зловживання службовим становищем», що посприятиме уніфікації законодавчої термінології та наочно відобразить протиправний, суспільно небезпечний характер відповідного діяння [56, с.125]. Погоджуючись з ними у частині обов'язку дотримання єдності кримінально-правової термінології, усе таки другу засторогу вважаємо зайвою, адже поза увагою була залишена мета поведінки, сформульована у основному складі – перешкодити виконанню суддею своїх службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення, що уже однозначно вказує на протиправний її характер.

У світлі вказаного більш логічними виглядають думки В. О. Навроцького з приводу порівняння формулювань, які позначають зв'язок службової особи та використаних при вчиненні нею злочину повноважень/становища: 1) службова особа як суб'єкт злочину завжди використовує своє власне службове становище, яке впливає з займаної посади та статусу, відтак вказівка на «своє» становище явно зайва; 2) службове становище має лише службова особа, отже, повторювання того, що злочин вчиняється і службовою особою, і з використанням/зловживанням службовим становищем є тавтологією. Учений вважає за достатнє вказувати на вчинення злочину службовою особою без додаткових уточнень [145, с.319-320].

Позиції науковців у частині можливого удосконалення кваліфікованого складу ст. 376 КК України можна узагальнити у такий спосіб: 1) залишення без змін кваліфікуючої ознаки наслідку у вигляді фактичної перешкоди запобіганню

кримінальному правопорушенню чи затриманню особи, яка його вчинила, та/або вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища/службових повноважень (Є. О. Бунін, А. Г. Мартіросян, Є. М. Блажівський, Р. В. Кархут, Г. Є. Бершов, Л. М. Палюх, Д. Ю. Теслюк); 2) видозміна кваліфікуючої ознаки наслідку – «...якщо вони спричинили ухилення підозрюваного, обвинуваченого від слідства і суду» (Л. М. Палюх); способу – з використання на зловживання службовою особою своїм службовим становищем (Г. Є. Бершов, Р. В. Кархут); 3) поява нових кваліфікуючих ознак: вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою (Є. О. Бунін); спричинення тяжких наслідків (Є. М. Блажівський, А. Г. Мартіросян).

Зважаючи на наведені вище міркування та аргументацію, поділяємо позицію у частині доцільності подальшого закріплення кваліфікуючої ознаки у вигляді вчинення злочину шляхом використання службового становища, з обов'язковою вказівкою також на використання влади, та підтримуємо обґрунтованість поміщення до конструкції норми загально-оціночної категорії наслідків протиправної поведінки, без її деталізації. В цілях уникнення порушення правил законодавчої техніки та однаковості кримінально-правового регулювання (наприклад, ст. ст. 364, 364¹, 425, 426 КК України) вважаємо підставним зазначати не про «спричинення тяжких наслідків», а завдання саме істотної шкоди охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб, тим більше, що це буде узгоджуватися також і з іншими нормами про кримінальні правопорушення проти правосуддя (ст. 382 КК України), у яких вжито такі формулювання.

Як у теоретичному, так і практичному відношенні викликає інтерес питання співвідношення ст. 376 КК України із нормами, покликаними аналогічно забезпечувати гарантії незалежності суддів при безпосередньому відправленні ними правосуддя в країні. Мова йде про суміжні делікти – погрозу або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 377 КК України), умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст. 378 КК України), посягання на життя судді, народного засідателя чи

присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України). Які рекомендації до застосування цих норм на практиці – самостійного (I-й підхід) чи у сукупності (II-й підхід)?

Позиції науковців у світлі означеного, відповідно різняться, дозволяючи ствердно відповісти на той чи інший варіанти відповідей, з домінуванням, усе-таки, першого підходу.

О. О. Кваша звертає увагу на взаємопов'язаність положень статей 376, 377-379 КК України та здійснення ними кримінально-правової охорони незалежності суду від протиправного втручання у його законну діяльність. Тому ці норми можуть бути об'єднані та розглядатися спільно, оскільки являють собою різні форми протиправного втручання в діяльність судових органів [126, с.70]. Якщо втручання в будь-якій формі у діяльність судді визнається законодавцем перешкоджанням законній діяльності судді по здійсненню правосуддя, то і втручання в таку діяльність з тією ж метою у формі посягання на здоров'я, фізичну недоторканність, власність, життя осіб, що здійснюють таку діяльність, слід розглядати як спеціальні склади втручання у зазначену діяльність [94, с.232].

На аналогічних засадах пропонує розглядати порушену проблематику і А. Г. Мартіросян [126, с.70, 110, 19-140].

Є. О. Бунін заперечує можливість кваліфікації за ст. 376 КК України втручання в діяльність судових органів шляхом вчинення щодо потерпілої особи більш тяжкого злочину проти правосуддя, який є способом (формою) такого втручання та передбачений спеціальними нормами. У такому випадку ст. 376 КК України співвідноситься зі статтями 377-379 КК України як загальна та спеціальні норми, тому при кваліфікації застосовується норма, яка закріплює відповідальність за спеціальний вид злочинного втручання в діяльність судових органів [32, с.188]. Цікавими є результати проведеного дослідником анкетування суддів, за результатами якого 26,2% опитаних осіб підтвердили співвідношення норм як «загальна ↔ спеціальна», 45,7% респондентів вказали на те, що вказані норми рівною мірою передбачають відповідальність за вчинення відповідного

діяння; 28,1% опитаних суддів підтримали правило кваліфікації за сукупністю злочинів [32, с.185].

Не погоджується із позицією про необхідність кваліфікації за сукупністю (ст. 376 і статті 377-379 КК України) Л. М. Палюх, висловлюючи такі міркування. У цьому випадку протилежне становитиме порушення принципу заборони подвійного ставлення у вину, оскільки, застосовуючи до потерпілого насильство чи погрозу з метою вплинути на його правомірну діяльність, винний поряд із цим висуває вимогу щодо певної лінії поведінки винного, яка охоплюється складами кримінальних правопорушень про погрозу або насильство щодо так званих спеціальних потерпілих (однак це стосується лише їхньої теперішньої або майбутньої професійної чи іншої відповідної діяльності) [165, с.242].

І. Б. Медицький також обстоює тезу, що співвідношення ст. 376 та ст. ст. 377-379 КК України необхідно оцінювати як конкуренцію загальної та спеціальних кримінально-правових норм із застосуванням останніх при кваліфікації вчиненого. Учений переконливо аргументує, що ознаки загальної норми (ст. 376 КК України) отримали свою деталізацію у спеціальних складах шляхом уточнення: переліку потерпілих осіб (за рахунок вказівки, окрім судді, на народного засідателя, присяжного, їх близьких родичів); способів злочинної поведінки (погрози вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна; умисного заподіяння побоїв, легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, тяжкого тілесного ушкодження (ст. 377 КК України); умисного знищення або пошкодження майна (ст. 378 КК України); вбивства або замаху на вбивство потерпілої особи (ст. 379 КК України). Зайвим підтвердженням зазначеного, як наголошує І. Б. Медицький, є дотримання законодавцем загальної вимоги до побудови санкцій кримінально-правових норм, за якої санкції спеціальної відрізняються від санкцій загальної у бік посилення чи пом'якшення (залежно від того, чи додаткові ознаки підвищують чи знижують ступінь суспільної небезпеки делікту) [129, с.1.151-1.152].

Д. Ю. Теслюк заперечує можливість одночасної кваліфікації за ст. 376 та ст. ст. 377-379 КК України, зважаючи на порушення у такому випадку принципу

non bis in idem (недопустимості подвійного інкримінування). Зрештою він приходить до висновку, що норма ст. 376 КК України є загальною щодо норм, закріплених у статтях 377-379 КК України, адже в останніх конкретизоване суспільно небезпечне діяння [245, с.162-163].

З позиції авторського колективу навчального посібника «Злочини проти правосуддя», не може кваліфікуватися за ст. 376 КК України таке втручання в діяльність судових органів, що здійснюється шляхом вчинення щодо судді чи його близьких більш тяжкого злочину проти правосуддя, який є способом такого втручання і відповідальність за який передбачена у спеціальних нормах КК України (статті 377-379). Зайвий раз наголошується на тому, що передбачені ст. ст. 377-379 КК України делікти повинні виступати лише способом втручання в діяльність судді і бути, тим самим, однією з форм такого втручання; відтак вчинене слід кваліфікувати лише за статтями 377-379 КК України, котрі є спеціальними нормами щодо ст. 376 КК України [156, с.33-34].

Схожі міркування та остаточний висновок про співвідношення ст. 376 КК України та статтями 377-379 КК України як загальної та спеціальних норм демонструють й деякі інші науково-практичні коментарі [109, с.533; 108, с.854].

На противагу згаданим вище аргументам інші науковці висловлюються за потребу кваліфікації за сукупністю кримінальних правопорушень (ст. 376 і статті 377-379 КК України).

Є. М. Блажівський приходить до висновку, що поєднання втручання у діяльність із діями, що утворюють самостійний злочин (опір, погроза або насильство, умисне знищення або пошкодження майна, посягання на життя тощо), належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, які передбачають відповідальність за втручання в діяльність та за відповідними статтями Кримінального кодексу, які передбачають відповідальність за такі діяння [28, с.165].

Позицію Г. Є. Бершова, який був більш загальним та не висловився достатньо чітко з приводу порушеного питання, логічно можна все-таки віднести до II підходу. На його погляд, якщо спосіб впливу на суддю, присяжного сам по

собі є злочинним, то дії винного належить кваліфікувати за сукупністю злочинів. Наприклад, у випадку порушення недоторканності житла судді, що є способом впливу на нього (як поєданого з висуненням погроз, вимог тощо, так і без такого), вчинене слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами ст. 164 та 376 КК України. Аналогічно учений пропонує кваліфікувати дії особи, яка з метою перешкоджання службовій діяльності судді поширює в засобах масової інформації або ж у публічному виступі конфіденційну інформацію про суддю без його згоди – за сукупністю злочинів, передбачених ст. 182 та відповідною частиною ст.376 КК України [129, с.1.150].

С. Є. Дідик та Р. В. Кархут запропонували наступний підхід щодо розмежування ст. 376 КК України зі ст. 377-379 КК України:

- втручання в діяльність судді шляхом погрози вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна, заподіяння побоїв, легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень, знищення або пошкодження майна, вбивства або замаху на вбивство, яке мало місце до прийняття суддею рішення у справі та здійснювалось з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення, – кваліфікація діяння за відповідною частиною ст. 376 КК України, а також за статтями про злочини проти життя, здоров'я чи власності судді (статті 377-379 КК України);

- вплив на суддю шляхом погрози вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна, заподіяння побоїв, легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень, знищення або пошкодження майна, вбивства або замаху на вбивство тощо, який відбувся після прийняття суддею рішення у справі та мав своєю метою відплату у зв'язку з діяльністю, пов'язаною зі здійсненням правосуддя, – кваліфікація за статтями 377-379 КК України [55, с.99-100].

Автори ж деяких інших науково-практичних коментарів до КК України вважають, що: вчинення умисного знищення чи пошкодження майна з метою перешкоджання виконанню суддею своїх службових обов'язків або винесення неправосудного рішення вимагає кваліфікації за сукупністю відповідних частин ст. 378 та ст. 376 [147, с.458]; випадки, коли формою впливу на суддю виступає

погроза або насильство, потребують кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених статтями 376 і 377. Якщо умисне знищення чи пошкодження передбаченого у ч. 1 ст. 378 КК майна було вчинене з метою перешкодити виконанню суддею службових обов'язків або добитися винесення неправосудного рішення, вчинене слід кваліфікувати за сукупністю злочинів – за відповідними частинами статей 378 і 376 [148, с.1193, 1199-1200].

Не дивлячись на малочисельність практики застосування досліджуваних кримінально-правових норм, вона, певним чином, теж засвідчує неоднозначність кримінально-правової кваліфікації, притому, що звернення до ЄДРСР (*шляхом вільного доступу*. – В. П.) виявило лише один випадок застосування ст. 376 і ст. 377 КК України у сукупності.

Вироком Добровеличківського районного суду Кіровоградської області від 06.06.2023 р. у справі №396/419/20 ОСОБА_3 визнано винним у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 376, ч.1 ст. 377 КК України. Перебуваючи у приміщенні суду у якості потерпілого в кримінальному провадженні, ОСОБА_3 повідомив слідчому судді Новоукраїнського районного суду ОСОБА_5 про те, що висловлює їй недовіру. Прийнявши до уваги дане висловлювання, суддя пішла до свого службового кабінету (нарадча кімната) для підготовки доповідної записки про висловлений їй усний відвід та подальшого автоматизованого розподілу для розгляду цієї заяви іншим суддею. ОСОБА_3 підійшов до кабінету і через відчинені двері помітив суддю ОСОБА_5, яка перебувала на робочому місці у своєму службовому кабінеті та виконувала покладені на неї обов'язки по здійсненню правосуддя. На ґрунті виниклої недовіри та наміру вплинути на винесення рішення по скарзі на його користь, ОСОБА_3 висловив судді погрозу вбивством, вказавши про намір застосувати вибуховий пристрій (гранату), оскільки був незадоволений тим, як суддя ОСОБА_5 здійснює правосуддя. Також ОСОБА_3 підходив до кабінету іншого судді – ОСОБА_12, яка перебувала у нарадчій кімнаті у зв'язку із вирішенням нею відводу по суті, і, чекаючи на судове рішення, намагався увійти до кабінету та погрожував, що «спалити треба», а також «рушниця на всіх хватить». Кваліфікація

кримінального проступку за ч. 1 ст. ст. 376 КК України пов'язана з тим, що ОСОБА_12 перебувала у нарадчій кімнаті, тому зайшовши у кабінет судді з претензіями щодо здійснення правосуддя, підсудний вчинив такі дії, як перешкодження законній діяльності судді – виконанню службових обов'язків щодо всебічного, повного та об'єктивного розгляду справ та постановлення відповідних закону рішень [40]. Ухвалою Кропивницького апеляційного суду від 25.09.2023 р. вирок Добровеличківського районного суду Кіровоградської області від 06.06.2023 р. по справі №396/419/20 залишено без змін.

У іншій ситуації, за якої, на наш погляд, мало місце одночасно і втручання в діяльність судді з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків, і погроза відповідному потерпілому у зв'язку з діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, суди не підтверджували сукупність, кваліфікуючи вчинене лише за одною кримінально-правовою нормою.

Так, вирок Липоводолинського районного суду Сумської області від 23.02.2016 р. у справі № 585/2286/15-к ОСОБА_5 визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення (злочину), передбаченого ст. 377 ч. 1 КК України. Знаходячись в залі судових засідань Роменського міськрайонного суду Сумської області під час судового розгляду кримінального провадження відносно нього, під час допиту свідків ОСОБА_5 не зміг всидіти на місці, кричав із місця, де утримуються підвартні особи, висказувався без дозволу головуючого у даній справі, на її неодноразові зауваження з приводу забезпечення належної поведінки в судовому засіданні не реагував, не припиняв висловлюватися на її адресу нецензурними словами, сформульованими в жіночу роді та в однині. Головуючий у справі неодноразово вживала процесуальних заходів до підтримання порядку в судовому засіданні, який порушувався обвинуваченим. Колегією суддів було прийнято рішення про видалення зазначеного обвинуваченого із зали суду. Під час перебування на місці для тримання підвартних осіб та при надіванні на його руки наручників співробітниками конвою, ОСОБА_5 висловив судді ОСОБА_7 погрозу вбивством, дослівно заявивши «...ти живеш, поки я вийду». Суд приходять до висновку про явну і реальну вираженість форми погрози, її усвідомлений і

однозначний характер, й чіткий прояв у дійсності злочинного наміру обвинуваченого щодо реалізації погрози у виді фізичної розправи (вбивства) потерпілої в майбутньому у зв'язку з її діяльністю, пов'язаною із здійсненням нею правосуддя, з фактичною метою залякування самої потерпілої [41].

Загалом, судова практика йде по шляху кваліфікації випадків погроз фізичним / психічним насильством, умисним знищенням чи пошкодженням майна або реального настання цих наслідків за нормами ст. ст. 377-379 КК України, не включаючи додатково до формули кваліфікації ст. 376 КК України. І мова йде про випадки, коли мотиваційно вчинювана протиправна поведінка не було пов'язана із помстою за уже прийняті суддею рішення, а охоплювала собою бажання вплинути на нього ще до їх прийняття по справі. На підтвердження зазначеного наведемо такі приклади:

- вирок Ленінського районного суду м. Харкова від 09.09.2013 р. у справі № 642/6930/13-к (ч. 1 ст. 377 КК України). «... ОСОБА_1, у ході телефонної розмови з секретарем судового засідання, у грубій формі, використовуючи нецензурну лайку, усно пообіцяв застосувати фізичне насильство, аж до вбивства, відносно судді Держинського районного суду м. Харкова ОСОБА_2, з метою недопущення осудження його по кримінальному провадженню, направленому до суду з обвинувальним актом відносно нього за ч. 1 ст. 296 КК України» [42];

- вирок Артемівського районного суду м. Луганська від 10.01.2013 р. у справі № 1203/9832/12 (ч. 1 ст. 377 КК України). «...у ОСОБА_1 виник умисел, спрямований на погрозу вбивством та насильством відносно головуєчого судді у кримінальній справі, з метою вплинути на останню, щоб потерпіла винесла обвинувальний вирок відносно ОСОБА_3. Перебуваючи у приміщенні Ленінського районного суду м. Луганська, ОСОБА_1 умисно висловив на адресу ОСОБА_2 погрози вбивством та насильством, які остання сприйняла реально, оскільки вони були пов'язані з її професійною діяльністю зі здійснення правосуддя, а саме з розглядом нею кримінальної справи за обвинуваченням ОСОБА_3 за ст. 122 ч. 1 КК України, за якою ОСОБА_1 визнано потерпілим» [43];

- вирок Київського районного суду м. Одеси від 10.04.2020 р. у справі № 521/3571/19 (ч. 1 ст. 377 КК України). «...обвинувачений ОСОБА_5, знаходячись в залі судових засідань Малиновського районного суду м. Одеси, під час оголошення відносно нього обвинувального вироку суддею ОСОБА_6, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер своїх дій та соціальний статус судді, а також його дії пов'язані із здійсненням правосуддя, з метою перешкодити виконанню службових обов'язків, безпосередньо висловив погрозу вбивством та застосування насильства відносно судді ОСОБА_6 та його близьких родичів у зв'язку з виконанням суддею діяльності, пов'язаної із здійсненням правосуддя» [45];

- вирок Долинського районного суду Івано-Франківської області від 23.10.2023 р. у справі № 352/247/22 (ч. 1 ст. 263, ст. 379 КК України). «...будучи раніше неодноразово судимим, ОСОБА_5 розумів, що за вчинення тяжких злочинів йому не уникнути покарання у вигляді реального позбавлення волі на тривалий строк, а тому, будучи невдоволеним ходом судового розгляду, з метою затягування судового процесу, відтермінування винесення вироку та покарання у вигляді позбавлення волі, а також з метою подальшого залякування суддів, які б повинні були розглядати кримінальну справу у майбутньому, ОСОБА_5, достовірно усвідомлюючи, що діяльність судді ОСОБА_9 щодо судового розгляду вищевказаної кримінальної справи пов'язана із здійсненням правосуддя та має законний характер, результати судового розгляду та прийняття відповідних процесуальних рішень залежать безпосередньо від судді, вирішив фізично усунути суддю Богородчанського районного суду ОСОБА_9 від виконання функцій по здійсненню правосуддя, тобто вбити його. Діючи згідно розробленого плану, ОСОБА_5 закріпив бойову гранату Ф1 на воротах гаражу ОСОБА_9, розташованого на території його домоволодіння у спосіб її детонації при відкритті гаражу» [44].

Кримінально-правова оцінка судами за статтями 377-379 КК України поведінки, зумовленої мотивами помсти за уже реалізовані потерпілими особами повноваження у частині суддівства, не викликає яких-небудь труднощів, адже не

охоплюється суб'єктивною стороною складу злочину, передбаченого ст. 376 КК України (вироки: Тячівського районного суду Закарпатської області від 09.09.2014 р. у справі № 305/823/14-к; Солом'янського районного суду м. Києва від 23.12.2014 р. у справі № 760/1290/14-к; Дніпровського районного суду м. Києва від 20.01.2022 р. у справі № 754/17745/21; Рівненського міського суду Рівненської області від 11.02.2021 р. у справі № 569/16670/19; Дніпровського районного суду м. Києва від 12.03.2024 р. у справі № 755/3570/13-к).

В. О. Навроцький вказує, що для конкуренції статей, які передбачають загальну та спеціальну норми, характерна наявність принаймні двох статей Особливої частини КК України, одна з яких (що передбачає загальну норму) охоплює певне коло діянь, а інша – їх частину. Стаття про загальну норму містить меншу кількість ознак, завдяки чому вона і має ширший зміст; у статті про спеціальну норму закріплена більша кількість ознак складу злочину, завдяки чому зменшується коло посягань, які охоплюються відповідною статтею [146, с.417-418].

І. З. Сень трактує спеціальну кримінально-правову норму (спеціальну норму кримінального права) як охоронну (заборонну) кримінально-правову норму, яка є похідною від загальної та виокремлюється в результаті диференціації кримінальної відповідальності з метою зміни способу, а в окремих випадках і зміни меж, регулювання певного виду суспільних відносин. Ознаками спеціальної норми, посеред інших, учена вважає: спеціальна норма є похідною від загальної, яка є первинною щодо неї; спеціальна норма виділяється із загальної за критерієм об'єму (обсягу) правового регулювання; співвідношення між загальною та спеціальною нормами характеризується співвідношенням понять «рід-вид»; загальна та спеціальна норми перебувають у логічному відношенні підпорядкування понять; спеціальна норма включає до свого змісту всі ознаки, властиві загальній нормі, плюс додаткові ознаки чи ознаку (кваліфікуючі або привілеюючі); при застосуванні спеціальна норма має перевагу над загальною [228, с.87-88].

О. В. Ус виокремлює ознаки, характерні для конкуренції загальної та спеціальної кримінально-правових норм: 1) логічна підпорядкованість спеціальної кримінально-правової норми щодо загальної; 2) різні обсяги застосування загальної та спеціальної кримінально-правових норм (загальна норма є ширшою за обсягом порівняно зі спеціальною); 3) співвідношення таких норм за змістом (спеціальна кримінально-правова норма є повнішою за змістом порівняно із загальною); 4) конкуренція загальної та спеціальної кримінально-правових норм можлива як у групі однооб'єктних кримінально-правових норм, розміщених в одному розділі Особливо частини КК, так і в групі різнооб'єктних (двооб'єктних) кримінально-правових норм, розташованих у різних розділах Особливої частини КК [264, с.139-140].

У кримінально-правовій літературі одностайно вироблений алгоритм правозастосування при конкуренції загальної та спеціальної норм: у цьому випадку повинна бути обрана, як правило, лише спеціальна норма (постанова Пленуму ВСУ від 04.06.2010 р. №7 «Про практику застосування судами кримінального законодавства про повторність, сукупність і рецидив злочинів та їх правові наслідки»). Також загальноприйнятою є умова одночасної кваліфікації за статтями Особливої частини КК України, які передбачають загальну та спеціальну норми, лише у випадках реальної сукупності злочинів.

Отже, у аналізованому питанні мова йде про конкуренцію однооб'єктних кримінально-правових норм – об'єктів складу злочину, передбачених у загальній (ст. 376 КК України) та спеціальних (статті 377-379 КК України) нормах, які входять до одного родового об'єкта – суспільних відносин, що складаються з приводу здійснення судами та присяжними правосуддя в Україні на засадах верховенства права, та забезпечення цієї діяльності органами кримінальної юстиції. При кваліфікації особливу увагу необхідно приділити з'ясуванню об'єктивної сторони складу злочину, а також суб'єкта та суб'єктивної сторони.

Додатково слід враховувати об'єктивно зумовлені законодавчою конструкцією аналізованих кримінально-правових норм нюанси, пов'язані з характеристикою суб'єктивної сторони деліктів. Як уже зазначалося, метою

втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України) є бажання перешкодити виконанню суддею своїх службових обов'язків або добитися винесення ним неправосудного рішення. Тоді як використаний у ст. ст. 377-379 КК України зворот «у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя» означає, що метою протиправної поведінки є прагнення: 1) запобігти майбутньому правомірному виконанню суддею службових обов'язків по відправленню правосуддя; 2) припинити розпочате суддею виконання службових обов'язків по відправленню правосуддя; 3) помститися за прийнятті суддею рішення, пов'язані з відправленням правосуддя, небажані для злочинця. У такому разі обсяг ст. ст. 377-379 КК України у суб'єктивній частині передбачених ними складів є дещо ширший за загальну норму ст. 376 КК України, унеможливаючи, тим самим, кваліфікацію вчиненого виключно за спеціальною нормою (нормами).

На практиці алгоритм кримінально-правової оцінки регламентованих статтями 376, 377-379 КК України ситуацій, зважаючи на обставини справи, повинен виходити з наступного:

1) кримінально-правова кваліфікація вчиненого виключно за нормами статей 377-379 КК України (спеціальними по відношенню до ст. 376 КК України), за умови, що кінцевою метою висловлених погроз чи фактичного застосування фізичного насильства, знищення чи пошкодження майна потерпілої особи, виступало прагнення злочинця вплинути на процес виконання суддею своїх службових обов'язків чи добитися винесення ним неправосудного рішення. Обов'язковим елементом такої кваліфікації повинна бути відсутність прийняття небажаного для винного суб'єкта рішення судді як такого (безвідносно, чи проміжного, чи по суті справи). Практика засвідчує ситуації, коли неконкретизовані форми погроз, що мають своїм наслідком кваліфікацію за ст. 376 КК України, часто є невіддільними із наступними більш деталізованими формами впливу на фізичну чи психічну недоторканість потерпілого, будучи об'єднаними єдиним наміром (умислом), адже відбуваються упродовж нетривалого часу у рамках одного і того ж епізоду процесу відправлення правосуддя.

Фактично йдеться про переростання менш тяжкого делікту у більш тяжкий, про що уже неодноразово вказувалося у судових роз'ясненнях, доречних до застосування і у цій ситуації.

Постановою ВС від 11.07.2019 р. у справі № 688/1521/17 наголошено, що: «... у разі, коли особою спочатку вчиняється менш суспільно небезпечне діяння, а потім більш суспільно небезпечне однорідне посягання і вчинене охоплюється єдиним умислом, це свідчить про розвиток суспільно небезпечної поведінки особи і вчинене підлягає кваліфікації як одиничне більш суспільно небезпечне кримінальне правопорушення. Реальна сукупність однорідних (менш суспільно небезпечного та більш суспільно небезпечного) кримінальних правопорушень має місце лише тоді, коли щодо кожного з них існував відокремлений в часі умисел»; «...опір, погроза насильством або насильство, застосовані до представника правоохоронного органу, що об'єднані єдиним умислом, вчинені безпосередньо після погрози вчинити такі дії стосовно одного й того ж потерпілого (потерпілих), є випадком переростання менш небезпечного кримінального правопорушення в більш небезпечне та утворюють одне кримінально-карне діяння і не потребують додаткової кваліфікації за ч.2 ст. 342, ч.1 ст. 345 КК України, а тому дії винної особи слід кваліфікувати лише за ст.345 КК України» [177].

І навпаки. «... опір, втручання у діяльність та насильство щодо працівника правоохоронного органу, які розвивалися послідовно, не охоплювалися єдиним умислом, були спрямовані проти різних потерпілих та здійснювалися з тривалим проміжком у часі, повинні кваліфікуватися за сукупністю кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 342, ч. 1 ст. 343, ч. 2 ст. 345 КК» [178];

2) кримінально-правова кваліфікація вчиненого у випадку реальної сукупності злочинів, передбачених ст. 376 та ст. ст. 377-379 КК України. Нами вище уже було вказано приклад кваліфікації за сукупністю (справа № 396/419/20), зумовлений протиправною поведінкою у відношенні до двох різних потерпілих, яка, до того ж, відрізнялася і об'єктивними елементами складів цих деліктів. Випадки реальної сукупності будуть утворювати також ситуації за наявності тривалого розриву у часі між злочинними епізодами, відсутності єдиного умислу,

різної мети протиправної поведінки (до прикладу, втручання у діяльність слідчого судді шляхом неконкретизованої погрози, спрямованої на недопущення прийняття рішення про застосування заходу забезпечення кримінального майна у вигляді арешту майна та подальше фізичне чи психічне насильство, або знищення / пошкодження майна – як помста судді за прийняття небажаного для злочинця рішення).

ВИСНОВКИ

Виконане дослідження підтвердило актуальність та важливість реалізації кримінально-правової політики України у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів. У процесі наукового пошуку, на підставі вивчення та аналізу проблемних питань закріплення і збереження кримінальної відповідальності за протиправні спроби корекції процесу відправлення правосуддя, аналізу елементів складу злочину, передбаченого ст. 376 КК України, розв'язання суперечливих моментів кримінально-правової оцінки протиправної поведінки запропоноване вирішення наукової проблеми кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів, що посприє подальшому розвитку наукової доктрини та потребам правозастосування. Контекстно розгляду теоретико-прикладних аспектів проблеми, автором узагальнено такі висновки і рекомендації:

1. Періодизацію кримінально-правового захисту незалежності судових інституцій в Україні обґрунтовано пов'язувати з такими етапами:

- I етап (XI – XV ст.) – зародження витоків кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів та осіб, на яких покладені обов'язки з відправлення правосуддя. У правових пам'ятках того часу йшлося виключно про фізичне насильство (тілесні ушкодження, вбивство) у відношенні до уповноважених на здійснення судочинства осіб. При цьому судова влада була невіддільною від князя, який делегував її реалізацію значній кількості своїх слуг, без чіткого переліку, що різняться у джерелах. Відзначена достатньо широка юрисдикція давньоруської церкви, причому княжий суд не створював конкуренцію церковному;

- II етап (XVI – XIX ст.) – становлення кримінально-правової політики, викликане більшою диференціацією правового регулювання суспільних відносин за їх сферами, у тому числі тих, що стосувалися судочинства. Відповідальність за посягання на залучених до сфери правосуддя осіб ще не вирізняється чіткістю системи, зберігаючи розпорошеність норм по різних структурних частинах

кодифікованих актів. Відбувається розуміння, що форми протиправної поведінки обумовлені саме виконанням потерпілими особами своїх професійних обов'язків;

- III етап (початок ХХ ст. – прийняття КК України у 2001 р.) – система злочинів проти правосуддя отримує більш чітке закріплення у кримінальному законодавстві; має місце фіксація у межах кримінально-правової політики у сфері забезпечення охорони від втручання в діяльність судових органів та осіб, на яких покладалися обов'язки із відправлення правосуддя протиправної поведінки, зміст якої в цілому відповідає сучасній нормі ст.376 КК України;

- IV етап (прийняття КК України у 2001 р. – до тепер) – удосконалення кримінально-правової політики. Подальші перспективи кримінально-правової охорони розробники проекту нового Кримінального кодексу пов'язують із загальною тенденцією зменшення кількості злочинів проти основ правосуддя; віднесенням незаконного впливу на суддю до числа нетяжких злочинів (3 ступінь); відмовою від спеціальних норм, що передбачають відповідальність за насильство (психічне та фізичне), пошкодження/знищення майна, вбивство судді у зв'язку з його діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (сучасні статті 377-379 КК України).

2. З'ясовано підстави криміналізації та збереження відповідальності за втручання в діяльність судових органів, сформульовано висновок про їх дотримання при прийнятті Кримінального кодексу у 2001 р. та актуальність у контексті сучасної кримінально-правової політики. Суспільна небезпека досліджуваної протиправної поведінки характерна своїми негативними наслідками як на макро- (низький іміджевий рейтинг України на міжнародній арені, ризики для інвестиційної привабливості, можливості для прийняття та узаконення владними органами протиправних рішень та ін.), так і на індивідуальному рівні, що виражається у недовірі до судової влади в цілому та пошуку альтернативних засобів вирішення конфліктних ситуацій. Доведено типовість та достатню поширеність випадків втручання в діяльність судових органів, не дивлячись на підвищену їх латентність. Визначено, що з метою мінімізації ризиків протиправного впливу на діяльність судових органів та

зважаючи на їх загрозу для належного функціонування владних і соціальних інституцій саме кримінально-правові заходи реагування є найбільш дієвими та ефективними. Наголошено, що ст. 376 КК України свідчить про виконання Україною узятих на себе міжнародно-правових зобов'язань у частині гарантій незалежності судових органів, суть яких зводиться до права на справедливий суд, який не може вважатися таким без дотримання вимог щодо незалежності та безсторонності. Підтверджено тезу про наявність у держави матеріальних ресурсів при запровадженні аналізованої кримінально-правової заборони, сформульовано висновок про подальші забезпечувальні можливості держави у збереженні кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів. Криміналізація та збереження відповідальності за втручання в діяльність судових органів відповідає суспільній свідомості й потребам громадськості у незалежності суддів при здійсненні правосуддя; досліджувана кримінально-правова заборона має під собою уже усталені історичні традиції.

Аналіз принципів криміналізації втручання в діяльність судових органів вказує, що не у всіх випадках вони виявилися повністю витриманими законодавцем. Процесуальна можливість здійснення переслідування не співвідноситься з критично незначним масивом випадків, які не тільки потрапили до сфери уваги органів кримінальної юстиції та поповнили статистику облікованих кримінальних правопорушень, але й були ефективно розслідувані та завершені прийняттям остаточного судового рішення. Аргументовано складність доказування у даній категорії справ, яка не останньою чергою викликана якістю законодавчої конструкції норми та неодноразовим внесенням до неї змін. Констатовано порушення принципу визначеності та єдності термінології, на що вказує суперечливість формулювання забороненої поведінки за допомоги терміну «втручання», який по різному визначається у КК України. Відзначено недоцільність ужитку оціночної категорії «неправосудного рішення», зважаючи на підтверджену Конституційним Судом України відсутність критеріїв його визначення (рішення від 11.06.2020 р. № 7-р/2020).

3. Класифіковано міжнародні стандарти у сфері відправлення правосуддя, які регламентують вимоги суб'єктів у частині дотримання незалежності судів: а) універсального характеру (Загальна декларація прав людини 1948 р., Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1959 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. та ін.); б) галузевого характеру (Основні принципи незалежності судових органів ГА ООН 1985 р.; Бангалорські принципи поведінки суддів 2006 р. та ін.); в) практика міжнародних юрисдикційних органів (ЄСПЛ).

4. Здійснено характеристику зарубіжного досвіду кримінально-правової охорони незалежності судових інституцій на прикладі англосаксонської (США, Канада), романо-германської (Франція, ФРН, Нідерланди, Бельгія, Австрія, Іспанія, Швейцарія, Італія, Польща, Болгарія, Румунія, Швеція, Данія) та постсоціалістичної правових систем (Латвія, Литва, Естонія, Молдова, Грузія, Казахстан, Вірменія, Азербайджан, Узбекистан, Киргизстан, Таджикистан). Більший фокус уваги державам романо-германської правової системи зумовлений процесом гармонізації вітчизняного кримінального законодавства з *acquis communautaire* ЄС.

Проведено типологізацію кримінального законодавства держав романо-германської правової системи: 1) закони, що виділяють правосуддя у якості самостійного родового/видового об'єкту кримінально-правової охорони. Законодавство передбачає самостійну відповідальність за втручання у діяльність судових органів (Франція, Іспанія, Польща, Болгарія, Румунія) або ж демонструє відсутність такої норми (Італія, Швейцарія); 2) закони, які протиправний вплив на суддівський корпус оцінюють як службові чи корупційні кримінальні правопорушення, делікти проти влади, громадського порядку тощо (ФРН, Нідерланди, Бельгія, Австрія). Розкрито особливості регламентації досліджуваного делікту: 1) «розпорошений» склад потерпілих осіб (судді та члени їх сімей, арбітри, присяжні, інші особи, що беруть участь у роботі судових органів, адвокати, перекладачі, поліцейські); 2) поєднання класичних різновидів втручання (погрози/акти залякування, насильство, знищення/пошкодження

власності тощо) з нетиповими для України способами (публікації у ЗМІ коментарів відносно не завершених постановленням судового рішення справ); 3) мотиваційна поведінка правопорушників, яка охоплює собою бажання вплинути на службову поведінку потерпілих осіб.

Встановлено, що регламентація кримінальної відповідальності за посягання на правосуддя у державах постсоціалістичного періоду становить собою або самостійний родовий/видовий об'єкт кримінально-правової охорони (Молдова, Литва, Латвія, Естонія, Грузія, Казахстан), або є структурною одиницею державної влади (Вірменія, Азербайджан, Киргизстан, Таджикистан) чи порядку функціонування владних органів управління та громадських об'єднань (Узбекистан). Суб'єктний склад потерпілих осіб суттєво розширений за рахунок вказівок на народного/присяжного чи судового засідателів; прокурора чи працівника органу досудового розслідування; адвоката; осіб, у той чи інший спосіб залучених до відправлення правосуддя. Кримінальний закон окремих держав вказує на заподіяння шкоди саме судовій інституції, а не судді (Молдова, Казахстан). Констатовано змішану форму втручання у процес відправлення правосуддя (дія або бездіяльність) у абсолютній більшості аналізованих КК (за винятком кримінальних законів Латвії і Литви).

5. Доведено, що спроби розширено розглядати категорію «правосуддя» у контексті забезпечення її кримінально-правової охорони викликані більше потребами правозастосування, аніж коректною оцінкою правового статусу судових та правоохоронних органів. Фактичне ототожнення суб'єктів здійснення правосуддя із учасниками цього процесу не має під собою законодавчого підґрунтя. Підтримано обстоювану у науковій літературі доцільність зміни назви Розділу XVIII Особливої частини КК України, з формулюванням – «Кримінальні правопорушення проти правосуддя та діяльності органів кримінальної юстиції з його забезпечення».

Родовим об'єктом кримінальних правопорушень, об'єднаних законодавцем обсягом Розділу XVIII Особливої частини КК України, запропоновано вважати суспільні відносини, які складаються з приводу здійснення судами і присяжними

правосуддя в Україні на засадах верховенства права, а також забезпечення цієї діяльності органами кримінальної юстиції. Основним безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 376 КК України, визначено суспільні відносини, які виникають з приводу забезпечення незалежності судової влади від незаконного впливу на здійснюване суддями та присяжними правосуддя, шляхом розгляду і вирішення у передбаченій законом процесуальній формі та порядку судових справ. Кваліфікований склад втручання в діяльність судових органів (ч. 2 ст. 376 КК України) містить додатковий безпосередній об'єкт – суспільні відносини, які виникають з приводу забезпечення нормальної (правильної) службової діяльності у органах державної влади, органах місцевого самоврядування, юридичних особах незалежно від підпорядкування, організаційно-правової форми та форми власності.

Законодавча вказівка на кримінально-правову охорону виключно діяльності судді носить обмежувальний характер та суперечить конституційним і законодавчим приписам про функціональну приналежність присяжних осіб. Наведено додаткові аргументи на користь виокремлення присяжного як спеціального різновиду потерпілого за ст. 376 КК України; а також судді міжнародного суду, учасником якого є Україна.

6. Здійснено характеристику об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 376 КК України. Обґрунтована необхідність відступу від домінуючої у науковій доктрині позиції щодо активної поведінки у ст. 376 КК України як єдино можливої. Можливість втручання в діяльність судових органів шляхом пасивної поведінки зацікавленого суб'єкта доведена: 1) приписами регуляторного законодавства (Закони України «Про Вищу раду правосуддя», «Про судоустрій і статус суддів»), які передбачають виявлення та притягнення до відповідальності осіб, дії або бездіяльність яких порушують гарантії незалежності суддів або підривають авторитет правосуддя; 2) аналізом практики оцінки ВРП випадків втручання в діяльність суддів; 3) зарубіжним досвідом кримінально-правової регламентації заборони перешкоджання процесу відправлення правосуддя.

З огляду на етимологічне значення та з'ясування змісту синонімічних слів термін «вплив» слід вважати більш відповідним описаному в ст. 376 КК України забороненому правилу поведінки, який максимально відповідатиме потребам правозастосування.

Здійснено аналіз найбільш типових способів втручання в діяльність судових органів, зведених до двох основних груп: 1) незаконний вплив на потерпілого (прохання, вказівки, рекомендації, вимоги, погрози, насильство, підкуп, критика судді у ЗМІ до вирішення справи у зв'язку з її розглядом); 2) вчинення у будь-якій формі перешкод до здійснення суддею правомірної діяльності (пікетування суду, організація мітингів, ходів, демонстрацій).

Сформульовано додаткові аргументи у частині заперечення доцільності відкритого переліку способів протиправної поведінки у ст. 376 КК України: 1) закріплення основних із них (практика налічує більше як 20 різновидів) переобтяжить законодавчу конструкцію та викличе труднощі в правозастосуванні; 2) окремі із пропонованих до закріплення відкритим переліком способів незаконного впливу можуть бути визнані кримінально-караними лише з огляду на конкретні обставини справи. За інших умов для тих самих способів достатнім буде застосування інших заходів юридичного реагування, що вказує на відсутність однозначності розуміння такої криміналізації; 3) відкритий перелік потребуватиме регулярного перегляду на предмет актуальності та відповідності потребам правозастосування, шляхом реалізації вартісної та тривалої у часі законодавчої процедури внесення змін і доповнень.

7. Суб'єктом злочину, передбаченого ст. 376 КК України, є фізична осудна особа, яка досягла шістнадцятирічного віку. Загальний вік кримінальної відповідальності є обґрунтованим, зважаючи на те, що особи віком від 14 до 16 років можуть потрапити до сфери здійснення правосуддя та брати особисту участь у розгляді справ судом лише у невеликій частині передбачених законом випадків, у інших же – будуть діяти через свого законного представника. Ця обставина має безпосередній зв'язок із втручанням в діяльність судових органів як злочином, мотиваційна сфера якого викликана прагненням залученого до

судочинства винуватого суб'єкта отримати бажані для нього (чи третіх осіб) процесуальні наслідки шляхом незаконного впливу на суддю. Зроблено висновок, що висловлені у науковій літературі пропозиції щодо зменшення віку кримінальної відповідальності загалом не співвідносяться із характеристикою суб'єкта незаконного втручання в діяльність судді.

Включення деліктів, передбачених статтями 376-379 КК України, до переліку злочинів, за вчинення яких уповноваженими особами до юридичних осіб може бути застосовано заходи кримінально-правового характеру, слід вважати обґрунтованим кроком законодавця.

8. Суб'єктивна сторона складу втручання в діяльність судових органів характеризується умисною формою вини. Підтримана позиція наявності виключно прямого умислу у поведінці винного суб'єкта, оскільки переслідувана ним мета не співвідноситься із законодавчим розумінням непрямого умислу (ч. 3 ст. 24 КК України).

На підставі виконаного дослідження сформульовано висновок, що належній кримінально-правовій охороні діяльності судових органів від втручання не сприятиме як надмірна деталізація мети, як конститутивної ознаки складу, так і категоричне заперечення її перебування у законодавчій конструкції. Більш обґрунтованим вважаємо її формально-змістовний опис у лаконічній формі. Зважаючи на відсутність чітких орієнтирів розуміння категорії «неправосудне рішення» коректним та законодавчо унормованим вважаємо формулювання мети втручання в діяльність судових органів як прагнення добитися винесення незаконного (ухваленого всупереч нормам матеріального права) та/або необґрунтованого (за відсутності повного і об'єктивного з'ясування обставин справи) рішення.

9. Висловлено підтримку закріплення у складі кваліфікуючої ознаки зловживання владою або службовим становищем. Наведено аргументи щодо недоцільності перебування у кваліфікованому складі наслідків у вигляді фактичного перешкоджання запобіганню кримінальному правопорушенню чи затриманню особи, яка його вчинила, як таких, що не співвідносяться повною

мірою із предметно-функціональною площиною діяльності суду. Обґрунтовано закріплення у якості кваліфікуючої ознаки наслідків протиправної поведінки у вигляді істотної шкоди охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб. Вказане сприятиме однаковості кримінально-правового регулювання (н-д, статті 364, 364¹, 425, 426 КК України) та узгоджується і з іншими нормами про кримінальні правопорушення проти правосуддя (ст. 382 КК України).

10. Запропоновано алгоритм кваліфікації втручання у діяльність судових органів у ситуації конкуренції кримінально-правових норм:

а) кримінально-правова кваліфікація вчиненого виключно за нормами ст. ст. 377-379 КК України (спеціальними по відношенню до ст. 376 КК України), за умови, що кінцевою метою висловлених погроз чи фактичного застосування фізичного насильства, знищення чи пошкодження майна потерпілої особи є бажання вплинути на процес виконання суддею своїх службових обов'язків чи добитися винесення ним неправосудного рішення;

б) одночасна кримінально-правова кваліфікація вчиненого за ст. 376 та ст. ст. 377-379 КК України у випадку реальної сукупності злочинів, які утворюватимуть ситуації наявності тривалого розриву у часі між епізодами, відсутності єдиного умислу, різної мети протиправної поведінки.

11. Висловлено пропозицію щодо видозміни ст. 376 КК України та викладу її у такій редакції:

«Стаття 376. Вплив на здійснення правосуддя.

1. Вплив на суддю, присяжного або їх близького родича чи члена сім'ї у будь-який спосіб, окрім передбачених статтями 377-379 цього Кодексу, з метою перешкодити виконанню суддею чи присяжним своїх службових обов'язків або добитися винесення ними незаконного та/або необґрунтованого рішення,

карається...

2. Те саме діяння, вчинене особою з використанням влади або службового становища,

карається...

3. Діяння, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені службовою особою, яка займає відповідальне чи особливо відповідальне становище, або якщо вони заподіяли істотну шкоду охоронюваним законом правам і свободам громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб,

карається...

4. Вплив на суддю міжнародного суду, учасником якого є Україна, з метою перешкодити виконанню ним службових обов'язків або добитися винесення незаконного та/або необґрунтованого рішення,

карається...».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абакумова Ю. В. Проблеми криміналізації та декриміналізації суспільно небезпечних діянь в умовах політики у сфері гуманізації кримінального законодавства України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2014. № 2(44). С. 74-82.
2. Актуальні проблеми формування сучасної доктрини кримінального права України : монографія / В. Я. Тацій, Л. М. Демидова, В. І. Борисов та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, Л. М. Демидової, В. І. Борисова. Харків : Право, 2021. 632 с.
3. Антипов В. І. Кримінальний кодекс України в контексті міжнародного права та практики Європейського суду з прав людини: правові норми, судова практика, науково-практичний коментар / В. І. Антипов. Харків : Право, 2019. 1200 с.
4. Антонюк Н. Поняття диференціації кримінальної відповідальності. *Право України*. 2019. № 9. С.196-214.
5. Ахмедов В. А. Протидія злочинам проти правосуддя за кримінальним законодавством Азербайджанської Республіки та України : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2021. 433 с.
6. Ахмедов В. А. Латентність злочинів проти правосуддя: умови і причини виникнення, методи виявлення. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2018. № 4. С. 170-175.
7. Ахмедов В. А. Сучасні теоретичні підходи до визначення об'єкта злочинів проти правосуддя. *Судова апеляція*. 2018. № 1. С. 33-39.
8. Ахмедов В. А. Поняття правосуддя в актах міжнародного права та законодавчих актах Азербайджанської Республіки і України. *Держава і право. Серія : Юридичні науки*. 2017. Вип. 78. С. 310-319.
9. Бабаніна В. В. Кримінальне законодавство України: механізм створення та реалізації: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. К., 2021. 600 с.
10. Бабкова В. Міжнародні стандарти як джерела судового права України. *Право України*. 2015. № 7. С. 136-143.
11. Балобанова Д. О. Теорія криміналізації: автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2007. 18 с.

12. Балобанова Д. О. Загальні засади теорії криміналізації. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. №47. С.145-148.
13. Балобанова Д. О. Динаміка кримінального права України (теоретико-прикладне дослідження): автореф. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2021. 41 с.
14. Балобанова Д. О. Динаміка кримінального права України (теоретико-прикладне дослідження):): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2021. 476 с.
15. Балобанова Д. О. Динаміка кримінального права: доктринальні положення : монографія / Д. О. Балобанова. Одеса : Фенікс, 2020. 358 с.
16. Бангалорські принципи поведінки суддів: резолюція Економічної та Соціальної Ради ООН 27.06.2006 №2006/23. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text (дата звернення: 28.11.2021).
17. Баулін Ю. В. Принципи кримінальної відповідальності за сучасним кримінальним правом України (методологічний підхід до визначення). *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 жовт. 2013 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х. : Право, 2013. С. 23-27.
18. Бенедик В. І. Гарантії незалежності суддів у адміністративному судочинстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2015. № 16. Том 1. С. 46-49.
19. Бершов Г. Є. Кримінально-правова характеристика форм та способів втручання в діяльність судових органів. *Форум права*. 2013. № 1. С. 53-59.
20. Бершов Г. Є. Історія розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за втручання у діяльність судових органів (XI-XIX ст.). *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 3. С. 50-59.
21. Бершов Г. Є. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність судових органів : монографія / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : НікаНова, 2014. 228 с.
22. Бершов Г. Є. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність судових органів: автореф. ... дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2013. 20 с.

23. Біотуалет як чинник підриву ... авторитету правосуддя. Лариса Гольник, суддя Ожтябрського районного суду м. Полтави. URL: <https://blog.liga.net/user/Igolnik/article/42913> (дата звернення: 08.01.2024).
24. Блажівський Є. М. Об'єктивна сторона складів злочинів, які встановлюють відповідальність за втручання у діяльність, за чинним КК України. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 4. С. 178-188.
25. Блажівський Є. Мета як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони складів злочинів втручання у діяльність службових осіб. *Вісник прокуратури*. 2010. № 5. С. 24-27.
26. Блажівський Є. М. Зміст поняття «втручання в діяльність» у кримінальному праві України. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2010. Вип. 1. С. 166-173.
27. Блажівський Є. М. Розмежування поняття «втручання» та суміжних понять. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 1. С. 244-257.
28. Блажівський Є. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність за кримінальним правом України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. 234 с.
29. Бойко В. Чинники негативного впливу на судову владу. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 323-327.
30. Борисов В. І., Фріс П. Л. Поняття кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1(11). С.15-31.
31. Бунін Є. Об'єкт злочинів проти правосуддя. *Юридичний вісник*. 2014. № 3. С. 332-337.
32. Бунін Є. О. Втручання в діяльність судових органів за Кримінальним кодексом України: аналіз складу злочину та питання кваліфікації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2015. 259 с.
33. Бурдін В. М. Окремі проблеми злочинів проти правосуддя за КК України. *Життя і право*. 2004. № 2. С. 74-77.

34. Вакулик О. О. Особливості родового об'єкта злочинів проти правосуддя. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 6. Т. 2. С.183-187.
35. Валькова Є. В. Особливості визначення родового об'єкта злочинів проти правосуддя. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4. С. 344-348.
36. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 17 : Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін. : Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2017. 1064 с.
37. Велика українська кримінологічна енциклопедія. У 2 т. Т. 1: А-Л / редкол.: В. В. Сокурєнко (голова), О. М. Бандурка (співголова) та ін. ; наук. ред. О. М. Литвинов. Харків : Факт, 2021. 853 с.
38. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 18 : Кримінологія. Кримінально-виконавче право / редкол.: В. І. Шакун (голова), В. І. Тимошенко (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2019. 544 с.
39. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. 1728 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989> (дата звернення: 27.05.2023).
40. Вирок Добровеличківського районного суду Кіровоградської області від 06.06.2023 р. у справі №396/419/20. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/111393759#> (дата звернення: 08.08.2024).
41. Вирок Липоводолинського районного суду Сумської області від 23.02.2016 р. у справі № 585/2286/15-к. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/56054424> (дата звернення: 08.08.2024).
42. Вирок Ленінського районного суду м. Харкова від 09.09.2013 р. у справі № 642/6930/13-к. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/33537899> (дата звернення: 08.08.2024).

43. Вирок Артемівського районного суду м. Луганська від 10.01.2013 р. у справі № 1203/9832/12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/28555814#> (дата звернення: 08.08.2024).
44. Вирок Долинського районного суду Івано-Франківської області від 23.10.2023 р. у справі № 352/247/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114346432> (дата звернення: 08.08.2024).
45. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 10.04.2020 р. у справі № 521/3571/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88729038> (дата звернення: 08.08.2024).
46. Вовк П. В. Сутність дифамації як прийому незаконного впливу на незалежність суддів адміністративних судів в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Випуск 1(22). Том 5. Частина 1. С. 32-34.
47. Воронцов А. В. Родовий об'єкт злочинів проти правосуддя: актуальні питання шляхів удосконалення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 1. С. 76-79.
48. Воронцов А. В. Актуальні питання визначення родового об'єкта злочинів проти правосуддя. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2015. № 2. С.30-33.
49. Голіна В. Проблема кримінологічного забезпечення криміналізації і декриміналізації у кримінальному праві України. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 3(82). С. 107-116.
50. Головненков П. В. Уголовное уложение Федеративной республики Германия – Strafgesetzbuch (StGB). Научно-практический комментарий и перевод текста закона. 489 с. URL: https://www.uni-potsdam.de/fileadmin/projects/ls-hellmann/Forschungsstelle_Russisches_Recht/Neuaufgabe_der_kommentierten_StGB-%C3%9Cbersetzung_von_Pavel_Golovnenkov.pdf (дата звернення: 12.05.2022).
51. Горбачевський В. Я. Кримінальне переслідування як функція кримінального процесу. *Науковий Вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. №4. С.47-59.

52. Городовенко В. Інституційна незалежність судової влади в Україні: конституційно-правовий аспект. *Вісник Конституційного Суду України*. 2021. №1. С. 81-92.
53. Грищук В. К. Кодифікація уголовного законодавства України: проблеми історії і методології. Львів: Свет, 1992. 168 с.
54. Гуторова Н. Механізм заподіяння шкоди об'єкту злочину: поняття, види, кримінально-правове значення. *Право України*. 2015. № 9. С.128-135.
55. Дідик С. Є., Кархут Р. В. Особливості кваліфікації втручання в діяльність судових органів за законодавством України та Республіки Польща. *Науковий огляд*. 2018. № 2(45). С. 92-111.
56. Дідик С. Є., Кархут Р. В. Характеристика кваліфікованих видів втручання в діяльність судових органів за законодавством України та Республіки Польща. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Випуск 6 (21). Том 2. С. 123-129.
57. Дідик С. Є. Родовий об'єкт злочинів проти правосуддя (проблеми визначення). *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 318-321.
58. Довгань Н. До питання про способи втручання в діяльність суддів як ознаку об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 376 КК України. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : Матеріали XIV регіональної наук.-практ. конференції (м. Львів, 6 лютого 2008 р.). Львів, 2008. С. 260-264.
59. Довгань Н. Способи втручання в діяльність суддів як ознака об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 376 КК України. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. Львів, 2007. Вип. 45. С. 153-161.
60. Дудоров О. О. Кримінальне право: теорія і практика (вибрані праці). К.: Ваіте, 2017. 872 с.
61. Дудоров О. О. Кримінально-правові проблеми сучасної України (вибрані праці). Київ: Ваіте, 2022. 632 с.
62. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. 944 с.

63. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 р.: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 27.03.2023).
64. Європейська Хартія про статус суддів (10.07.1998 р.). URL: <https://court.gov.ua/userfiles/05.pdf> (дата звернення: 27.03.2023).
65. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. Київ. 2015. 708 с. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/05/EU_Standarts_book_web-1.pdf (дата звернення: 19.03.2023).
66. Ємельянов В. П. Кримінальне право України: Загальна частина. Основні питання вчення про злочин : наук.-практ. посіб. Харків : Право, 2018. 142 с.
67. Загальна декларація прав людини: резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 27.03.2023).
68. Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 р. Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j63#Text (дата звернення: 27.03.2023).
69. Залялова І. М. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2007. 18 с.
70. Звіт за результатами дослідження втручання у незалежність суддів під час розгляду справ, пов'язаних зі збройним конфліктом на Сході України. За загальною редакцією Максима Середи. К. : Центр політико-правових реформ, 2021. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2021/09/Annual.pdf> (дата звернення: 08.05.2023).
71. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2018 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2018 (дата звернення: 08.05.2023).
72. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2019 рік. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2019 (дата звернення: 08.05.2023).

73. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2020 рік. URL: https://court.gov.ua/inshе/sudova_statystyka/rik_2020 (дата звернення: 08.05.2023).
74. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2021 рік. URL: https://court.gov.ua/inshе/sudova_statystyka/zvitnist_21 (дата звернення: 08.05.2023).
75. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2022 рік. URL: https://court.gov.ua/inshе/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022 (дата звернення: 08.05.2023).
76. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2023 рік. URL: https://court.gov.ua/inshе/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023 (дата звернення: 25.04.2024).
77. Звіт про склад засуджених за 2022 р. URL: https://court.gov.ua/inshе/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022 (дата звернення: 02.01.2024).
78. Звіт про неповнолітніх засуджених за 2022 р. URL: https://court.gov.ua/inshе/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022 (дата звернення: 02.01.2024).
79. Злочини проти правосуддя: навч. посіб. за заг. ред. проф. В. І. Борисова, проф. В. І. Тютюгіна. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2011. 155 с.
80. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови. Харків: «Фоліо», 2002. 540 с.
81. Інформаційно-аналітичний звіт про діяльність Вищої ради правосуддя у 2022 році. К., 2023. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/zvit_2022.pdf (дата звернення: 08.05.2023).
82. Каблак П. І. Дифамація як спосіб незаконного впливу на суддів та права людини: пошук рівноваги. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 74. С. 326-332.
83. Кальман О., Мірошниченко С. Злочини проти правосуддя як фактор дестабілізації суспільних відносин. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. №4. С. 20-25.

84. Каменський Д. В. Порівняльні кримінально-правові дослідження: передумови та завдання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2014. № 9-1. С. 205-208.
85. Каменський Д. В. Методологічні особливості порівняльних кримінально-правових досліджень: здобутки української та американської доктрин. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 44. С. 108-112.
86. Каменський Д. В. Кримінальна відповідальність за податкові злочини за федеральним законодавством США: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Луганськ, 2010. 233 с.
87. Кархут Р. До питання відмежування втручання в діяльність судових органів від суміжних злочинів за законодавством Республіки Польща. *National law journal: theory and practice*. 2016. № 4 (20). С. 158-160.
88. Кархут Р. В. Загальна характеристика покарань за втручання в діяльність судових органів: досвід Республіки Польща. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 4. С. 118-122.
89. Кархут Р. В. Кримінальна відповідальність за втручання у діяльність судових органів за законодавством України та республіки Польща : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 19 с.
90. Кархут Р. В. Кримінальна відповідальність за втручання у діяльність судових органів за законодавством України та республіки Польща : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2018. 231 с.
91. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). Незалежність. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/55264-nezalezhnist> (дата звернення: 10.08.2023)
92. Кваша О. О. Проблеми кримінальної відповідальності за втручання в діяльність судових органів. *Проблеми пенітенціарної теорії і практики: щорічний бюлетень* / за заг. ред. А. А. Музики. К.: КЮІ КНУВС, 2005. С. 228-236.

93. Кваша О. О. Кримінально-правова охорона незалежності суду від протиправного впливу на осіб, які беруть участь у відправленні правосуддя. *Кримінальне право України*. 2006. № 6. С. 13-20.
94. Кваша О. О. Принцип незалежності суддів як гарантія протидії порушенням прав людини в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 2. С. 229-233.
95. Кваша О. О. Конституційні принципи здійснення правосуддя як об'єкт кримінально-правової охорони. *Держава і право*. 2013. Вип. 60. С. 356-362.
96. Кваша О. О., Мартіросян А. Г. Історія становлення незалежності судової влади у вітчизняному законодавстві. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. № 1. С. 239-242.
97. Керівництво суду нав'язало судді помічника проти її волі, але суддя відмовилась з ним працювати. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/279017-rukovodstvo-suda-navyazalo-sude-pomoschnika-protiv-ee-voli-no-sudya-otkazalas-s-nim-rabotat> (дата звернення: 14.12.2023).
98. Кісілюк Е. М. Кримінальне законодавство в період українського державотворення (1917-1921 рр.): автореф. ... дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2003. 27 с.
99. Колос М. І. Українське кримінальне право: походження, розвиток і сучасність: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Острого, 2019. 471 с.
100. Колос М. І. Кримінальне право в Україні (X – початок XXI століття) : моногр. : [у 2 т.]. Т. 1 : Освіта, наука, законодавство. / М. І. Колос. К. ; Острого, 2011. 448 с.
101. Колос М. І. Кримінальне право в Україні (X – початок XXI століття) : моногр. : [у 2 т.]. Т. 2 : Бібліографія. / М. І. Колос. К. ; Острого, 2011. 640 с.
102. Комарницький М. М. Кримінально-правова охорона осіб чи їх близьких родичів у зв'язку з виконанням ними свого службового чи громадського обов'язку: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2017. 225 с.

103. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності (15.11.2000). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 27.03.2023).
104. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (31.10.2003). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення: 27.03.2023).
105. Концепція реформування кримінальної юстиції України: Указ Президента України від 08.04.2008 р. № 311/2008. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311/2008#Text> (дата звернення: 13.06.2023).
106. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 14.10.2024).
107. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 29.12.2023).
108. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., допов. Х. : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.
109. Кримінальне право (Особлива частина): підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Т. 2. Луганськ : видавництво «Елтон – 2», 2012. 704 с.
110. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / [А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.] ; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 428 с.
111. Кузнецов В. В., Чабанюк В. Д. Історіографія кримінального законодавства України. *Митна справа*. 2015. №1(97). С.47-52.
112. Кузнецов В. В., Сийплові М. В. Кримінальна відповідальність за притягнення як обвинуваченого завідомо невинуватої особи : Монографія / В. В. Кузнецов, М. В. Сийплові / За заг. ред. д.ю.н., проф. В. І. Шакуна ; Передмова Г. О. Усатого. Ужгород : ЗакДУ, 2011. 284 с.
113. Кузнецов В. Принципи кримінально-правової охорони. *Право України*. 2017. № 2. С. 124-130.

114. Кузнецов В. В., Кузнецова Л. О. Окремі напрями удосконалення історико-правових досліджень кримінального законодавства в Україні. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. №1(16). С.41-50.
115. Кузнецов В. В., Шармар О. М., Акімов М. О. Еволюція законодавства України про кримінальну відповідальність (X-XXI ст. ст.). *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. №1. С.265-269.
116. Кузьмін Р. Р. Дифамація як засіб протидії кримінальному провадженню в Україні та інших країнах: порівняльний аналіз. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 255-263.
117. Кузьмін Р. Дифамація як засіб незаконного впливу на суд та слідство у кримінальному процесі України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 2. С. 10-18.
118. Лащенко Ростислав. Литовський статут, яко пам'ятник українського права. Прага, наклад Українського університету в Празі. 1923. 32 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/16042/file.pdf> (дата звернення: 24.08.2023).
119. Лащук Є. В. Про підстави встановлення кримінальної відповідальності за суспільно небезпечне діяння. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 жовт. 2013 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. X. : Право, 2013. С. 206-210.*
120. Лихова С., Дичаківська Т. Порівняльно-кримінальне право: наука, предмет, метод. *Юридична Україна*. 2008. № 10. С. 89-94.
121. Мар'єнко Л. М. Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного: кримінологічна характеристика та запобігання : монографія / за заг. ред. д-ра юрид наук, проф. О. М. Литвинова ; Кримінологічна асоціація України. X. : Факт, 2022. 184 с.
122. Марін О. Родовий об'єкт та система кримінальних правопорушень проти правосуддя в результаті конституційної реформи. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 1. С. 220-226.

123. Мармура О. З. Ознаки, що кваліфікують злочин: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 280 с.
124. Мартіросян А. Г. Проблеми визначення поняття правосуддя як родового об'єкту злочинів, передбачених статтями 376-379 КК України. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 1. С. 268-273.
125. Мартіросян А. Г. Погроза щодо судді, народного засідателя чи присяжного як форма протиправного втручання у діяльність осіб, які здійснюють правосуддя. *Держава і право*. 2010. № 48. С. 488-493.
126. Мартіросян А. Г. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність осіб, які здійснюють правосуддя: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Луцьк, 2011. 212 с.
127. Матриця українського правосуддя: оцінка української системи правосуддя за методикою EU JUSTICE SCOREBOARD 2022. Роман Смалюк, Тетяна Руда. К. : Центр політико-правових реформ, 2022. 68 с. URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/Matrix_2022_ukr.pdf (дата звернення: 08.05.2023).
128. Медицький І. Б. Наслідки злочинності в Україні: теоретичні і прикладні аспекти : монографія / І. Б. Медицький. Івано-Франківськ : Супрун В. П., 2020. 314 с.
129. Медицький І. Б. Втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України): актуальні питання кримінально-правової кваліфікації. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України* [текст] : Збірник наукових статей. Випуск 62. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2023. С.1.144-1.155.
130. Мельник Р. Проблеми визначення родового об'єкта злочинів проти правосуддя. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 100-107.
131. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р.: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 27.03.2023).
132. Мірошніченко С., Титаренко О. Підстави та принципи криміналізації суспільно небезпечних діянь. *Вісник прокуратури*. 2008. № 3. С. 51-57.

133. Мірошніченко С. Відповідальність за втручання у здійснення правосуддя. *Вісник прокуратури*. 2011. № 12. С. 12-17.
134. Мірошніченко С. Покарання як захід протидії злочинам проти правосуддя. *Вісник прокуратури*. 2012. № 6. С. 35-42.
135. Мірошніченко С. Злочини проти правосуддя за кримінальними кодексами радянської доби (історико-правовий аналіз). *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 2. С. 55-59.
136. Мірошніченко С. С. Класифікація злочинів проти правосуддя. *Вісник академії правових наук України*. 2012. №2. С.237-246.
137. Мірошніченко С. С. Відповідальність за втручання у здійснення правосуддя. *Протидія злочинності: теорія та практика* : зб. матеріалів III міжвузів. наук.-практ. конф. студентів, курсантів, аспірантів та молодих учених (м. Київ-Луганськ, 21 жовтня 2011 р.). Луганськ, 2012. С. 62-73.
138. Мірошніченко С. С. Злочини проти правосуддя: теоретичні і прикладні проблеми запобігання та протидії: автореф. ... дис. д-ра юрид. наук: 12.00.08. К., 2012. 40 с.
139. Мірошніченко С. С. Злочини проти правосуддя: теорія та практика протидії: монографія. К.: ПАТ «ПВК «Десна», 2012. 432 с.
140. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (Перша світова конференція по незалежності правосуддя, Монреаль, 1983 р.). URL: <http://www.judges.org.ua/article/d5.htm> (дата звернення: 27.03.2023).
141. Мульченко В. В. До об'єкта злочинів проти правосуддя. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Вип. 11. 2001. С. 489-495.
142. Мульченко В. В. Кримінально-правовий захист недоторканності суддів у КК зарубіжних країн: порівняльний аналіз. *Держава та регіони. Сер. : Право*. 2013. №1. С. 169-172.
143. Мульченко В. В. Історичний аспект дослідження соціальної обумовленості кримінально-правового захисту суддів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ України*. 2008. №3(39). Д. : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2008. С. 215-224.

144. Мульченко В. В. Кримінально-правова охорона недоторканності суддів України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2014. 20 с.
145. Навроцький В. О. Наскрізні кримінально-правові поняття: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2023. 376 с.
146. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: Навч. посібник. К.: Брінком Інтер, 2006. 704 с.
147. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : У 2 т. Т.2 / За заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 3-тє вид., перероб. та доп. К. : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. 624 с.
148. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2018. 1360 с.
149. Опитування населення України стосовно довіри до судової влади, суддівської незалежності та підзвітності, сприйняття корупції та готовності повідомляти про її прояви (2021 р.). URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/2021_Surveys_Presentation_ROL060221_UKR-1.pdf (дата звернення: 08.05.2023).
150. Орел Ю. В. Процесуальна здійсненність переслідування як принцип криміналізації діянь проти нормальної діяльності органів і установ пенітенціарної служби України. *Правова інформатика*. 2015. № 2(46). С.79-87.
151. Орлов Ю. В. Надмірна кримінальна репресія як реакція на загрози війни: прояви та шляхи зниження. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути* : матеріали міжнар. наук. конференції, м. Харків, 21-22 жовт. 2022 р. / редкол.: В. Я. Тацій, Ю. А. Пономаренко, Ю. В. Баулін та ін. Харків : Право, 2022. С. 51-54.
152. Орлов Ю. В., Миронюк Д. М. Ефективність правового регулювання у сфері протидії злочинності: політико-кримінологічний аспект. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. №8. С.75-93.

153. Орловська Н. А. Деякі питання побудови кримінально-правових санкцій у контексті процесів криміналізації та пеналізації. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 57. С. 584-590.
154. Осадча А. С. Спеціальний суб'єкт злочину: генезис, функції, проблеми кваліфікації: автореф. ... дис. канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2015. 24 с.
155. Осадчий В. І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності. К. : Атіка, 2004. 336 с.
156. Осадчий В. І. Злочини проти правосуддя: Монографія. К.: ФОП Маслаков, 2018. 200 с.
157. Основні принципи незалежності судових органів: резолюції 40/32 та 40/146 ГА ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text (дата звернення: 28.11.2021).
158. Отчак Н. Я. Об'єктивна сторона складу злочину втручання в діяльність судових органів. *Університетські наукові записки*. 2015. № 3. С. 153-160.
159. Оцінка громадянами ситуації в країні та дій влади, довіра до соціальних інститутів (лютий-березень 2023 р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/otsinka-gromadianamy-sytuatsii-v-kraini-ta-dii-vlady-dovira-do-sotsialnykh-instytutiv-liutyi-berezen-2023r> (дата звернення: 08.05.2023).
160. Палюх Л. Проблеми регламентації ознак об'єктивної сторони складу злочину «Втручання в діяльність судових органів». *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 262-266.
161. Палюх Л. М. До питання про родовий об'єкт злочинів проти правосуддя. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. С. 1-9.
162. Палюх Л. М. Родовий об'єкт злочинів, що посягають на здійснення судової влади. *Форум права*. 2018. № 3. С. 72-79.
163. Палюх Л. М. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. 744 с.

164. Палюх Л. М. Концепція кримінально-правової охорони суспільних відносин щодо здійснення судочинства і виконання судових рішень. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2020. № 4(14). С. 47-52.
165. Палюх Л. М. Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення проти правосуддя : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2021. 554 с.
166. Панов М. І. Основи методології науки кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 2(9). С. 1-41.
167. Пащенко О. О. Обставини, що визначають соціальну обумовленість охоронних кримінально-правових норм (законів про кримінальну відповідальність). *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 жовт. 2013 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х. : Право, 2013. С. 210-213.
168. Пащенко О. Неможливість боротьби з діянням за допомогою інших (не кримінально-правових) засобів. *Jurnalul juridic national: Teorie si practica*. 2015. № 6. С. 192-197.
169. Пащенко О. О. Криміналізація та соціальна обумовленість. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 1 (8). С. 41-76.
170. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість кримінально-правових норм : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, Одеса. 2019. 449 с.
171. Пекінські тези щодо принципів незалежності суддів юридичної асоціації країн азійського та тихоокеанського регіону (LAWASIA) (схвалені у 2001 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j78#Text (дата звернення: 27.03.2023).
172. Перший проект Кримінального кодексу незалежної України (1992-1998 рр.) : хрестоматія / за заг. ред. В. В. Кузнецова; укладачі Сийплові М. В., Ступник Я. В., Нестерова І. А.; автор передмови Сийплові М. В.; автор бібліографічного нариску Кузнецов В. В. Ужгород : РІК-У, 2022. 428 с.
173. Плукар В. В., Отчак Н. Я. Підстави криміналізації втручання у діяльність судових органів. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2 (54). С. 171-177.

174. Пономаренко Ю. А. *Acquis communautaire* Європейського Союзу і кримінальне право України. *Кримінальне право України перед викликами сучасності і майбуття: яким воно є і яким йому бути* : матеріали міжнар. наук. конференції, м. Харків, 21-22 жовт. 2022 р. / редкол.: В. Я. Тацій, Ю. А. Пономаренко, Ю. В. Баулін та ін. Харків : Право, 2022. С.141-147.
175. Попович О. Принципи криміналізації: поняття, зміст та дотримання (на прикладі ст.110-2 КК України). *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С.209-214.
176. Criminal Code of the Kingdom of Netherlands (1881, as amended 2007). URL: <https://legislationline.org/taxonomy/term/17600> (дата звернення: 08.04.2023).
177. Постанова Верховного Суду від 11.07.2019 р. у справі № 688/1521/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83084333> (дата звернення: 16.08.2024).
178. Постанова Верховного Суду від 14.01.2021 р. у справі № 165/445/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94237633> (дата звернення: 16.08.2024).
179. Пояснювальна записка до Європейської Хартії про статус суддів від 10 липня 1998 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a46#Text (дата звернення: 27.03.2023).
180. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про суд присяжних» № 3843 від 14.07.2020 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/187607> (дата звернення: 29.12.2023).
181. Примаченко В. Ф. Проблемні питання визначення криміналізації як методу кримінально-правової політики. *Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: вітчизняний та зарубіжний досвід* : матеріали Міжнар. наук. практ. конф. (м. Дніпро, 17 березня 2017 р.). У 2-х ч. Дніпро : ДДУВС ; Ліра ЛТД, 2016. Ч. 1. С. 193-195.
182. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь за 2018 р.: рішення Вищої ради правосуддя від 28.03.2019 р. № 991/0/15-19. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2018_rik.pdf (дата звернення: 19.03.2023).

183. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь за 2019 р.: рішення Вищої ради правосуддя від 09.04.2020 р. № 933/0/15-20. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2019_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini_compressed.pdf (дата звернення: 19.03.2023).

184. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь за 2020 р.: рішення Вищої ради правосуддя від 05.08.2021 р. № 1797/0/15-21. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2020_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf (дата звернення: 19.03.2023).

185. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь за 2022 р.: рішення Вищої ради правосуддя від 24.08.2023 р. № 851/0/15-23. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2022_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf (дата звернення: 16.08.2024).

186. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Щорічна доповідь за 2023 р.: рішення Вищої ради правосуддя від 27.06.2024 р. № 1999/0/15-24. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/shchorichna_dopovid_za_2023_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti_suddiv_v_ukrayini.pdf (дата звернення: 16.08.2024).

187. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні. Альтернативна доповідь за 2019 рік. / Р. Куйбіда, Р. Смалюк, М. Серeda. К. : Центр політико-правових реформ, 2020. 32 с. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2020/11/1588586222cplr.-shadow-report-on-judges-independence-2019.pdf> (дата звернення: 08.05.2023).

188. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (2020-2023 рр.). Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 02.05.2023).

189. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
190. Про третейські суди: Закон України від 11.05.2004 р. № 1701-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15#Text> (дата звернення: 30.12.2023).
191. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 03.02.2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text> (дата звернення: 30.12.2023).
192. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 08.01.2024).
193. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#n2349> (дата звернення: 08.01.2024).
194. Про Вищу Раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
195. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
196. Про незалежність судової влади: постанова Пленуму Верховного Суду України від 13.06.2007 р. № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
197. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> (дата звернення: 10.08.2023).
198. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки: Указ Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 11.08.2023).
199. Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів Української РСР: Указ Президії Верховної ради Української РСР від 04.05.1990 р. № 9166-XI.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/9166-11/ed19900504#Text> (дата звернення: 26.08.2023).

200. Про судову практику у справах про хабарництво: постанова Пленуму Верховного суду України від 26.04.2002 р. №5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text> (дата звернення: 06.02.2024).

201. Пулик В. М. Міжнародно-правові стандарти незалежності при відправленні кримінального правосуддя. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу*: матеріали X Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 03 грудня 2021 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2021. С. 111-119.

202. Пулик В. М. Кримінально-правова охорона діяльності судових органів від втручання: порівняльний аспект. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України* [текст] : Збірник наукових статей. Випуск 58. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2022. С. 68-79.

203. Пулик В. М. Кримінально-правова охорона діяльності судових органів від втручання: досвід пострадянських держав. *Наукові читання, присвячені пам'яті професора Т. А. Денисової* : збірник матеріалів, м. Запоріжжя, 10 березня 2022 р. Класичний приватний університет. Запоріжжя : КПУ, 2022. С. 464-467.

204. Пулик В. М. Проблеми відправлення правосуддя в умовах збройної агресії проти України. *International Journal Law & Society*. Issue 6, 2022. S.172-178.

205. Пулик В. М. Кримінально-правовий аналіз об'єктивної сторони втручання в діяльність судових органів. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина* [Текст] : Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (16 травня 2022 р.). Івано-Франківськ, 2022. С. 48-52.

206. Пулик В. М. Підстави криміналізації поведінки, пов'язаної зі спробами протиправної корекції здійснення правосуддя (ст.376 КК України). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 275-281.

207. Пулик В. М. До питання принципів криміналізації втручання в діяльність судових органів. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2023. Вип. 16 (28). С. 155-161.
208. Пулик В. М. Відповідальність за протиправну корекцію правосуддя: історичний генезис національного кримінального законодавства. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України [текст] : Збірник наукових статей*. Випуск 63. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. С.4.51-4.62.
209. Пулик В. М. Поширеність та динаміка втручання в діяльність судових органів як одна із підстав криміналізації поведінки. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина [Текст] : Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (5-6 травня 2023 р.)*. Івано-Франківськ, 2023. С.50-53.
210. Пулик В. М. Принцип процесуальної здійсненності переслідування у контексті криміналізації втручання в діяльність судових органів. Актуальні питання реформування правової системи: зб. матеріалів XX Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 15-16 вересня 2023 р. / Уклад. Джурак Л. М. Луцьк: «Завжди Поруч», 2023. С.135-137.
211. Пулик В. М. До характеристики окремих способів втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України). *International Journal Law & Society*. Issue 8, 2023. S.12-21.
212. Пулик В. М. Кримінально-правова характеристика потерпілого від злочину, передбаченого статтею 376 Кримінального кодексу України. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. №1. С.144-154.
213. Пулик В. М. Кримінально-правова характеристика суб'єкта втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України). *Закарпатські правові читання. Сталий розвиток та інституційна спроможність в умовах війни: національний та міжнародно-правовий аспекти* : Матеріали XVI міжнародної науково-

практичної конференції, м. Ужгород, 26-27 квітня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 586-589.

214. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки: ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 17.11.2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text (дата звернення: 25.11.2021).

215. Рішення щодо України, винесені Європейським судом з прав людини. URL: <https://minjust.gov.ua/m/rishennya-schodo-ukraini-vineseni-evropeyskim-sudom-z-prav-lyudini> (дата звернення: 09.08.2023).

216. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 375 Кримінального кодексу України від 11.06.2020 р. № 7-п/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-20#Text> (дата звернення: 11.08.2023).

217. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини четвертої статті 26, частини третьої статті 31, частини другої статті 39 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (справа про стаж для зайняття посади судді в апеляційних, вищих спеціалізованих судах та Верховному Суді України) від 5 квітня 2011 року № 3-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-11#Text> (дата звернення: 08.10.2023).

218. Роль судів у суспільстві: думка громадян, суддів та інших правників. К. : Центр політико-правових реформ, 2020. 28 с. URL: <https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/1593163238cplr.-judges-2019.pdf> (дата звернення: 08.05.2023).

219. Российское законодательство X – XX веков. В девяти томах. Т. I. Законодательство древней Руси. М.: Юрид. лит., 1984. 432 с.

220. Российское законодательство X – XX веков. В девяти томах. Т. II. Законодательство периода образования и укрепления Русского централизованного государства. М.: Юрид. лит., 1985. 520 с.
221. Российское законодательство X – XX веков. В девяти томах. Т. III. Акты Земских соборов. М.: Юрид. лит., 1985. 512 с.
222. Российское законодательство X – XX веков. В девяти томах. Т. IV. Законодательство периода становления абсолютизма. М.: Юрид. лит., 1986. 512 с.
223. Российское законодательство X – XX веков. В девяти томах. Т. VI. Законодательство первой половины XIX века. М.: Юрид. лит., 1988. 432 с.
224. Рудик П. А. Основні міжнародно-правові та європейські стандарти у сфері правосуддя та їх вплив на забезпечення єдності судової практики. *Часопис Київського університету права*. 2019. №4. С.74-80.
225. Рябчинська О. П. Методологічні аспекти дослідження системи покарань. *Право та державне управління*. 2013. № 1(10). С.112-118.
226. Саленко О. Міжнародні стандарти у сфері судоустрою та статусу суддів, їх зміст і класифікація. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2014. Numărul 3(7). С. 263-269. URL: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/32929/datacite (дата звернення: 19.03.2023).
227. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві / За науковою редакцією доктора юридичних наук, професора, академіка Академії правових наук України В. І. Борисова. Х.: Право, 2006. 208 с.
228. Сень І. З. Спеціальні норми у кримінальному праві України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2020. 268 с.
229. Сенько М. М. Особливості кримінальної відповідальності за втручання в діяльність суду за кримінальним правом Республіки Польща. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні* : матеріали XXIII звітної науково-практичної конференції (7-8 лютого 2017 р.) : у 2 ч. Ч. 2. Львів : Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2017. С. 171-173.

230. Сербіна А. О. Принципи криміналізації незаконного перетинання державного кордону України та їх дотримання у світлі реформування кримінального законодавства України. *Вісник асоціації кримінального права України*. 2020. №2(14). С.233-259.
231. Сийплові М. Щодо підстав криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері здійснення державної охоронної діяльності. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. №5 (volume 1). С.138-143.
232. Словник української мови у 20 т. Том 3: Відставання – Гуральня / Наук. кер. проекту М. Русанівський. К.: Наукова думка, 2012. 1122 с. URL: <https://archive.org/details/3sum20/mode/2up?view=theater> (дата звернення: 24.07.2023).
233. Словник української мови у 20 т. Том 12: П – ПІДКУРЮВАЧ / Уклад. Шевченко І. В., Білоноженко В. М., Брітікова К. В., Загнітко А. П., Заїка Н. М. та інш.; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. К.: Наукова думка, 2021. 1023 с. URL: <https://archive.org/details/12sum20/page/641/mode/2up?view=theater> (дата звернення: 24.07.2023).
234. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Том I. Статут Великого князівства Литовського 1529 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2002. 464 с. URL: https://knihi.com/Siarhiej_Kivalau/Statuti_Vielikoho_kniazivstva_Litovskoho_U_3_t_Tom_I.html#469 (дата звернення: 24.08.2023).
235. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Том II. Статут Великого князівства Литовського 1566 року / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2003. 560 с. URL: https://knihi.com/Siarhiej_Kivalau/Statuti_Vielikoho_kniazivstva_Litovskoho_U_3_t_Tom_II.html#341 (дата звернення: 24.08.2023).
236. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 р: У 2 кн. Кн. 1 / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2004. 672 с. URL:

- https://knihi.com/Siarhiej_Kivalau/Statuti_Vielikoho_kniazivstva_Litovskoho_U_3_t_Tom_III,_Kniha_1.html#21 (дата звернення: 24.08.2023).
237. Статути Великого князівства Литовського: у 3 т. Т. III. Статут Великого князівства Литовського 1588 р: У 2 кн. Кн. 2 / За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса: Юридична література, 2004. 568 с. URL: https://knihi.com/Siarhiej_Kivalau/Statuti_Vielikoho_kniazivstva_Litovskoho_U_3_t_Tom_III,_Kniha_2.html#393 (дата звернення: 24.08.2023).
238. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> (дата звернення: 11.05.2023).
239. Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи: монографія / Ю. В. Баулін, М. В. Буроменський, В. В. Голіна та інш., під загальною редакцією академіка НАПрН України Ю. В. Бауліна. К.: ВАІТЕ, 2015. 688 с.
240. Таран Н. Г. Суб'єкт злочину у кримінальному праві України: теоретичні та прикладні аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2019. 226 с.
241. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві : монографія. Харків : Право, 2016. 256 с.
242. Текст проекту нового Кримінального кодексу України (станом на 22.05.2023 р.). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2023/05/22/kontrolnyj-tekst-proektu-kk-22-05-2023.pdf> (дата звернення: 28.08.2023).
243. Теслюк Д. Ю. Відповідальність за правопорушення, пов'язані з посяганням на діяльність суддів в Україні. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України [текст] : Збірник наукових статей*. Випуск 62. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. С.1.100-1.111.
244. Теслюк Д. Ю. Відповідальність за посягання на діяльність суддів за законодавством окремих держав Європейського Союзу. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України [текст] : Збірник наукових*

статей. Випуск 63. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. С. 4.75-4.88.

245. Теслюк Д. Ю. Кримінально-правова охорона діяльності суддів в Україні: дис. ... д-ра філос.: 081. Львів, 2024. 248 с.

246. Терлюк І. Я. Огляд історії кримінального права України. Навчальний посібник. Львів: Ліга-прес, 2007. 92 с.

247. Тичина Т. Є. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність захисника: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2021. 256 с.

248. Ткаченко І. М. Сучасні концепції потерпілого від кримінального правопорушення в теорії кримінального права. *Вісник Пенітенціарної Асоціації України*. 2021. №4(18). С.73-85.

249. Ткаченко І. М. Близькі особи як потерпілі від кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №6. С. 378-383.

250. Туляков В. О. Порівняльний метод у науці кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2014. № 1(2). С. 29-40.

251. Угода про співпрацю між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України № 1678-VII від 16.09.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 28.03.2023).

252. Уголовный кодекс Республики Беларусь. Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь. URL: <https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk9900275> (дата звернення: 01.02.2022).

253. Уголовный кодекс Российской Федерации. Официальный интернет-портал правовой информации. URL: http://pravo.gov.ru/proxy/ips/?start_search&fattrib=1 (дата звернення: 01.02.2022).

254. Уголовный кодекс Республики Молдова. Информационная система «Континент»: законодательство стран. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30394923&doc_id2=30394923#pos=452;-108&pos2=3859;-64 (дата звернення: 01.02.2022).

255. Уголовный кодекс Грузии. Законодательный Вестник Грузии. URL: <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/16426?publication=236> (дата звернення: 01.02.2022).
256. Уголовный кодекс Республики Казахстан. Информационные системы «Параграф». URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252&sub_id=4070000&pos=5855;-4#pos=5855;-54 (дата звернення: 01.02.2022).
257. Уголовный кодекс Республики Армения. Национальное Собрание Республики Армения. URL: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus#31> (дата звернення: 01.02.2022).
258. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики. Информационная система «Континент»: законодательство стран. URL: http://continent-online.com/Document/?doc_id=30420353&doc_id2=30420353#pos=414;-88&pos2=3432;-82 (дата звернення: 01.02.2022).
259. Уголовный кодекс Республики Узбекистан. Законодательная палата Олий Мажлиса Республики Узбекистан. URL: <https://parliament.gov.uz/upload/files/laws/UGKODEKS.pdf> (дата звернення: 01.02.2022).
260. Уголовный кодекс Кыргызской Республики. Централизованный банк данных правовой информации Кыргызской Республики. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/112309?cl=ru-ru> (дата звернення: 01.02.2022).
261. Уголовный кодекс Республики Таджикистан. Национальный центр законодательства при Президенте Республики Таджикистан. URL: <http://ncz.tj/content/уголовный-кодекс-республики-таджикистан> (дата звернення: 01.02.2022).
262. Узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя повідомлень суддів про втручання в їхню діяльність як суддів щодо здійснення правосуддя та інших рішень Вищої ради правосуддя щодо вжиття заходів забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя у 2021 році. URL: <https://hcj.gov.ua/page/uzagalnennya> (дата звернення: 20.04.2023).
263. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1845 г. (Издание 1885 г.). URL: <https://pravo.by/upload/pdf/krim-pravo/>

- ulogenie_o_nakazaniyah_ugolovnih_i_ispravitelnih_1845_goda.pdf (дата звернення: 25.08.2023).
264. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації : лекції / О. В. Ус. Харків : Право, 2018. 368 с.
265. Фінкель В. М. Загальна характеристика родового об'єкту злочинів проти правосуддя. *Правова держава*. 2012. № 15. С. 171-176.
266. Фоменко М. В. Підстави криміналізації суспільно-небезпечних діянь. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2021. № 2(25). С. 33-39.
267. Фоменко М. В. Кримінально-правове значення мотиву: аналіз наукової думки. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2021. №1(24). С.43-49.
268. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми. К.: Атіка, 2005. 332 с.
269. Фріс П. Л. Вибрані праці. Івано-Франківськ: Фоліант, 2014. 652 с.
270. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина : підручн. : Вид. 3-тє, доп. і перероб. / П. Л. Фріс. Одеса : Фенікс, 2018. 394 с.
271. Хавронюк М. І. Компаративний метод у сучасному кримінальному-правовому дослідженні: мета застосування. *Право.ua*. 2017. № 1. С. 5-9.
272. Хавронюк М. І. Віхи кодифікації кримінального законодавства на українських землях. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/22/havronyuk-m-i-vihy-kodyfikatsiyi-kryminalnogo-zakonodavstva-na-ukrayinskyh-zemlya.pdf> (дата звернення: 22.08.2023).
273. Христова Ю. Правосуддя як об'єкт кримінологічного захисту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 292-298.
274. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 29.12.2023).
275. Цховребов А. О. Кримінальна відповідальність за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро, 2017. 226 с.

276. Цуцкірідзе М. Слідчий – основна рушійна сила кримінального впровадження. *Юридичний вісник України*. 2020. 31 лип. - 6 серп. (№ 30). С. 4-5.
277. Чуб І. М. Проблемні питання кваліфікації втручання у діяльність працівника правоохоронного органу, державної виконавчої служби. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. 2014. Випуск 27. Том 3. С. 81-84.
278. Швець В. Д., Грицак В. М., Василькевич Я. І., Гацелюк В. О. Законодавча реалізація кримінально-правової політики: аналіз законопроектної діяльності Верховної Ради України V скликання з питань кримінального права / Вступне слово проф. Мельника М. І. К.: Атіка, 2008. 244 с.
279. Шевченко С. В. Місце принципу пропорційності у системі принципів криміналізації. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2020. Том 31 (70) Ч. 3. С. 74-82.
280. Шепітько М. Кримінально-правовий підхід до розуміння поняття правосуддя. *Вісник Національної академії правових наук*. 2015. № 3 (82). С. 126-133.
281. Шепітько М. В. Вплив міжнародно-правових актів на зміст злочинів проти правосуддя. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 4 (91). С.30-41.
282. Шепітько М. В. Кримінально-правова політика у сфері забезпечення діяльності органів правосуддя: монографія / М. В. Шепітько. Харків: Вид. агенція «Апостіль», 2021. 192 с.
283. Шмарін І. О. Неповага до суду: проблеми криміналізації: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2017. 221 с.
284. Штатна чисельність. Офіційний вебпортал Національної поліції України. URL: <https://www.npu.gov.ua/pro-policiyu/shtatna-chiselnist> (дата звернення: 09.08.2023).
285. Щербіна А. В. Кримінальна відповідальність за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст.376-1 КК України): автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Маріуполь, 2021. 219 с.

286. Яковлева В. С. Втручання в діяльність судових органів в Україні: оцінка сучасного стану. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2020. № 40. С. 126-131.
287. Яковлева В. С. Кримінологічна характеристика та запобігання втручанням в діяльність судових органів: дис. ... д-ра філос.: 081. Харків, 2023. 260 с.
288. Codice penale. Libro ii. Dei delitti in particolare. URL: http://www.belpaese2000.narod.ru/Italia/ufficiale/penale/penale2.html#_Toc445516218 (дата звернення: 08.04.2023).
289. Criminal Code of Canada (1985, last amended on August 27, 2021). URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/6a/CAN_CC_1985_as%20of%202021.pdf (дата звернення: 12.05.2022).
290. Criminal Code of the French Republic (as of January 2020). URL: <https://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> (дата звернення: 12.05.2022).
291. Criminal Code of the Kingdom of Spain (1995, as of 2013). URL: https://www.legislationline.org/download/id/6443/file/Spain_CC_am2013_en.pdf (дата звернення: 12.05.2022).
292. Criminal Code of the Republic of Austria (1974, amended 2019). URL: https://www.legislationline.org/download/id/8548/file/Austria_CC_1974_am122019_de.pdf (дата звернення: 12.05.2022).
293. Criminal Code of the Republic Poland (1997). URL: https://www.legislationline.org/download/id/7354/file/Poland_CC_1997_en.pdf (дата звернення: 12.05.2022).
294. Criminal Code of the Republic of Bulgaria (1968, amended 2017). URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/2c/Bulgaria_Criminal_Code_1968_am2017_ENG.pdf (дата звернення: 08.04.2023).
295. Code pénal du Royaume de Belgique (1867, modifié en 2021). URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/6e/BELG_CC_fr.pdf (дата звернення: 08.04.2023).

296. Criminal Code of the Republic of Romania (2009, amended 2017). URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/e5/Romania_Penal%20Code_am2017_en.pdf (дата звернення: 08.04.2023).
297. Criminal Code of the Swiss Confederation (1937, as of July 2021). URL: https://www.legislationline.org/download/id/9949/file/SWITZ_Criminal%20Code_as%20of%202021-07-01.pdf (дата звернення: 14.05.2022).
298. Karistusseadustik. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/119032019030?leiaKehtiv> (дата звернення: 01.02.2022).
299. Krimināllikums. Latvijas republikas tiesību akti. URL: <https://likumi.lv/ta/id/88966-kriminallikums> (дата звернення: 01.02.2022).
300. Lietuvos respublikos baudžiamasis kodeksas. URL: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555> (дата звернення: 01.02.2022).
301. Title 18 – Crimes and criminal procedure. URL: https://legislationline.org/sites/default/files/documents/a5/USA_title_18_us_code_crimes_2017_en.pdf (дата звернення: 11.04.2023).

ДОДАТОК А

Стан забезпечення незалежності суддів в Україні (доповіді, узагальнення та інформаційно-аналітична звітність ВРП за 2017-2023 роки)¹

Роки	Кількість повідомлень суддів про втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя (за поточний період)	Розглянуто (у т. ч. з урахуванням попередніх періодів)	Прийнято рішень про відсутність ознак втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя	Прийнято рішень про наявність ознак втручання та вжиття заходів забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя
2017	312	125	65	57
2018	436	317	244 ²	73
2019	450	618	417	115
2020	341	350	257	93
2021	283	334	220	114
2022	128	86	53	33
2023	185	208	61	93
Найбільш поширені підстави звернення до ВРП з повідомленнями про втручання в діяльність судді				
2017	психологічний тиск на суддю (направлення звернень, скарг, публікація і поширення недостовірної інформації, образи та погрози в залі суду тощо) (194); блокування роботи суду (несанкціоновані протести, перешкоджання доступу до робочого місця судді, пошкодження майна суду тощо) (60); відкриття кримінальних проваджень, проведення слідчих дій, притягнення до адміністративної відповідальності (56); фізичний тиск на суддю та його родичів, пошкодження їх майна (19).			
2018	інформація відсутня			
2019	інформація відсутня			
2020	психологічний тиск на суддю (надсилання звернень, скарг, публікація і поширення недостовірної інформації, образи та погрози в залі суду тощо) (290); підстав відкриття кримінальних проваджень, проведення слідчих дій, притягнення до адміністративної відповідальності (38); блокування роботи суду (несанкціоновані протести, перешкоджання доступу до робочого місця судді, пошкодження майна суду тощо) (22); фізичний тиск на суддю та його родичів, пошкодження їхнього майна (11); інші підстави (8).			

¹ Щорічна доповідь про стан забезпечення незалежності суддів в Україні за 2021 р. на сайті ВРП не оприлюднена, натомість присутнє Узагальнення практики розгляду ВРП повідомлень суддів про втручання в їхню діяльність як суддів щодо здійснення правосуддя та інших рішень ВРП щодо вжиття заходів забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя у 2021 р.

² У 2018 р. внесено зміни до Регламенту ВРП стосовно можливості затвердження одним рішенням Ради висновків членів ВРП за результатом розгляду кількох повідомлень про втручання в діяльність судді.

2021	психологічний тиск на суддю (надсилання звернень, скарг, публікація і поширення недостовірної інформації, образи та погрози в залі суду тощо) (247); відкриття кримінальних проваджень, проведення слідчих дій, притягнення до адміністративної відповідальності (33); блокування роботи суду (несанкціоновані протести, перешкоджання доступу до робочого місця судді, пошкодження майна суду тощо) (17); фізичний тиск на суддю та його родичів, пошкодження їхнього майна (3); інші підстави (5).
2022	позапроцесуальні звернення (телефонні запити, листи, sms-повідомлення, повідомлення в месенджерах, електронною поштою із вказівками щодо вчинення процесуальних дій та ухвалення судового рішення, з образами, погрозами та звинуваченнями) (23); звернення до правоохоронних органів із заявами про вчинення суддями кримінальних правопорушень та порушення кримінальних проваджень щодо суддів (18); заявлення необґрунтованих відводів (15); неправомірна поведінка (безпідставні обвинувачення судді, погрози, вказівка щодо вчинення процесуальних дій та ухвалення певного судового рішення, погрози щодо подання заяв про вчинення кримінального правопорушення) (15); розміщення в мережі Інтернет, у соціальних мережах публікацій, відео з образами, безпідставними звинуваченнями стосовно суддів (12); звернення з дисциплінарними скаргами на дії суддів (10); позапроцесуальні звернення (телефоном, sms-повідомлення, електронна пошта, сторінки в соціальних мережах) із некоректними висловлюваннями, необґрунтованими припущеннями, погрозами, у тому числі фізичною розпорою, стосовно суддів, членів їхніх родин та працівників апарату суду, погрозами щодо пошкодження приміщення суду (7); проведення слідчих дій (обшук, тимчасовий доступ до речей і документів із можливістю виїмки матеріалів судових справ, які перебувають у провадженні суддів, документів з особою справи судді, електронних інформаційних систем), внесення відомостей до ЄРДР (7).
2023	отримання суддями листів від імені працівника поліції з вимогою надання грошової винагороди за невнесення відомостей до ЄРДР про вчинення злочину близьким родичем судді; проникнення до приміщення суду, пошкодження приміщення суду та майна, викрадення майна; їхніх сімей; використання, поширення персональних даних суддів та членів пропозиція надання судді неправомірної грошової винагороди за ухвалення відповідного судового рішення; звинувачення судді в отриманні неправомірної грошової винагороди; надсилання грошових коштів судді, помічнику судді; складення заповіту на користь судді; неналежна поведінка в суді учасників справ та вільних слухачів, поєднана з висловленням погроз на адресу суддів, у тому числі фізичною розпорою; намагання адвоката вплинути на суд у позапроцесуальний спосіб, порушення порядку в судовому засіданні помічником адвоката; висловлювання народного депутата України під час виступу на пленарному засіданні Верховної Ради України, які містили заклики щодо кримінального провадження, яке перебуває на стадії судового розгляду; блокування роботи суду (повідомлення про замінування будівлі суду, мітинги); виявлення в техніці, яка розміщена в кабінеті судді, спеціальних технічних засобів отримання інформації (стаття 359 КК України); підроблення судових рішень та інших офіційних документів; звернення до суду та намагання вплинути на суд у позапроцесуальний спосіб (телефоном, електронною поштою, засобами поштового зв'язку, смс-повідомленнями, через сторінки в соціальних мережах тощо), у тому числі із безпідставними звинуваченнями щодо суддів, образами, погрозами фізичною розпорою; фактів; суддів; заявлення прокурором відводу судді на підставі неперевірених штучне створення підстав для відводу; створення в соціальній мережі Facebook фейкових сторінок від імені поширення в соціальній мережі Facebook та на інших інформаційних порталах відеосюжетів, публікацій негативного і провокаційного характеру щодо суддів, зокрема погроз; отримання доступу до месенджерів мобільного телефону судді; життя органом державної влади позапроцесуальних заходів щодо оскарження дій та процесуальних рішень судді у конкретній справі (звернення Міністерства юстиції України до Уповноваженого із захисту державної мови щодо процесуальних дій судді); отримання учасниками

	справи повідомлень від невідомих осіб із пропозицією вирішення справи в суді, зокрема за винагороду.
Узагальнення випадків втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя за рішеннями, ухваленими ВРП	
Втручання в діяльність суддів щодо здійснення правосуддя з боку: 1) народних депутатів, депутатів місцевих рад, інших представників органів державної влади та місцевого самоврядування; 2) адвокатів; 3) правоохоронних органів (у т. ч. шляхом зловживання повноваженнями щодо внесення відомостей до ЄРДР про вчинення суддею злочину чи невнесення до ЄРДР відомостей про вчинення кримінального правопорушення щодо судді на підставі повідомлення судді про втручання у діяльність щодо здійснення правосуддя; виклику суддів до правоохоронних органів для допиту як свідків у кримінальних провадженнях; проведення слідчих дій; перевищення службових повноважень; використання спеціальних технічних засобів отримання інформації; неефективного досудового розслідування у кримінальних провадженнях за фактами втручання у професійну діяльність суддів); 4) громадян та їх об'єднань, засобів масової інформації (блокування роботи суду; пошкодження приміщення та майна суду; збирання та поширення конфіденційної інформації стосовно суддів та членів їх сімей; неналежна поведінка в судовому засіданні осіб, які беруть участь у справі; підроблення судових рішень та інших офіційних документів; звернення до суду та намагання вплинути на суд у позапроцесуальний спосіб з образами та погрозами; розміщення в мережі Інтернет відеосюжетів, публікацій, що містять неправдиву інформацію щодо суддів, погрози; підкуп (у тому числі, через складання заповіту на користь судді, надсилання грошових коштів суддям за допомогою поштового зв'язку); 5) російських загарбників (окупантів).	
Суб'єкти втручання в діяльність судді щодо здійснення правосуддя	
2017	інформація відсутня
2018	інформація відсутня
2019	інформація відсутня
2020	громадяни та їх об'єднання, засоби масової інформації (222); правоохоронні органи (47); адвокати та представники (55); народні депутати України, представники органів державної влади та місцевого самоврядування, судді та працівники суду (29).
2021	громадяни та їх об'єднання, засоби масової інформації (194); правоохоронні органи (37); адвокати та представники (40); народні депутати України, представники органів державної влади та місцевого самоврядування, судді та працівники суду (14).
2022	інформація відсутня
2023	інформація відсутня
Узагальнення ситуацій, які, на думку ВРП та Голови ВС, не є підставою для вжиття заходів щодо захисту суддівської незалежності	
позапроцесуальні звернення до суду; звернення учасників судових справ до правоохоронних органів щодо вчинення суддею злочинів під час здійснення правосуддя; подання учасниками судового процесу дисциплінарних скарг на дії судді; заявлення відводу судді; зловживання учасниками судових справ процесуальними правами; поширення інформації про суддів.	

ДОДАТОК Б

Узагальнення статистичних даних Офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення проти правосуддя та результати їх досудового розслідування (2019-2023 роки)

Види кримінальних правопорушень	Обліковано кр. пр. у звітному періоді	Кр. пр., у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кр. пр., за якими провадження направлені до суду з обвинувальним актом	Кр. пр., у яких провадження закрито	Кр. пр., у яких на кінець звітного періоду рішення не прийнято (про закінчення або зупинення)
2019 рік					
Втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК)	168	0	0	121	168
Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст.377 КК)	34	5	4	11	30
Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст.378 КК)	3	1	0	1	3
Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст.379 КК)	2	0	0	0	2
2020 рік					
Втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК)	143	2	1	111	142
Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст.377 КК)	18	5	5	5	13
Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст.378 КК)	2	0	0	0	2
Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст.379 КК)	1	0	0	0	1
2021 рік					
Втручання в діяльність судових органів	122	0	0	76	122

(ст. 376 КК)					
Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст.377 КК)	19	3	3	9	16
Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст.378 КК)	3	0	0	0	3
Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст.379 КК)	0	0	0	0	0
2022 рік					
Втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК)	64	2	1	37	63
Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст.377 КК)	11	0	0	5	11
Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст.378 КК)	0	0	0	1	0
Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст.379 КК)	0	0	0	0	0
2023 рік					
Втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК)	102	2	0	36	102
Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст.377 КК)	13	2	1	0	12
Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст.378 КК)	0	0	0	0	0
Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст.379 КК)	0	0	0	0	0

ДОДАТОК В

Звітність судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження (2019-2023 роки)

Види кримінальних правопорушень	К-сть проваджень, що перебували на розгляді		К-сть осіб, провадження щодо яких перебували у суді	К-сть розглянутих проваджень			К-сть засуджених осіб у справах із закінченим провадженням	К-сть нерозглянутих проваджень на кінець звітного періоду	К-сть осіб, щодо яких провадження нерозглянуто
	усього	у т. ч. надійшло у звітному періоді		з постановленням вироку	із затвердженням угоди про примирення / визнання винуватості	із закриттям провадження у справі			
2019 рік									
Втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК)	3	--	8	1	--	--	1	2	7
Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст.377 КК)	11	6	11	--	--	--	--	9	9
Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст.378 КК)	1	--	1	--	--	--	--	1	1
Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст.379 КК)	3	1	4	1	--	--	1	2	3
2020 рік									
Втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК)	2	0	7	--	--	1	--	1	3
Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст.377 КК)	13	3	12	5	--	--	4	8	8
Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст.378 КК)	1	--	1	--	--	--	--	1	1
Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у	--	--	1	--	--	--	--	--	1

зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст.379 КК)									
2021 рік									
Втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК)	2	1	4	--	--	--	--	2	4
Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст.377 КК)	16	7	16	2	--	1	2	11	11
Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст.378 КК)	1	--	1	--	--	--	--	1	1
Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст.379 КК)	--	--	1	--	--	--	--	--	1
2022 рік									
Втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК)	3	1	5	--	--	--	--	3	4
Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст.377 КК)	9	--	9	--	--	--	1	8	8
Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст.378 КК)	1	--	1	--	--	--	--	1	1
Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст.379 КК)	1	1	2	--	--	--	--	1	2
2023 рік									
Втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК)	5	2	6	--	--	1	--	4	5
Погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного (ст.377 КК)	11	3	11	1	--	--	1	10	10
Умисне знищення або пошкодження майна судді, народного засідателя чи присяжного (ст.378 КК)	1	--	1	--	--	1	--	--	--
Посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст.379 КК)	1	--	1	1	--	--	1	--	--

ДОДАТОК Г
СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Пулик В. М. Кримінально-правова охорона діяльності судових органів від втручання: порівняльний аспект. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України* [текст] : Збірник наукових статей. Випуск 58. Івано-Франківськ : ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2022. С. 68-79. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.58.68-79>. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/6376/7930>.

2. Пулик В. М. Підстави криміналізації поведінки, пов'язаної зі спробами протиправної корекції здійснення правосуддя (ст.376 КК України). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 305-311. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-3-305-311. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/?page_id=2946.

3. Пулик В. М. До питання принципів криміналізації втручання в діяльність судових органів. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2023. Вип. 16 (28). С. 155-161. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2023.16.28.155-161>. URL: <https://visnyk.iful.edu.ua/%d0%b2%d0%b8%d0%bf%d1%83%d1%81%d0%ba-16-28/5334/>

4. Пулик В. М. Відповідальність за протиправну корекцію правосуддя: історичний генезис національного кримінального законодавства. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України* [текст] : Збірник наукових статей. Випуск 63. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2023. С.4.51-4.62. DOI: <https://doi.org/10.15330/apiclu.63.4.51-4.62>. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/apiclu/article/view/7435/7652>.

5. Пулик В. М. Кримінально-правова характеристика потерпілого від злочину, передбаченого статтею 376 Кримінального кодексу України. *Вісник Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка*. 2024. №1. С.144-154. DOI: <https://doi.org/10.33766/2786-9156.105.144-154>. URL: <https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/174/167>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Пулик В. М. Міжнародно-правові стандарти незалежності при відправленні кримінального правосуддя. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу*: матеріали X Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Івано-Франківськ, 03 грудня 2021 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2021. С. 111-119. URL: <http://surl.li/swrrc>.

7. Пулик В. М. Кримінально-правова охорона діяльності судових органів від втручання: досвід пострадянських держав. *Наукові читання, присвячені пам'яті професора Т. А. Денисової* : збірник матеріалів, м. Запоріжжя, 10 березня 2022 р. Класичний приватний університет. Запоріжжя : КПУ, 2022. С. 464-467. URL: <http://surl.li/swrru>.

8. Пулик В. М. Кримінально-правовий аналіз об'єктивної сторони втручання в діяльність судових органів. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина [Текст]* : Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (16 травня 2022 р.). Івано-Франківськ, 2022. С. 48-52. URL: <http://surl.li/swrvva>.

9. Пулик В. М. Поширеність та динаміка втручання в діяльність судових органів як одна із підстав криміналізації поведінки. *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина [Текст]* : Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (5-6 травня 2023 р.). Івано-Франківськ, 2023. С.50-53. URL: <http://surl.li/swrvva>.

10. Пулик В. М. Принцип процесуальної здійсненності переслідування у контексті криміналізації втручання в діяльність судових органів. *Актуальні*

питання реформування правової системи: зб. матеріалів XX Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 15-16 вересня 2023 р. / Уклад. Джурак Л. М. Луцьк: «Завжди Поруч», 2023. С.135-137. URL: <http://surl.li/swruq>.

11. Пулик В. М. Кримінально-правова характеристика суб'єкта втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України). *Закарпатські правові читання. Сталий розвиток та інституційна спроможність в умовах війни: національний та міжнародно-правовий аспекти* : Матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 26-27 квітня 2024 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2024. С. 586-589. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-377-7-162>. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/book/262>.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

12. Пулик В. М. Проблеми відправлення правосуддя в умовах збройної агресії проти України. *International Journal Law & Society*. Issue 6, 2022. S.172-178. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/issue/view/346/115>.

13. Пулик В. М. До характеристики окремих способів втручання в діяльність судових органів (ст. 376 КК України). *International Journal Law & Society*. Issue 8, 2023. S.12-21. URL: <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/lsp/article/view/8527>.

Відомості про апробацію результатів дисертації:

Положення дисертації доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права Навчально-наукового юридичного інституту Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Основні положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертаційній праці, були оприлюднені через наукові повідомлення на міжнародних та Всеукраїнських науково-практичних конференціях, читаннях та семінарах: «Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу» (м. Івано-Франківськ, грудень 2022 р.); «Наукові читання, присвячені пам'яті професора Т. А. Денисової» (м. Запоріжжя, березень 2022 р.); «Вдосконалення

правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Івано-Франківськ, травень 2022 і 2023 рр.); «Актуальні питання реформування правової системи» (м. Луцьк, вересень 2023 р.); «Закарпатські правові читання. Сталий розвиток та інституційна спроможність в умовах війни: національний та міжнародно-правовий аспекти» (м. Ужгород, 26-27 квітня 2024 р.).